

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR VE MUSTAFA KUTLU’NUN
ESERLERİNDE İLİŞKİ SÖZLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hüseyin CİHANGİR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY**

Ankara - 2010

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR VE MUSTAFA KUTLU’NUN
ESERLERİNDE İLİŞKİ SÖZLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hüseyin CİHANGİR**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY**

Ankara - 2010

ONAY

Hüseyin CİHANGİR tarafından hazırlanan “*Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU’nun Eserlerinde İlişki Sözleri*” başlıklı bu çalışma, 10.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınav sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZBAY

Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY

ÖN SÖZ

İlişki sözleri, bir toplumun fertleri arasında ilişki kurmayı ve ilişkinin devamını sağlayan; yabancıların yeni girdikleri topluma uyum sağlamalarını ve toplum tarafından kabul görmelerini kolaylaştıran bir anahtardır. Bu sözler, iletişimin ilk basamağıdır. İletişimin başlangıcından itibaren sağlıklı ve güzel bir şekilde devam etmesini sağlayan sihirli ifadelerdir.

Gündelik ilişkileri dolayısıyla toplumsal hayatı oluşturan ve düzenleyen en önemli unsurlardan biridir ilişki sözleri. Kişiler doğumdan itibaren bağlı olduğu kültürün vermiş olduğu alışkanlıkla çeşitli ilişki sözleri kullanır. İnsanların gündelik yaşamında edindiği alışkanlıkla kullandığı, ancak üzerinde pek düşünmediği ilişki sözlerinin hangi durumları karşıladığı, niçin bu sözlere ihtiyaç duyulduğu ve hangi anlamlara geldiği son dönemde ilgi uyandırmış –özellikle yabancı dil öğretim metotlarının gelişmesiyle- tüm dünyada dil çalışmaları bu konuya eğilmiştir.

Ülkemizde ilişki sözleriyle ilgili çalışmalar, ne yazık ki, şu an oldukça yetersizdir. Bu yüzden bu çalışmanın Türkiye Türkçesindeki ilişki sözleri üzerine bundan sonra yapılacak çalışmalara yön vereceği ve referans bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ile Mustafa KUTLU'nun hikâye ve roman türündeki eserlerinde yer alan ilişki sözleri tespit edilmiştir. Tespit edilen ilişki sözleri selamlaşma, tanışma, hatır sorma, rica etme, teşekkür etme, özür dileme, davet etme, karşılama, vedalaşma-ugurlama, onaylama, reddetme, baş sağlığı dileme, söz verme, alkış, kargış, kabul etme, tebrik etme kategorilerinde ele alınmıştır.

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR'ın eserlerinin en eski basımına ulaşılmaya çalışılmış, bir kısmı sahaflardan; bir kısmı ise çeşitli kütüphanelerden temin edilmiştir.

Eserlerdeki ilişki sözlerinin fişlenmesi sırasında fişlerin hangi kategoriye ait olduğu belirlenmiş, hangi kitaba ve kitabın kaçınıcı sayfasında kullanıldığı da fiş üzerinde ayrıca belirtilmiştir. Fişleme çalışmasında ilişki

sözlerinin kullanıldıkları bağlama göre farklı anlam kazanabileceğini, kişisel özelliklere göre değişiklik göstereceğini, bir kategoride olaya, duruma göre farklı bir ilişki sözü kullanılabileceğini ortaya koyabilmek amacıyla fişlere ilişki sözlerinin geçtiği bölümler yazılarak ilişki sözünün altı çizilmiştir.

İnceleme bölümünde ilişki sözleri kategorileri hakkında açıklama yapılmış ve daha sonra Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU'nun eserlerinde kullanmış oldukları ilişki sözleri ayrı başlıklar hâlinde ele alınmıştır. Örneklenen ilişki sözleri hakkındaki açıklama ve tespitler, örneklerin alt kısmında belirtilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde önce ilişki sözleriyle ilgili ulaşılan genel sonuçlara yer verilmiş; ardından her kategoride kullanılan ilişki sözleri toplu olarak gösterilmiştir. Kategorilere ait ulaşılan sonuçlar ise burada ayrıca belirtilmiştir.

Çalışmada ilişki sözlerinden hareketle Türkçenin ifade zenginliği ve Türk milletinin düşünce sistemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmam sırasında bilgi ve desteğiyle daima yanımda olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hüseyin CİHANGİR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI.....	vi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR VE MUSTAFA KUTLU'NUN ESERLERİNDE İLİŞKİ SÖZLERİ	5
1. SELAMLAŞMA İLİŞKİ SÖZLERİ	5
1.1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Selamlaşma İlişki Sözleri	6
1. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Selamlaşma İlişki Sözleri	8
2. TANIŞMA İLİŞKİ SÖZLERİ	12
2. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Tanışma İlişki Sözleri	13
2. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Tanışma İlişki Sözleri	13
3. HATIR SORMA İLİŞKİ SÖZLERİ	18
3. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Hatır Sorma İlişki Sözleri ...	18
3. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Hatır Sorma İlişki Sözleri	20
4. VEDALAŞMA, UĞURLAMA İLİŞKİ SÖZLERİ	24
4. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Vedalaşma, Uğurlama İlişki Sözleri	25
4. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Vedalaşma, Uğurlama İlişki Sözleri	30
5. RİCA ETME İLİŞKİ SÖZLERİ	37
5. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Rica Etme İlişki Sözleri	37
5. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Rica Etme İlişki Sözleri	41
6. TEŞEKKÜR ETME İLİŞKİ SÖZLERİ	44
6. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Teşekkür Etme Sözleri	45
6. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Teşekkür Etme Sözleri	47
7. ÖZÜR DİLEME İLİŞKİ SÖZLERİ	51

7. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Özür Dileme İlişki Sözleri ..	51
7. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Özür Dileme İlişki Sözleri	53
8. DAVET ETME İLİŞKİ SÖZLERİ	56
8. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Davet Etme İlişki Sözleri	56
8. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Davet Etme İlişki Sözleri	59
9. KARŞILAMA İLİŞKİ SÖZLERİ	62
9. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Karşılama Sözleri	63
9. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Karşılama Sözleri	64
10. ONAYLAMA İLİŞKİ SÖZLERİ	65
10. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Onaylama İlişki Sözleri	65
10. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Onaylama İlişki Sözleri	69
11. REDDETME İLİŞKİ SÖZLERİ	71
11.1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Reddetme İlişki Sözleri	71
11. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Reddetme İlişki Sözleri	73
12. BAŞ SAĞLIĞI DİLEME İLİŞKİ SÖZLERİ	76
12. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Baş Sağlığı İlişki Sözleri ..	76
12. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Baş Sağlığı İlişki Sözleri ...	78
13. SÖZ VERME İLİŞKİ SÖZLERİ	79
13. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Söz Verme İlişki Sözleri ...	80
13. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Söz Verme İlişki Sözleri ...	82
14. ALKIŞ İLİŞKİ SÖZLERİ	84
14. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Alkış İlişki Sözleri	85
14. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Alkış İlişki Sözleri	89
15. KARGIŞ İLİŞKİ SÖZLERİ	93
15. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Kargış İlişki Sözleri	94
15. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Kargış İlişki Sözleri	96
16. KABUL ETME İLİŞKİ SÖZLERİ	97
16. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Kabul Etme İlişki Sözleri ..	97
16. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Kabul Etme İlişki Sözleri ...	99
17. TEBRİK ETME İLİŞKİ SÖZLERİ	101
17.1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Tebrik Etme İlişki Sözleri..	102
17.2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Tebrik Etme İlişki Sözleri..	104

SONUÇ	106
KAYNAKÇA	125
ÖZET	127
ABSTRACT	128

TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI

- AKY: Kutlu, Mustafa, **Arka Kapak Yazıları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, 2000.
- BB: Kutlu, Mustafa, **Bu Böyledir**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, 2007.
- BD: Gürpınar, Rahmi, **Ben Deli miyim?**, İstanbul, Atlas Kitabevi, 1964.
- BÖ: Kutlu, Mustafa, **Beyhude Ömrüm**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 11. Baskı, 2007.
- C: Kutlu, Mustafa, **Chef**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, 2006.
- DMKP: Gürpınar, Hüseyin Rahmi; **Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1948.
- G: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Gulyabani**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1938.
- GT: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Gönül Ticareti**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1939.
- HB: Kutlu, Mustafa, **Huzursuz Bacak**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- HT: Kutlu, Mustafa, **Hüzün ve Tesadüf**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, 2005.
- İHH: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **İki Hödüğün Hikâyesi**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1933.
- KA: Kutlu, Mustafa, **Kapıları Açmak**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, 2007.
- KE: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Kanlı Eldiven**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1945.
- KP: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Katil Puse**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1945.
- KYABİ: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1958.
- M: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Mürebbiye**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1927.
- MH: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Meyhanede Hanımlar**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1947.
- MK: Kutlu, Mustafa, **Mavi Kuş**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 11. Baskı, 2008.
- MM: Kutlu, Mustafa, **Menekşeli Mektup**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 5.

Baskı, 2007.

MSŞ: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Melek Sanmıştım Şeytanı**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1943.

MT: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Metres**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1945.

N: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Nimetşinas**, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1901.

RP: Kutlu, Mustafa, **Rüzgârlı Pazar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 4. Baskı, 2006.

S: Kutlu, Mustafa, **Sır**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, 2007.

SP: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Sevda Peşinde**; **Metres** İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1946.

Ş: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Şipsevdi**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1940.

ŞK: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Şık**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1920.

T: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Tesadüf**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1945.

TÖ: Kutlu, Mustafa, **Tufandan Önce**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 6. Baskı, 2006.

TİÇ: Gürpınar, Hüseyin Rahmi, **Tünelden İlk Çıkış**, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1934.

UH: Kutlu, Mustafa, **Uzun Hikâye**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 20. Baskı, 2009.

YAS: Kutlu, Mustafa, **Yokuşa Akan Sular**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, 2006.

Yİ: Kutlu, Mustafa, **Yoksulluk İçimizde**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 8. Baskı, 2007.

YTYS: Kutlu, Mustafa, **Ya Tahammül Ya Sefer**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, 2005.

GİRİŞ

Dil, kendini bir toplumda şekillendirir; değişik toplumlarda değişik oluşumlar sergiler. İçerdiği ifadeler, insanların kurduğu ilişkilerin tecrübeler sayesinde kuşaklar boyunca oluşması gibi, yüzyıllardır tasarlanmış bütün ayrımların somut örnekleridir. Austin, “Royaumont Kolokyumu”nda konuyla ilgili şunu söylemektedir: “Dilimizin zenginliğini bize gösteren ifadelerin çok sayıda oluşu, tecrübelerimizin ne denli zengin olduğunu ortaya koymaktadır. Dil, deneyimlerimizi oluşturan ve onsuz görmeme eğiliminde olduğumuz yaşayan olguları gözlemlemek için bize tercüman olarak hizmet eder.” (Altınörs, 2003: 135)

Bir dili oluşturan önemli unsurlardan biri de ilişki sözleridir. Kalıp sözler ya da ilişki sözleri adı verilen bu öğeler –deyim ve atasözleri gibi- bir dilin ait olduğu milletin kültürüne ışık tutmakta olup onun inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtmaları açısından oldukça önemlidir (Aksan, 2000: 190). Kişiler arası iletişimde alışkanlık hâlinde kullanılan, dilin toplumsal kullanımına göre farklılık gösterebilen ve ait olduğu toplumun, kültürel yapısını, dünya görüşünü ve fertlerinin birbirlerine karşı olan tavırlarını sergileyen bazı kalıp sözler vardır.

Son yıllarda önem kazanan, İngilizcedeki “speech act” sözcüğünün karşılığı olarak Türkçede *ilişki sözleri*, *kalıp sözler* (Aksan, 2000: 190), *söz eylem*, *söz edimi* olarak ifade edilen bu sözler (Palmer, 2001: 165–171; Kılıç, 2002: 94; Gökçora, 1998: 27–30); kullanıldığı toplumun kültürünü yansıtmakta, o toplumun görgü kurallarıyla da örtüşmektedir. İlişki sözleri, toplum kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu sözler, kullanıldığı toplumun ortak duygu, düşünce, inanç ve yaklaşımını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Söz edimi kuramı, J. L. Austin’in ölümünden sonra yayımlanan “How to Do Things with Words (1962)” adlı eseriyle gündeme gelmiştir. Austin’in bu eseriyle dilsel çözümlemelerden çok, dilin yapısına ilişkin çözümlemeler yapılmış (dil yapısı sorgulanmış); dolayısıyla terimlerin bir dildeki doğru

kullanımları değil, dilin "doğru" -yani yerinde, uygun- kullanımı sorgulanmıştır. Austin'in bu eseri, onun bütün dil-anlam kuramlarına yönelttiği belli temel itirazlar üzerinde yükselir. İlk itiraz sözcüğün temele alınması, ikincisi dilin tek işlevinin bildirmek olduğunun düşünülmesidir. O, dili konuşan kişinin herhangi bir insan davranışında bulunmadığını; ancak bir şey söylerken yerine getirilebilen, "söz edimleri" dediği; bildirmek, söz vermek, emir vermek, başsağlığı dilemek gibi dil edimlerinde bulunduğunu belirtir. Bu davranışlar kurala dayalı davranışlardır. Bunun için, karşımızdaki birine bir şey anlatmak amacıyla bir cümle ürettiğimizde, doğru ya da yanlış bir şey söylemiş olmayız, yerinde ya da yerinde olmayan (kurala uygun ya da kurala aykırı) bir davranışta bulunmuş oluruz. Ona göre, kendisinden önce ortaya atılan dil-anlam kuramlarının göz ardı ettiği en önemli nokta budur. Karşısındaki kişiye bir şey anlatmaya çalışanın bir nesneye göndermede bulunup o nesneye bir anlatım yüklediği görülmüş, ama bu kişinin bunu yaparken kurala dayalı bir davranışta bulunduğu görülmemiştir (Austin, 1984).

Austin' in öğrencisi John. R. Searle, *Speech Acts*'ta (1969) ve onun ardından ayrı ayrı yayımlayıp daha sonra *Meaning and Expression* (1979) başlığı altında kitaplaştırdığı bir dizi yazısında, söz edimleri kuramına son şeklini vermiştir. Searle, dil-anlam çözümlemesinde konuşanı değil, dinleyen kişiyi temele alan görüşleri kabul etmez. O, Austin gibi, dil-anlam çözümlemesinin konuşan kişiyi temele alması gerektiği düşüncesindedir. Ancak o, Austin'den, onun "düz söz" kavramına, edimsöz edimleri sınıflandırmasına ve başarı koşulları olarak saydığı koşullara yönelttiği eleştiriler bir yana, iki önemli noktada ayrılır. Austin bir şey anlatmaya çalışmak (yani bir şeye göndermede bulunup o şeye bir anlatım yüklemek) ile bir şey söyleyerek bir şey yapmaya çalışmayı, "anlam" ile "edimsöz gücü"nü, birbirinden ayırmasına karşılık, Searle, bu ikisinin aynı şey olduğunu ileri sürer. İkincisine gelince, Searle, Austin'in çözümlemesinin dışında tuttuğu ciddi olmayan kullanımları "dolaylı söz edimleri", "eğretileme", "kurgusal söylem" başlıkları altında dil-anlam çözümlemesinin içine sokar ve onları, ciddi ve düz kullanımları yöneten kurallardan bilinçli sapmalar olarak açıklar.

Searle, söz edimlerini; yönelticiler (directives), yükleyiciler (commissives), dışavurucular (expressives), kesinleyiciler (representatives), bildirgeler (declarations) olmak üzere beş kategoriye ayırmıştır. Yöneltici kategorisinde konuşan, dinleyenin bir şey yapmasını ister. Yükleyici kategorisinde konuşan kendisinin ilerde bir şey yapacağını belirtir. Dışavurucu kategorisinde konuşan, hislerini ya da duygusal tepkilerini ifade eder. Kesinleyici kategorisinde konuşan, bir önermenin doğruluğunu savunur. Bildirge kategorisinde konuşanın cümlesi, dış dünyada bir değişiklik ile neticelenir (Searle, 2000: 52–55). Buradan anlaşılacağı gibi Searle, Austin gibi, dil-anlam çözümlemesinde konuşan kişinin temele alınması gerektiği düşüncesindedir.

Söz edimi; konuşurken, yazarken, dilin kullanıldığı her durumda, yerindelik koşullarına uygun olarak bir eylemin gerçekleştirildiğini savunur ve dilin işlevsel kullanımını inceler (Searle, 2000: 14–15). Buna göre konuşan kişi, rica etmek, teşekkür etmek, özür dilemek, kutlamak, baş sağlığı dilemek gibi kavramlar için kullandığı kalıp sözleri daha seslendirirken bir eylemi gerçekleştirmiş olur (Searle, 2000: 84).

Söz eylemlerin nasıl sınıflandırılacağı, hangi ifadelerin hangi söz eylemleri karşıladığı da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Searle benzer olanların dâhil edilebileceği söz eylem aileleri oluşturabileceğini söyleyerek teşekkür etmeler, selamlar, kutlamalar, ricalar gibi temel gruplar oluşturur.

Bu çalışmada selamlaşma, tanışma, hatır sorma, rica etme, teşekkür etme, özür dileme, davet etme, karşılama, vedalaşma-ugurlama, onaylama, reddetme, baş sağlığı dileme, söz verme, alkış, kargış, kabul etme, tebrik etme gibi ilişki sözleri tespit edilerek bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmamızda herkesin kullanmayı alışkanlık hâline getirdiği, ama üzerinde pek düşünmediği, bu ilişki sözlerinin ne amaçla kullanıldığı, hangi durumları karşıladığı, ne gibi anlamlara geldiğini Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU'nun "Taranan Eserler ve Kısaltmalar" bölümünde belirtilen eserlerinde kullandığı ilişki sözlerinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Bu

eserlerde tespit ettiğimiz ilişki sözlerinin kullanıldığı bağlama dikkat edilmiş ve bu ilişki sözleri semantik-pragmatik açıdan ele alınmıştır.

Çalışmamızı özellikle roman ve hikâye gibi kurmaca metinlere dayandırdık. Çünkü kurmaca metinlerde konuşma dilinin özelliklerini görmek diğer metinlere göre daha olası bir durumdur. Eserlerde sosyal çevreleri, statüleri, eğitimleri, gelir durumları, etnik kökenleri, kültürel yapıları, din anlayışları, yaşları farklı kahramanların bulunması, yaptığımız dil çalışmasının toplum dilbilimine uygun olmasını sağlamıştır. Toplum dilbilimin önemi dilin doğasına ve bazı özel dillerin niteliklerine ışık tutmasından ileri gelmektedir (Hudson, 1996: 4).

I. BÖLÜM

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR VE MUSTAFA KUTLU'NUN ESERLERİNDE İLİŞKİ SÖZLERİ

Bu bölümde Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU'nun Taranan Eserler ve Kısaltmaları bölümünde belirtilen eserlerindeki ilişki sözleri ele alınmıştır. Yazarların eserlerinde aynı durumu karşılayan ifadelerden birer örnek verilmiştir; ancak ses değişikliği olan aynı ifadeler ayrıca örneklendirilmiştir. Tespit edilen ilişki sözleri, ayrı başlıklar hâlinde ele alınmış ve ilişki sözleriyle ilgili çeşitli tespitler ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

1. SELAMLAŞMA İLİŞKİ SÖZLERİ

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan> İnsanlar birbirlerine ilişkileri gereği selam verir, selam alırlar. Selam şekli ve dili ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık gösterse de selam ilişki sözlerinin anlamında bir değişiklik yoktur.

Selam, barışın ve kardeşliğin göstergesidir. Karşılaştığımız kişiye; “Benden size zarar gelmez.” iletisini vermemizi sağlar. Selamlaşmak, birçok toplumda nezaket kuralları içerisinde yer alır.

Selamlaşma ilişki sözleri, bir iletişim ve ilişkinin başlangıcı olarak kabul edilir.

Selam, her şeyden önce bir duygu alışverişidir. Bu yönüyle insanın karakterini de bir noktaya kadar açığa vurur. Selamlaşma bir kültür işi, bir yaşam biçimidir.

Bizim kültürümüzde selam, sadece tanınan ve bilinen kişilere değil; karşılaştığımız herkese verilir. Ancak büyük şehirlerde, artık karşılaştığımız her kişiye selam vermek mümkün olmadığı için, sadece kişi veya kişilerin bulunduğu bir mekâna girildiğinde selam verilmektedir.

1.1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Selamlaşma İlişki Sözleri

- 1) Şadan- **Merhaba Kalender Baba, nasılsın?** (BD, 327)
Kuyudan cevap geldi: **-Merhaba Şamdan'ım, merhaba...** (BD, 336)
- 2) Meftun' un Raci' ye gönderdiği mektup şöyle başlar:
Merhaba birader!" (Ş,480)

Selamlaşmada en yaygın kullanılan sözlerden biri "merhaba"dır. "Merhaba" sözü, selamlaşmalarda tek başına kullanıldığı gibi "Merhaba Kalender Baba, Merhaba birader, Merhaba Ahmet" gibi, sözün arkasına hitap edilen kişinin ismi, lakabı da getirilebilir. Böylelikle selamlaşmanın sağladığı yakınlık artırılır; kişiye verilen önem ve gösterilen samimiyet daha da belirgin hâle gelmiş olur.

- 3) Reyhan odadan içeri girerek:
—**Bonjur monşer.**
— **Bonjur efendim.** (MT,268)
- 4) Edib Münir, otel sahibi Yahudi kadına:
—**Bonjur madam.**
— **Bonjur mösyö.** (DMKP,11)
- 5) Meftun dükkâna girerek:
—**Bonjur bakkal ağa!..**
—**Boncurnan hayırlı ola efendim...** (Ş, 132)

5. örnekte Meftun dükkâna girdiğinde bakkala "Bonjur" derken, bakkal "bonjur"un ne olduğunu bilmez ve yine de bir selam şekli olarak algılayarak "Boncurnan hayırlı ola efendim" diyerek karşılık verir.

Hüseyin Rahmi'nin bazı eserlerinde kullanılan "bonjur" ifadesi eserlerin yazıldığı dönemle ilişkili olarak kullanılmıştır. Çünkü eserlerin verildiği dönem

özelliklerine bakıldığında ve eserlerde yazarın tespitleri değerlendirildiğinde; o dönemde alafrangalık merakı ile büyük kentlerde, özellikle maddi durumu iyi olan kişilerin Fransızca öğrendiği ve günlük konuşmalarda alafrangalıklarını gösterebilmek için, Fransızca sözcükler kullandığı görülmektedir.

6) Osman Efendi elinde gazete ile Ömer efendinin camekânından içeriye girerek yüzüne dikkatli bir bakışla:

— **Selâmü âleyküm komşum.**

— **Ve âleyküm selâm efendim...**(DMKP,30)

7) Bekçiye benzer bir adam iki biradere takarrüple:

— **Selâmı aleyküm...**

İkisi birden şaşırarak:

— **Aleyküm selâm...** (Ş,209)

8) Ali baba –**Selâmünaleyküm...**

Herif – Be ulan bunak kerata, selâm vermek için mi gece yarısı

böyle gelip de insanı rahatsız ediyorsun... (MSŞ, 55)

O dönemde maddi durumu iyi olan, alafranga bir yaşam tarzı süren kişilerin “bonjur” dediklerine bir önceki açıklamamızda değinmiştik. Buradaki örneklerle dikkat ettiğimizde ise esnaf, bekçi gibi toplumsal statüye sahip kişilerin selamlaşmada “selâmün aleyküm / âleyküm selâm” ifadelerini kullandıklarını görüyoruz. Buradan selamlaşmada, selamlaşan kişilerin toplumsal statüsü, dünya görüşü, hayata bakışının oldukça önemli olduğunu çıkarıyoruz.

Yukarıdaki örneklerle dikkat edildiğinde “selâmün âleyküm” sözünde, “selâmün, selâmü ve selâmı” kullanımları görülmektedir. Bu sözün doğru şekli “selâmün aleyküm (Selâm üzerinize olsun.)” şeklindedir. “Selâmü / selâmı aleyküm ifadeleri, bugün de hâlâ devam eden yanlış kullanımlardır.

1. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Selamlaşma İlişki Sözleri

- 9) Kemal yavşak yavşak gülüyor; “**Şen ola kızlar, şen ola**” dedikten sonra, gözlerini Zehra’ dan ayırmaksızın çiftesini ateşliyordu. (KA, 109)

9. örnekte Kemal’in karşısındaki kızlara hoş görünmek, onları etkilemek için kullandığı “şen ola” şeklindeki farklı bir selam şekli dikkat çekicidir. Bu örnekten selamlaşma sözlerinin selamı veren kişinin niyetine göre değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır.

- 10) Cihan meşrutaya geldiğinde Zehra evin önünü süpürüyor, Ayşe Nine bir köşede güneşleniyor:
— **Kolay gelsin.**
— **Hoş geldin.** (KA, 109)

- 11) Deli Kenan dereye batmış olan arabayı çıkartmaya çalışanlara yaklaşıp:
— **Kolay gelsin Kenan Usta...** (MK,105)

Selamlaşmalarda selam verilen kişinin durumu, sağlığı, bir işle uğraşıp uğraşmadığı da önemlidir. 10 ve 11. örneklerde selam verilen kişi, bir işle uğraştığı için onlara “kolay gelsin” selamlaşma ilişki sözüyle selam verilmiştir. Ayrıca bir kişi, başka bir kişinin bulunduğu bir yere giderse veya girerse selam verilen kişi, selam veren kişinin selamına karşılama ilişki sözüyle karşılık verebilir.

- 12) Polis memurları Zehra’ ya:
— **Hayırlı geceler bacım...** (KA, 147)

Selamlaşmalarda günün içinde bulunulan anı da oldukça önemlidir. Selamlaşma anı sabahleyinse “günaydın, hayırlı sabahlar”; akşamsa “iyi akşamlar, hayırlı akşamlar, hayırlı geceler” gibi sözcük ve sözcük gurupları

kullanılabilir.

13) Köşede her zaman olduğu gibi Zabıta Kemal’le karşılaştı.

— **Günaydın Reis Bey, nasılsınız efendim?**

— **Sağol Kemal. İyidir.** (TÖ, 15)

Selamlaşma iletişimin başlangıcıdır. 13. örnekte Zabıta Kemal, Reis Bey’e selam verir ve selamın karşılığını beklemeksizin onun hatırlarını sorar.

14) Bütün törenlerin, düşünlerin, bayramların gülü olan Ali bu müstesna zamanda o fiyakalı tutuşu ile mikrofonu sarılıyor.

—Aziz hemşerilerim! Analarım, bacılarım, kardeşlerim, asker arkadaşlarım, yavrularım, incilerim, boncuklarım...

Tüm tanıdıklarım, tanımadıklarım.

Karşınızda Ali kardeşiniz...

Merhaba(TÖ, 186)

14. örnekte Ali mikrofonu alır, karşısındaki kalabalığa selam vermeden önce onları tek tek sayar. Toplumumuzda tanıdıklarımızın bulunduğu kalabalık bir ortama girildiğinde bazen ortak bir selam verilirken bazen de topluluktaki kişiler tek tek selamlanır, onların tek tek hatırları sorulur. Hatta bazen bu yapılmadığında topluluktaki kişiler, daha sonradan gelen kişiye kırılabilir; “Beni selamlamadı, Bana soğuk davrandı.” diye düşünebilir.

15) Deli Derviş:

— **Selâmün aleyküm, kolay gelsin erenler.**

— **Aleyküm selâm Derviş, buyur.** (BÖ, 37)

16) Kemal kahveye girip masaya çökerken:

— **Selâmün aleyküm millet!**

— **Aleyküm selâm!..** (KA, 158)

17) — Oooo, hangi rüzgar attı, **şükür görüştürene!..**

—**Aleykümselâm Şükrü Bey**, reise baktımdı. (YAS, 46)

18) Felsefe Hocası Şinasi Bey:

- **Selâmlar Süleyman...**
- **Aleyküm selâm hocam.**
- **Bak yine aleyküm selâm dedin.**
- **Hoş görün efendim, alışkanlık.**
- **Kişi iyi-güzel ve doğru alışkanlıklar kazanmalı. Ben bunu size “alışkanlıklarımız” bahsinde anlatmıştım.**
- Anlatmıştınız hocam.
- Aferin... Bak hatırladın.
- E’efendim, hatırladım.
- Nasılsın eşin nasıl, çocuğun nasıl?
- İyiler hamdolsun, ellerinizden öperler.
- Oh, oh... İyi olun, iyilik içinde olun.
- Teşekkür ederiz hocam.

- Kim bu?
- Şinasi Bey?
- Şinasi Bey de kim?
- Lisedeki felsefe hocamız.
- Haaaaa, o adam bu mu?
- Evet...
- Sarhoş galiba?
- Devamlı içer.
- Yazık. (BB, 30)

Selamlaşmada, selamlaşan kişilerin toplumsal statüsü, dünya görüşü, hayata bakışı oldukça önemlidir. 17. örnekte selam veren kişi “Selâmün aleyküm” şeklinde selam vermemesine karşın, selam alan kişi selamı “Aleyküm selam” ilişki sözüyle almıştır. 18. örnekte ise Felsefe Hocası Şinasi Bey; “Selâmlar” sözü ile selam vermiş, karşısındaki kişi ise bu selamı “Aleyküm selâm hocam” diyerek almıştır. Bunun üzerine Şinasi Bey karşısındaki kişinin selam alma şeklini eleştirmiş, karşısındaki ise özür

dileyerek bunun alışkanlık olduğunu dile getirmiştir. “Selâmün aleyküm/ aleyküm selam” selamlaşma ilişki sözü; toplumumuzda İslâmiyet’ in kabulü ile kullanılmaya başlamış, zamanla konuşma diline yerleşmiş, kullanımı yaygınlaşmış ve alışkanlık hâline gelmiştir.

19) Seyfi’nin açtığı ön kapıdan Bilal ile köpeği biner. Bilal yolculara:

— **Merhaba millet... Uğur ola**, diye selam verir.

Kenan:

— **Merhaba Bilal, nasılsın?** (MK,117)

“Merhaba” sözü, tek başına bir selamlaşma ilişki sözüdür. Ancak bu örnekte Bilal yolculara selam verirken; “Merhaba millet” demekle yetinmemiş, ardından karşısındaki kişiler yolculuk yaptıkları için “uğur ola” sözünü kullanmıştır.

Selamlaşma, insanlar arasındaki iletişimin başlamasını, sıcak duyguların oluşmasını sağlar. Toplumumuzda selam sözleri tek başına kullanılabilirken, 15 ve 19. örneklerde de görüldüğü gibi, selam sözlerine karşıdaki kişinin yaptığı işe göre iyi temenniler de eklenebilmektedir.

20) Birden birisi İlhan’ a seslendi:

— **Merhaba delikanlı!..**

Üç kişiydiler. Anlaşılan caminin bir kısmı yıkılmış bahçe duvarını onaracaklardı. İlhan

— **Selâm!..**

Dedi ve onlara doğru yürüdü. (YTYS, 29)

Bu örnekte bir kişi İlhan’ a “Merhaba delikanlı” diye selam vermiş, İlhan ise selamı “merhaba” diyerek değil, “selâm” diyerek almıştır. Selam alınırken, selam verilen sözden farklı bir söz kullanılabilir.

21) Hafif bir baş selâmı. Şimdilik bu kadar. **Herhalde kendilerinin bunun mektepte karşılaştığımızda bermutad söylediğimiz “günaydın”lardan farklı konumunu anlamıştır.** (BB,63)

22) Ocak ne yanda acaba, garsonu gördüm. Ak saçlı bir garson, yüzüme bön bön baktı. Sandalyeye çöktüm, şapkamı masaya koydum. **Biri “Merhaba” dedi.** O da benim gibi yıpranmış. **Başım la selamını aldım.** (HT, 33)

“Merhaba, günaydın, selâm, selâmün aleyküm, iyi günler, iyi akşamlar, kolay gelsin” gibi sözcük ve söz gruplarıyla selamlaşmanın yanında; gülümseme, el sallama, baş eğme, göz kırpma şeklinde jest ve mimiklerle de selamlaşma biçimleri vardır. Ayrıca selamlaşmayı daha etkili ve sıcak kılmak amacıyla selam sözleri, jest ve mimiklerle desteklenir.

2. TANIŞMA İLİŞKİ SÖZLERİ

<http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan> Tanışma iki yabancı kişi arasında bir ilişkinin başlamasını sağlayan, bir samimiyet oluşmasına tesir eden önemli unsurlardan biridir. İki yabancı kişinin arasında güven duygusu oluşturan, toplum içerisinde bireylerin kendilerini yalnız hissetmelerinin önüne geçen en önemli hususların başında gelir tanışma.

Tanışma sırasında kişi, karşısındaki insanda bir izlenim uyandırır ve bu izlenim doğrultusunda da bir ilişki meydana gelir. Bu yüzden tanışma, ilk intiba uyandırma açısından oldukça önemlidir.

Tanışma, çoğu zaman iki tarafı da tanıyan bir kişinin aracılığıyla başlar ve ortak tanıdık olan kişi, kişileri birbirine tanıtır. Bazen de iki yabancı kimse, ortak bir tanıdıkları yanlarında bulunmaksızın tanışır. Tanışmanın başlangıcında kişiler, nezaket kurallarına uymak veya karşılarındaki insanı etkilemek amacıyla “Adınızı bağışlar mısınız, sizinle tanışabilir miyiz?” gibi sorular sorabilir. Kişiler doğrudan isimlerini söyleyerek veya karşılarındaki kişinin ismini sorarak da tanışmaya ilk adımı atabilir. Karşılıklı isimler söylendikten sonra ise “memnun oldum, müşerref oldum” şeklinde tanışmayı tamamlar. Tanışma sonrasında kişiler arasında bir iletişim ve ilişki meydana gelir.

2. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Tanışma İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin taranan eserlerinde tanışma ile ilgili herhangi bir kullanımla karşılaşılmamıştır.

2. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Tanışma İlişki Sözleri

23) Kız raflardan bir kitap çekti. Biraz karıştırdı, yerine koydu. Sonra bir kitap daha. Kararsızdı. Sevim Hanım birden hatırlamış gibi, iğneleri, dosyaları bıraktı; kızı kolundan tuttu, karşıma geçirdi.

— **Feride, Hancıların kızı.**

— Hangisi, dedim.

Kasabanın eşrafından bir aile Hancılar, geniş bir sülale, birkaç kolu var.

— **Manifaturacı Hacı Hilmi Efendi'nin kızı dedi Sevim Hanım.**

Kız susuyor, mahcup gülümsüyor.

Ben de gülümsedim, şirin şirin konuştum:

— **Memnun oldum**, kitaba meraklısınız galiba? (UH, 92)

Bir kişinin aracılığıyla gerçekleşen tanışmalarda, kişileri birbirlerine aracı olan kişi takdim eder.

Tanışma sırasında kişi karşısındaki insana nezaket kuralları içerisinde davranır, ona hoş görünmek için - yeterince samimiyet oluşmadığı için- olumlu ve sıcak yaklaşır. Çünkü iyi bir tanışma gerçekleşirse kişiler arasında devam edecek iyi bir ilişki ve iletişim başlayacaktır.

Tanışmalar sırasında kişilerin en çok kullandığı tanışma ilişki sözü “memnun oldum” söz grubudur. Memnun olunduğunun dile getirilmesi, tanışılan kişiye değer verildiğini gösterir; onunla tanışmanın ayrıcalık kazandırdığının ve sevindirici bir durum olduğunun anlatılmasını sağlar.

24) Geçenlerde yine medresede böyle oturmuşum. Yine bu adamlara dalmışım. İçlerinden biri bana yaklaşmaz mı?

Korkudan küçük dilimi yutacaktım. Geldi geldi, önümde durdu.

Nur yüzlü bir ihtiyar.

— Selamün aleyküm!..

— Aleyküm selam, dedim yavaşça.

— **İsmi ni bağışlar mısın efendi.**

Kerim, dedim. Dedim amma elim ayağım kesilmiş, zangır zangır titriyorum.

Elimi tuttu, kuvvetle sıktı. İçimde, yüreğimin oralarda bir karıncalanma.

— **Nerelisin, dedi, kimlerden olursun?** (YTYS, 17)

Tanışma sırasında sözün yanı sıra tokalaşma da yapılmaktadır. Sözün yanı sıra yapılan bu el teması da kişilerin birbirine güven duymasını sağlar.

25) Şu merhaba diyen adam koluma dürterek “**Nerelisin efendi**”

diye sordu. Sarı dişleri dökülmüş, yüzünde on beş günlük kırçıl sakal, üstelik gülümsüyor.

Şebinkarahisarlıyım, dedim.

Gülümsemesi genişledi, birden dinceldi, sanki bir sigara yaktı, bir de bana tuttu. “**Ben de Suşehrindenim Efendi, hemşeri sayılırık**”... (HT, 33)

24 ve 25. örneklerde görüldüğü gibi, toplumumuzda kişilerin nereli olduğuna da önem verilmektedir. Çünkü memleketin insanın kişiliğini etkileyeceği düşünülür. Kişilerin yakın memleketli ya da hemşeri çıkması kişileri birbirine yaklaştırır. Bu yüzden kişiler tanışma sırasında karşısındaki kişinin nereli olduğunu sorar. 25. örnekte görüldüğü gibi hemşeri çıkılması durumunda, tanışmanın gerçekleşmiş olduğu kabul edilebilir; isimlerin karşılıklı söylenmesi gerekmez.

26) Sohbet başladı.

Nimet, Duran'ın üzerinden bir söylem tutturmuştu.

— Duran dedi ki, Nimet Abla dedi, karşımıza bir görme engelli

arkadaş tezgâh açtı, dedi. Doğrusunu diyeyim, o gün bugündür merak ediyordum; hani aramızda bir kader ortaklığı var ya.

Cesur bir Urfalıya yakışmayacak kadar kibarlığa vurdu işi:

— Çok teşekkür ederim ilginize, ne lüzumu vardı efendim böyle çaylar -poğaçalar, çok memnun oldum.

— Sonra Duran dedi ki; Nimet Abla dedi arkadaşla kimse ilgilenmiyor dedi, hani komşu sayılırız şurda, bir davet edelim, tanışalım dedi.

Bu hadise Duran'ın kadın milletinin fentine şahit olduğu hadisedir. Kulaklarına inanamıyordu. Bütün bunları kendisi mi söylemişti. Ne alâka.

Çok da sessiz kalmayı yakışksız bulup sordu:

Urfalı imişsiniz, öyle mi?

— Evet Urfalıyız, lakin ben çok küçükken gelmişiz buraya, Urfa'yı bilmem.

— Nerde oturuyorsunuz?

— Şu karşı mahallenin aşağısında.

Nimet oldukça yapmacık bir hayretle:

— Öyle miii!.. Ne tesadüf, ben de aynı mahalledenim, ancak bizim ev tepe üstünde.

Adınız nedir?

- Cesur.

— Benim adım Nimet, bu da Duran, kendisi Yozgat'ın köylüklerinden oluyor. (RP,111)

26. örnekte Nimet'in Duran'la tanışabilmek için gerekli ortamı ayarladığı görülmektedir. Çünkü bazen iki yabancı kişinin tanışabilmesi için uygun ortamın ve geçerli nedenlerin olması gerekir. Örnekte önce bir sohbet ortamı kurularak sohbet edilmiş, daha sonra tanışma gerçekleşmiştir.

27) “Selâm” diyor annem.

Babam şöyle bir doğrulup bakıyor.

Ulan çiftliğe insan kılığında bir melek mi inmiş, nedir? Gözlerini ovuşturuyor, işçilerden birinin koşturduğu testiden bir avuç su

alıp yüzüne çarparak terini sildikten sonra bir daha bakıyor.

Kadın değil karla karıştırılmış nar şerbeti sanki. Bu yetmezmiş gibi bülbül sesli kanaryalar misali şakıyor.

— Arkadaş, bu sıcakta bu ne gayret. Kolay gelsin.

Bembeyaz, düzgün dişlerini göstererek gülüyor. Gülünce iki yanağında iki gamze yabani güller gibi açılıyor.

Eh, babamın akli başından gitmiş.

Eli ayağı birbirine dolaşmış.

Yürek Selanik.

Anlayın artık ilk görüşte aşk.

Neden sonra silkinip kendine gelerek küreğe dayanıp arkten çıkıyor. O da gülümseyerek yaklaşıyor.

Hoş geldiniz efendim. **Bendeniz Doktor Hulusi.**

Arkı işaret ederek, “Her yıl mevsim başında temizlemek gerekiyor, ama bu yıl geciktik”.

Annem de elini uzatıyor.

— **Ferda! Arkeologum, Dil-Tarih’te.**

— **Memnun oldum efendim.** Yorulmuş olmalısınız. Arzu ederseniz şu çardakta biraz nefeslenelim. (HB,64)

İki kişinin tanışmasında, çoğu zaman bir ön iletişim gerçekleşir. 27. örnekte Ferda, önce Hulusi’ye selam veriyor; daha sonra “Arkadaş, bu sıcakta bu ne gayret. Kolay gelsin.” diyerek Hulusi’nin o an meşgul olduğu işle alakalı olarak onunla iletişim sağlıyor. Selamlaşmanın sağlamış olduğu yakınlıkla Hulusi, önce meşgul olduğu işle ilgili bilgi veriyor ve daha sonra kendini tanıtıyor. Ferda da, nezaket kurallarına uygun olarak, buna karşılık veriyor ve böylelikle tanışma gerçekleşiyor.

28) Basın toplantısı yapıldı, herkes dağıldı. Mehmet’le Bakan bir süre ortadan kayboldu, sonra birlikte geldiler. Üçümüz bir odaya geçtik. Bakan bütün bakanlar gibi aceleci. Eh, meşgul adam bunlar, hakları var. Hemen konuya girdi:

— **Mehmet Bey bana sizi anlattı.**

— Evet efendim.

— Bakın şey, neydi, ha, Ömer Bey. Takdir edersiniz ki bu hükümet çalışıyor, hepimiz hizmet için buradayız. Ancak yine takdir edersiniz ki -Mehmet'e kısa bir bakış-, ne de olsa ekonomi okudunuz bilirsiniz; biz bir enkaz devraldık. Sayın Başbakan'ın hızına yetişmek neredeyse imkânsız. — Gülüyor - Hani bir zamanlar bir söz vardı, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar, diye. İşte onu yavaş yavaş gerçekleştiriyoruz. Bu çerçevede bakanlığımızda bir birim kuruldu. Önemli bir çekirdek. Mehmet Bey anlatmıştır. Ama maalesef göz dolduracak, güvenilir bir lider bulamadık.

Sözlerine kısacık bir ara veriyor.

Uzanıp omzuma dokunuyor. Buna vücut dili diyorlar.

— Siz tam aradığımız lidersizsiniz. Aramıza hoş geldiniz.

Haydaa!.. Daha ben bir şey demedim yahu. Dur sen şuna bir çalım atayım.

Kravatınız pek güzel, nereden aldınız? Mehmet'le bakiştılar; Mehmet kızardı, Bakan haliyle şaşırdı. Kravatına baktı, eliyle dokundu, sonra şaşkınlığı arttı. Gülümsedi:

— Eşim alıyor, bilmem ki nerelerden alıyor?

Aniden kalktı, Bakan kalkışı.

Yaklaştı, sesini alçaltarak:

— Partiye girerseniz çok iyi olur. Pozisyon icabı. Mehmet'e döndü. Vücut dilini bir daha kullandı. Bir eliyle Mehmet'in elini, bir eliyle benim elimi tuttu.

Memnun:

— En **yakın zamanda yeniden bir araya gelelim. Olur mu?**

Ben tarafsız bir ses tonuyla:

—**Umarım. Memnun oldum efendim. Tanıştık, inşallah anlaşırız.** (HB, 88)

28. örnekte Bakan ile Ömer Bey bir aracı vasıtasıyla tanışmışlardır. Karşılıklı bir sohbetten sonra Bakan: “En yakın zamanda yeniden bir araya gelelim. Olur mu?” diyerek vedalaşmış, Ömer Bey de: “Umarım. Memnun oldum efendim. Tanıştık, inşallah anlaşırız.” şeklinde hem vedalaşmış hem

de tanışmalarının memnurluk verdiğini dile getirmiştir. Burada olduğu gibi yeni tanışan kişiler, tanışmalarda kullanılan “memnun oldum” sözünü ayrılırken veda sözü olarak da kullanabilir.

3. HATIR SORMA İLİŞKİ SÖZLERİ

Hatır sorma; karşılaşılan hısım, ahbap, akrabalar ve misafirler ile sohbe başlamadan önce onların durumlarını kibar bir şekilde sormak; uzun süredir görüşülmemiş bir dostla karşılaşıldığında, onun kendini nasıl hissettiğini öğrenmek için yapılır. Ayrıca yeni tanışılan bir kişinin de hatırı sorulabilir.

Hatır sorma, kişiler arası yakın ilişkiler kurulmasını sağlar. Çünkü hatır sorma, karşı tarafa verilen değeri gösterir. Hatır sormada, “Senin için yapabileceğim bir şey var mı?” iletisi gizlidir.

Gelenek ve göreneklerimize göre hatır sorulduğunda nezaket amacıyla olumsuz cevap verilmez. Hatır soran kişi de karşısındakinin olumlu cümlesi üzerine ona iyi dileklerde bulunur.

Toplumumuzda hatır sormaya oldukça önem verilir; sadece uzun süreden beri görmediğimiz bir kişiye değil, her gün görüştüğümüz kişilerin de hatırları sorulur. Hatta bir gün içerisinde birkaç kez karşılaştığımız kişilerle her karşılaşmamızda tekrar onların hatırlarını sorarız.

3. 1. Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullandığı Hatır Sorma İlişki Sözleri

29) Misafir – Ne yapıyorsun Emine’ m...

Emine – Çok şükür...

Misafir – Göreceğim geldi. Bizden burası iki adımlık yol ama işte elim deyip de gelemiyorum. **Ne iş görüyorsun?**

Emine – Oğlan biraz keyfini bozdu. Mızırzılandığı. Onu salıncağına yatırdım. Tencereyi ocağa vurdum. Yıkacak ufak

tefek var. Ev işi biter mi hiç...

Misafir – **Allah sağlık versin...** İşte her gün hepimiz böyle didişip duruyoruz... (MSŞ, 52)

Örnekte misafir: “Ne yapıyorsun Emine’ m?” diyerek Emine’ ye hatırını soruyor. “Ne yapıyorsun?” ifadesinde sezdirmeye dayalı hatır sorma anlamı vardır. Çünkü burada misafir, Emine’nin ne yaptığını değil, onun durumunu öğrenmek istiyor. “Ne iş görüyorsun?” sorusu ile de onun neler yaptığını öğrenmek istiyor.

Emine, misafirin “Ne yapıyorsun?” sorusuna – her ne kadar işi başından aşkın olsa da - “Çok şükür...” diyerek olumlu karşılık vermiştir. Çünkü kültürümüzde hatır sorulduğunda olumsuz yanıt verilmez. Misafir “Allah sağlık versin...” diyerek karşısındakine duacı olmuş ve onun iyiliğini istediğini anlatarak hatır sormayı tamamlamıştır.

30) Yaramazlardan en cesuru burun buruna şebeğe yaklaşarak:

— **Ne yapıyorsun şebek efendi, keyfin iyi mi?** (MSŞ, 81)

30. örnekte çocuk, karşısındaki hayvanın –cevap alamayacağını bilse de- hatırını “Ne yapıyorsun şebek efendi, keyfin iyi mi? “ diyerek sormuştur. Burada sorunun “... iyi mi?” şeklinde olumlu olmasına dikkat edilmelidir. Soru sorulurken almak istenilen cevaba göre soru sorulur. Bu kimilerince bilinçli, kimilerince bilinçsiz yapılır. Burada çocuk, olumlu cevap almak için soruyu “... iyi mi?” şeklinde sormaktadır. Çünkü hatır sorulan kimsenin içten içe iyi olması istenmektedir.

31) Refikleri Şehri’ den sorarlar:

— **Şimdi nasılsın?**

O, gülerek cevap verdi:

— **İç güveysinden hallice...**

— Halt etme muamele büsbütün değişmiş...

— Doğrusunu söyleyeyim mi... **Bugünkü rahat ve saadetim paşalarda yok...** (TİÇ, 87)

Refikleri Şehri'nin hatırını sorduklarında Şehri: “İç güveysinden hallice...” diyerek cevap vermiştir. “İç güveysinden hallice...” ifadesi, toplumumuzda bazen iç güveyi olan kişilere latife yapmak için, bazen de “eh işte, fena değilim, idare ediyorum” anlamında kullanılır. İç güveysinden hallice” ifadesi aynı zamanda, kalıplaşmış bir söz olarak, dinleyenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik statüsüye vurgu yapar.

3. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Hatır Sorma İlişki Sözleri

32) Bu sırada Doktor peyda oldu.

Merhaba çocuklar, **nasılsınız**, dedi. İkisi birden ayaklanarak:

— **İyiyiz Doktor amca, buyurun, dediler.**

İşte görme özür lü olanların harika ses algısı. İkisi de aynı anda

Doktor'u sesinden tanıdılar.

— Na'pıyorsunuz burda?

Cesur:

— Ne yapacağımızı konuşuyoruz.

Oh, ne güzel. O zaman aranızda bana da yer açın, ben size ne yapacağınızı söyleyeyim. (RP, 169)

Örnekte geçen “nasılsınız” ilişki sözü hatır sormada kullanılan en yaygın sözcüktür.

Yukarıdaki metin, toplumumuzun gündelik hayattaki iletişimini yansıtmaları açısından güzel bir örnektir. Birbirini tanıyan kişiler iletişime salamaşma ve hatır sorma ile başlar. Bu, toplumumuzda bir alışkanlık hâline gelmiş; bir görgü kuralı olmuştur.

33) Cihan ile Mümtaz kapı önüne çıkmışlardı. Başkan onlara döner:

“Na’ber Cihan Usta, yine çalışıyorsun galiba.

Öyle, buraları ihya etmeye niyetlendik. (KA, 99)

33. örnekte Başkan, Cihan Usta'nın hatırını "Na'ber Cihan Usta" diyerek sormuş, ancak Cihan Usta'nın cevabını beklemeden "... yine çalışıyorsun galiba." diyerek cevaplamıştır. Cihan Usta da bu duruma onay vermekle yetinmiştir.

"Na'ber" hatır sorma ilişki sözü, aynı zamanda selamlaşma ilişki sözü olarak da kullanılmaktadır.

34) Kendimi kuyrukta buluyorum. Kafamda ikindiye kılmak. Omzuma bir el dokunuyor, dönüyorum. Aaaa Kâmil. Bizim Kâmil... Sarılıp öpüşüyoruz, seviniyorum.

Zaman nasıl geçiyor yahu, ne kadar oluyor görüşmeyeli, eee, **ne var ne yok?**

Hiç n'olsun, arayıp sormazsın ki!..

Ne oldu, bir şey mi var?

İhsan Amca vefat etti!..

Demeee!.. (YAS, 47)

34. örnekte "ne var ne yok" ile Kâmil' in durumu sorulmuştur. Kâmil cevabının "hiç n'olsun" kısmıyla "idare ediyorum, fena değilim" demiş, "arayıp sormazsın" kısmıyla ise "yolunda gitmeyen, kötü bir durum" olduğunu sezdirmiştir. Yani Kâmil, kendisine hatırı sorulduğunda, kötü bir durum yaşamış olsa bile, açıkça kötü olduğunu dile getirmemiştir.

Toplumumuzda kişi - kendisini kötü hissetse dahi - kendisine hatırı sorulduğunda, alışkanlık gereği olumsuz cevap vermez.

35) – Hacı anne iyidir inşallah.

Eh.. Allah'a şükür. Hicaz'a gidemedik diye üzülüyor. (YAS, 58)

36) Felsefe Hocası Şinasi Bey:

— Selâmlar Süleyman...

— Aleyküm selâm hocam.

— Bak yine aleyküm selâm dedin.

— Hoş görün efendim, alışkanlık.

- Kişi iyi-güzel ve doğru alışkanlıklar kazanmalı. Ben bunu size “alışkanlıklarımız” bahsinde anlatmıştım.
- Anlatmıştınız hocam.
- Aferin... Bak hatırladın.
- E’eefendim, hatırladım.
- Nasılsın eşin nasıl, çocuğun nasıl?**
- **İyiler hamdolsun, ellerinizden öperler.**
- **Oh, oh... İyi olun, iyilik içinde olun.**
- Teşekkür ederiz hocam. (BB, 30)

35 ve 36. örneklerde görüldüğü gibi, toplumumuzda sadece karşılaşılan kişilerin hatırları değil; onların yakınlarının veya ortak tanıdıkların da hatırları sorulabilir. Hatır soran kişi, sorduğu herkes için iyilik temennilerinde bulunur.

37) Bir yaşlı kadın anneme yaklaşıyor.

- **Nasılsınız Münire Hanım?**
- Ay, sen misin Melahat. **Çok şükür, ne olacak iyiyiz işte.** Yorulmuşum, çököverdik buraya. (Yİ,71)

38)—Ben Sedat, Sedat... Camcı Ali’nin oğlu...

- Babamın adı geçince yüzü aydınlanıyor. Kadeh arkadaşı idiler.
- Sedat ha... Sedat... Eeeeeet... Şu keman çalan çocuk. **Hoş geldin nasılsın?**
- **Çok şükür Naci Amca...**
- Televizyonda gördük seni, hep iftihar ettik...
- **Siz nasılsınız?..**
- Bezgin, yorgun, kafasını sallıyor, işte görüyorsun dercesine etrafına bakınıyor...
- **Nasıl olalım Sedat Bey oğlum... Bakmıyorlar demiryollarına, demiryolculuk öldü.** (HVT, 56)

38. örnekte önce Naci Amca Sedat’ın, daha sonra ise Sedat Naci

Amca'nın hatırını sormuştur. Bu örnekte olduğu gibi hatır sorma, genellikle karşılıklı olarak yapılır.

39) Kenan:

Merhaba Bilal... Nasılsın?

İş yok sabahtan beri dolanıyorum, daha bir tavşan bile kaldıramadık. (MK, 117)

Kişilerin hatırları sorulduğunda bazen kişiler – 38 ve 39. örneklerde Naci Amca ve Kenan'ın yaptığı gibi - uğraştıkları işle ilgili cevaplar verebilirler.

40) — Merhaba Süheylâ.

— Merhaba Münire teyze.

— Merhaba Engin. **Nasılsın Engin oğlum? İyi misin?**

— **Teşekkür ederim Münire teyze.** (Yİ,72)

41) Köşede her zaman olduğu gibi Zabıta Kemal'le karşılaştı.

— **Günaydın Reis Bey, nasılsınız efendim?**

— **Sağol Kemal. İyidir.** (TÖ, 15)

Hatır sorma; karşıdaki kişilere değer verildiğinin göstergesi ve büyük bir inceliktir. Bu yüzden hatırı sorulan kişi, 40 ve 41. örneklerde Engin ve Reis Bey' in yaptığı gibi, hatırı sorulduğu için karşısındaki kişiye teşekkür eder. Bu kullanımlarda “teşekkür”, hem “iyiyim” anlamını karşılar, hem de karşıdaki kişiye, hatırını sordduğu için kişinin minnettarlığını ifade eder.

42) Dışarı çıkıyorum, çocuklarda bir bağırış, bir gürültü. Öğretmen odasından paltomu alıyorum, kafamda ikindiye kılmak, kapıda müdürle karşılaşıyoruz:

— Recai Bey! Şu evrakları geçerken belediyeye bıraksanız. Yahu hâlâ müstahdem kadrosu bekliyoruz. Belki yüz kere yazdık yukarıya.

- Yukarıyı boş verin müdür bey, **romatizmalarınız nasıl?**
 - **Sorma azizim, akşam olmuyor mu? Yatağa girmiyor muyum?**
 - **Neyse ki yağmur var, ama henüz soğuklar bastırmadı.**
- Reis beye bir diyeceğiniz var mı?

42. örnekte Recai Bey, “...romatizmalarınız nasıl?” diyerek, müdürün daha önce bildiği bir rahatsızlığını soruyor. Burada olduğu gibi, hatır sorulurken “nasılsın, iyi misin” gibi genel sorular kullanılabilirken, karşıdaki kişinin son dönemdeki işini, rahatsızlığını öğrenmek amacıyla özel sorular da kullanılabilir.

Recai Bey’in sorusuna müdür: “Sorma azizim, akşam olmuyor mu? Yatağa girmiyor muyum?” şeklinde yakınma ile cevap veriyor. Recai Bey ise: “Neyse ki yağmur var, ama henüz soğuklar bastırmadı.” diyerek müdürü sezdirmeye dayalı teselli ediyor ve onun iyiliğini istediğini anlatmaya çalışıyor.

4. VEDALAŞMA, UĞURLAMA İLİŞKİ SÖZLERİ

Vedalaşma, kişilerin birbirine esenlikler dileyerek ayrılmasıdır. Vedalaşma, birinci dereceden yakınlarımız ve sevdiklerimizden çok uzaklara giderken yapıldığı gibi gündelik hayatımızda bir arada bulunduğumuz kişilerin yanından ayrılırken de yapılır.

Toplumumuzda bir kişi, yolcu edilirken ona uğur, şans dilenir. Bu yüzden de yanımızdaki kişileri yolcu etmeye “uğurlama” deriz. Uğurlamalar da bir veda olarak kabul edilebilir ve uğurlamalarda veda ilişki sözleri kullanılabilir. Bu yüzden çalışmamızda vedalaşma ve uğurlama sözleri aynı başlık altında incelenmiştir.

Vedalaşmalarda kişiler birbirlerine karşılıklı iyi dileklerini sunar. Bu yüzden vedalaşma ilişki sözlerinin tamamı olumlu anlam taşımaktadır.

4. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Vedalaşma, Uğurlama İlişki Sözleri

43) Büyük Hanım başı ağrıyormuş gibi şakaklarını avuçlarının arasında sıkarak:

— Bu belâdan ne vakit kurtulacağız? Başımızdan ne zaman def olup gidecekler ?..

Zarafet - Onlar buraya ödünç para bulmaya geldiler. Buluncaya kadar oturacaklar... Şimdi para nerede?

Dışarıdan küt küt kapı vurulur. Odadakiler şaşalayarak birbirlerine bakarlar...

Büyük hanım - Kim o?

Zarafet - Kim olacak misafir hanım...

Büyük hanım - Duyduysa pek ayıp oldu.

Dışarıdan:

— Lütfen kapıyı açınız efendim...

Zarafet kapıyı açar. Misafir hanım çarşaflanmış koltuğunda iri bir bohça, iki çocuğunun ortasında, ağlamadan gözleri kızarmış mahzun bir çehreyle gözükerek:

— **Allaha ısmarladık hanımlar. Böyle bir günde çok rahatsız ettik efendim sizi. Haftalarca sayenizde yedik, içtik. Misafirperverliğinizin şükrünü edadan aciziz hanımlarım. Helâl ediniz efendim.**

Misafirin ağlamış mahzun yüzü, af dileyici mahcubane sözleri ev sahiplerine çok dokanır. Yufka yürekli büyük hanım:

— A hanımcığım neye rahatsız olalım. Başımızın üstünde yeriniz var. Böyle birkaç hafta değil kırk yıl otursanız vallahi yüksünmeyiz... Böyle birdenbire ne oldunuz efendim...

Cezalet hanım - Bir kusur mu ettik? Gücendirdik mi kardeş? Böyle birdenbire niye kalktınız? Vallahi salıvermeyiz. Haydi soyununuz. Bırakmayız nafile... Zarafet büyük bir vaveyla ile çırpınarak:

— Olur mu hiç? Bırakır mıyız sizi biz, yağma yok kuzum yağma yok... Gelmesi sizden gitmesi bizden... (Mendilini çıkarıp

ağlayarak) A... can ciğer gibi alıştım. Evin içi tıssss... sessiz kalacak... Mümkün değil salıvermeyiz. (Çocukların yanaklarını okşayarak) aha benim tontonlarım... Haydi, geliniz mutfağa... Bakınız dadınız bu gün size neler pişirecek... (MSŞ, 76–77)

43. örnekte bir evde misafirlikte bulunan bir kadın, ev halkıyla vedalaşmaya gelir. Ev halkı, her ne kadar misafir kadından rahatsız olsa da, hem ayıp olacağı düşünülerek hem toplumumuzun misafirperverliğinden hem de vedalaşmalarda kişilerin olumsuz bir şekilde ayrılmak istememesinden kadına olumsuz herhangi bir şey yansıtmaz.

Misafir kadın: “Allaha ısmarladık hanımlar. Böyle bir günde çok rahatsız ettik efendim sizi. Haftalarca sayenizde yedik, içtik. Misafirperverliğinizin şükrünü edadan aciziz hanımlarım. Helâl ediniz efendim.” şeklinde veda eder. Burada vedalaşmalarda sık kullanılan “Allaha ısmarladık” ve “hakkınızı helal ediniz” kullanımları karşımıza çıkmaktadır.

“Allaha ısmarladık” sözüyle kişi, karşısındaki kişilere minnettar olduğunu, değer verdiğini ve onları Allah’ a emanet ettiğini anlatmıştır. “Allaha ısmarladık” söz gurubu, bugün konuşma dilinde kalıplaşarak “allasmarladık” şeklinde kullanılmaktadır.

44) ...Beyim unutmayalım; düşünelim; düşünmeye uğraşalım ki her şeyden evvel, ben bir zevce, bir valideyim; içtimai vazifemle aşkımın çarpmasından fıskıran dehşetler göz yummak artık kabil olmuyor; evet şimdi sizden kaçmak istiyorum; fakat yazdığım her kelime, yüreğime başka bir yara açıyor. En makulü susmak... İmkân derecesinde kısa kesmek, işte susuyorum. Kaçıyorum; kaçınız **elveda**... (SP, 163)

45) ...Çünkü ah çıldırıyorum ah... Beni tanıyanlara **elveda**. (Ş, 479)

46) Beni göreceğin geldiği zaman fırtınalı günlerde deniz kenarına in. Dalgaların teranesini dinle. İşte bu ebedi eninler, benim sana olan aşkım, mezarımın derinliklerinden yolladığım feryatlarım,

selâmlarımdır **elveda...** (SP, 254)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi “elveda” sözü, kişiler arasında uzun bir ayrılık olacağı zaman veya bir daha kişilerin bir araya gelme ihtimallerinin kalmadığı durumlarda kullanılan bir vedalaşma ilişki sözüdür.

47) — Pek doğru keşfettin.

— Öyleyse **Allaha ısmarladık.**

— Haydi, **Hak selamet vere.** (SP, 197)

47. örnekte ayrılan kişinin kullandığı “Allaha ısmarladık” ve uğurlayan kişinin kullandığı “Hak selamet vere” vedalaşma ilişki sözlerinde bir alkış anlamı olduğu açıkça görülmektedir.

48) — Teşekkür ederim. **Allaha ısmarladık.**

— **Uğurlar olsun.** (DMKP, 27)

49) —Fakat ben artık gidiyorum.

— **Uğurlar olsun.** (BD, 329)

48 ve 49. örneklerde görüldüğü gibi, kişi yanındakini yolcu ederken, onunla vedalaşırken “Uğurlar olsun” demiştir. Toplumumuzda bir kişi, yolcu edilirken ona uğur, şans dilenir.

50) Edib Münir otuz elli liralık kaymeyi yan cebine yerleştirerek:

— Biz çıkar çıkmaz arkamızdan bağırdığınızı işitirsek yine bir gece gelir bıraktıklarımızın hepsini alırız... **Allaha ısmarladık efendi, sağlıcakla kalınız hanım...**

Atıf Cemal – Sizi biraz üzdük ama pek gönül hoşluğu ile hırsızlık olamıyor...

Bu iki acayip hırsız pencereden girdikleri evin sokak kapısından çıkıp kayboldular. (DMKP, 127)

50. örnekte Edib Münir; eve hırsız olarak girmiş, ev halkını soymuş, evden ayrılırken ise ev halkını önce tehdit etmiş ve sonra “Allaha ısmarladık efendi, sağlıcakla kalınız hanım...” diyerek onlarla vedalaşmıştır. Buradan toplumumuzda - her ne olursa olsun - bir yerden ayrılırken oradaki kişilerle vedalaşıldığını, vedalaşmanın bir alışkanlık hâline geldiğini çıkartabiliriz.

51) Parnas:

— (...) bu hakaretinize karşı zatı âlinizi kapıya kadar teşyi etmek nezaketini de sizden esirgemem Müştak Bey... Bir **“adiyö”** der, dışarı çıkarsınız!.. (MT, 136)

51. örnekte kullanılan “adiyö” sözü Fransızca olup “hoşça kal, elveda” anlamına gelmektedir. Bu sözü kullanan Parnas adında Fransız bir kadın olsa da hitap ettiği kişi Meftun adında bir Türk’ tür. Parnas: “Bir **“adiyö”** der, dışarı çıkarsınız!..” dediğine göre Meftun’un vedalaşmalarda bu sözü kullandığı düşünülebilir. Meftun’un eserde alafranga bir tip olduğu düşünüldüğünde, bu sözü kullanması dönemin özelliğini yansıtmaları açısından önemlidir.

52) Meftun:

— **Sonra yine görüşürüz inşallah.. Şimdilik «orevuar»** Bodos ağa...

— **Selamette efendim.**

Meftun çekildikten sonra bakkal, çırağına:

Yine alafranga bir laf yumurtladı da getdi, ne dedi? Sen agnayabildin mi? Apustol..

Apustol, ustasının —bu sualine yalnız uzunca bir sırtıma ile sakınane cevap verdi. (Ş, 134)

Meftun “Sonra yine görüşürüz inşallah... Şimdilik «orevuar» Bodos ağa...” diyerek bakkalla vedalaşmıştır. “Sonra yine görüşürüz inşallah...” bir veda sözü iken Meftun bununla yetinmeyerek, Fransızca olan ve “görüşmek üzere” anlamına gelen «orevuar» sözcüğünü de söyleme gereğini

hissetmiştir. Eserde Meftun, alafranga yaşam süren bir kişidir. O dönemde alafranga yaşam süren kişiler, gündelik hayatlarında Fransızca kullanmayı marifet olarak kabul etmişlerdir. Meftun'un karşısındaki bakkal, onu "selametle efendim" diyerek uğurlamış ve Meftun'un son söylediğini anlayamadığını dile getirmiştir.

53) Dinlemede devam edildikçe Mustafa'nın coşkunu bitmeyeceğini Nezihi Bey hissetti. Zaten tezkere muhteviyatını anlamak merakından da çıldırıyordu. Zarfı hizmetkârın elinden aldıktan sonra:

— Haydi, Mustafa git. Belki beyefendi seni bekler...

— Ona ne şüphe... Çabuk var da gel diye bin tembih etti. Bu tezkereyi sizden başkasının eline vermemeliğimi döne döne söyledi.

— Haydi, **öyleyse uğurlar olsun...**

Mustafa, beyi etekleyip çekildi. (SP,79)

Yukarıdaki örnekte Nezihi Bey, bir hizmetkârı "uğurlar olsun" diyerek yolcu eder. Buradan toplumumuzda kişilerin statüsüne bakılmaksızın uğurlamanın yapıldığı açıkça söylenebilir. Kişinin yanından giden kim olursa olsun, kişi gideni uğurlar.

54) — Seni biraz istintak edeceğim. Suallerime ne kadar doğru cevaplar verirsen hakkında o kadar hayırlı olur.

— Monşer! Öyle uzun uzadıya sual cevaba vaktim yok. Şimdi söyledim ya! Senden ümidi kesince başka taraflara müracaat edeceğim...

— **O halde uğurlar olsun...** Benim de öyle alelacele bir dosta ikraz olunacak iki yüz liram yok. (MT, 81)

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi kişi, yanındakinin gitmesini istediğinde onu açıkça kovmak yerine "uğurlar olsun" diyerek nazikçe yolcu eder.

55) — Reyhan! Gırtlığına sarılarak kendini bana boğdurmak için mi böyle söylüyorsun?

— Sansar, kurdu boğamaz, işte hep bu sözlerin muhakematının za'fini gösteriyor.

— Çok edepsiz herif imişsin... Burada bir dakika daha dursam mutlak aramızda kan çıkacak.

— **Haydi, öyle ise uğurlar olsun.** (MT, 94)

Yukarıdaki örnekte kişiler arasında bir gerginlik söz konusudur. Ancak orada misafir olarak bulunan kişi ayrılırken, ev sahibi olarak bulunan kişi yine onu “uğurlar olsun” diyerek yolcu etmiştir.

56) — Şimdi beraber çıkar, doğru Parnas' ın nezdine gideriz. Orada o kadının karşısında bu dans rezaletini, bu rüya hikâyesini bana naklettiğin gibi anlatırsın. Ben matmazele: “Reyhan dostumuzun bu hikâyesi sahi midir? Bu böyle vaki oldu mu?” diye sorarım. (Derin derin düşünerek) Alacağım cevap her ne olursa olsun Parnas'a bir ikinci sual daha irâd ederim ki, o da şu olur: “Reyhan'ı mı istersin? Beni mi?” Hangimizi intihap ederse o, orada kalır. Diğer bir **“Allah safayı hatır versin”** der çekilir. Ama ondan ötesi, parasızlık keyfiyeti ne olursa olur. Bu cihet orada kalanın bileceği bir şeydir. (MT, 147)

56. örnekte “Allah safayı hatır versin” şeklinde bugün kullanımda olmayan bir vedalaşma ilişki sözü kullanılmıştır. Bu sözle de yine karşıdakine hoşluk, esenlik dilenmektedir.

4. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Vedalaşma, Uğurlama İlişki Sözleri

57) Zehra, Rıza' ya döner:

- Özür dilerim abi. Anlarsın işte. Kendimi tutamadım.

- Olur böyle şeyler, takma kafana. Ben Kemal'le konuşurum.
 - Sağol. **Sağlıcakla kal.** Bu alçağa söyle lütfen, bir daha karşıma çıkmasın.
 - Olur söylerim.
- O sinirle çıkıp gider Zehra. (KA, 172)

Örnekte Zehra'nın Kemal adındaki kişiye çok sinirlendiği anlaşılmaktadır. Ancak, Zehra o an oradan ayrılırken yanında bulunan Rıza ile vedalaşmayı ihmal etmez. Toplumumuzda kişi, hangi durumda olursa olsun, mümkün olduğunca yanındaki kişilerle vedalaşmadan bulunduğu yerden ayrılmaz.

Vedalaşma ilişki sözlerinde, karşıdaki kişinin esenliği istenir. "Sağlıcakla kal" sözünde bunu açıkça görmek mümkündür.

58) Bu sarhoş adam Allah kelamını ağzından hiç düşürmez, bu da bir ayrı hikmettir ya.

İlhan Abi:

- Bunca **yıl çalıştın, yardım ettin, var mı benden bir isteğin.**
- Hakkını **helal et abi**, dedim; kamyonun anahtarını masaya bıraktım.
- Kalktı sarıldı boynuma.
- Helal **olsun, dedi. Ben senden incinmedim, inşallah sen de benden incinmemişsindir.**
- **İncinmedim abi, sağol.**

Ayrılırken:

- Yahu Kadir, bilirsin severim seni. Şu işinde benim de bir avuç tuzum bulunsun isterdim, ama.

O sevimli gülüşü ile iki elini yana açarak:

- Şansına küs. Yine sıfırı tüketmiş vaziyetteyiz, dedi.
- Canın sağolsun abi, dedim. İlerde olur inşallah.

Sırtımı sıvazladı:

- Bak, bi sıkıntın oldu mu, kimseye değil, önce bana geleceksin, tamam mı? Tıkırımız yerinde ise korkma.
- Elbette abi. **Hadi sağlıcakla kal.**

Elini öpmeye eğildim. O elini elime vurup çekti. El öptürmez.

— **Hadi, Cenab-ı Hak kazadan-beladan esirgesin, hayırlı olsun, diyerek beni kapıya kadar geçirdi.** (MM, 88-89)

58. örnekte Kadir, İlhan Abi ile vedalaşırken “ Hakkını helâl et abi” sözüyle helallik istemiş; İlhan Abi de: “Helal olsun, dedi. Ben senden incinmedim, inşallah sen de benden incinmemişsindir.” Diyerek hakkını ona helal etmiş ve o da Kadir’den helallik istemiştir. “Hakkınızı helal ediniz!” sözü, toplumumuzda vedalaşmalarda karşılıklı olarak söylenen yaygın bir ilişki sözüdür. Bu ifadenin sıklıkla kullanılmasının nedeni, toplumumuzda kişilerin emek veya haklarının birbirine geçmiş olabileceğinin düşünülmesidir. Kişiler birbirine borçlu kalmak istemedikleri için vedalaşmalarda “Hakkınızı helal ediniz!” sözü yaygın olarak kullanılmaktadır.

59) Zil çaldı...

Dışarı çıkıyorum, çocuklarda bir bağırış, bir gürültü. Öğretmen odasından paltomu alıyorum, kafamda ikindiye kılmak, kapıda müdürle karşılaşıyoruz:

— Recai Bey! Şu evrakları geçerken belediyeye bıraksanız. Yahu hâlâ müstahdem kadrosu bekliyoruz. Belki yüz kere yazdık yukarıya.

— Yukarıyı boş verin müdür bey, romatizmalarınız nasıl?

— Sorma azizim, akşam olmuyor mu? Yatağa girmiyor muyum?

— Neyse ki yağmur var, ama henüz soğuklar bastırmadı. Reis beye bir diyeceğiniz var mı?

— Makamında olacağını zannetmem, malum seçimler...

— Tabii seçimler... Evet, **hoşçakalın öyleyse...**

— **İyi günler Recai Bey**, yarın veli toplantısı var unutmayın da...

— Biliyorum efendim... (YAS, 45)

60) Memurlar onu orada, pencere önünde görünce yaklaşırlar

— Hayırlı geceler bacım, bir silah sesi duyduk da..

Zehra:

— Ben de duydum memur bey. Bir bakayım dedim. Kim attı

gördünüz mü?

— Sarhoşlar galiba. Sokağın altına doğru gittiler.

Memurlar o yöne doğru bakar, sonra arabaya yönelirler:

— Olur bazen, siz rahatınıza bakın.

— **İyi geceler.**

— **Size de memur bey.** (KA, 1479)

59 ve 60. örneklerde de görüldüğü gibi, “İyi akşamlar, hayırlı geceler, iyi geceler” gibi sözler hem selamlaşma için kullanılmakta hem de vedalaşma için kullanılmaktadır. O halde selamlaşmada olduğu gibi, vedalaşmalarda da günün içinde bulunulan zamanı önemlidir.

61) İkimizin de gözleri yaşlı, Ali ile sarıldık. “**Gene gel**” dedi, “**Olur**” dedim, “**Gelirim**”.

Gelirim ha!

Hadi be! (HB, 134)

62) — Ne tarafa Kamil? Şöyle bir oturup iki satır konuşacak bir yer...

Tahtakale’ye gidiyorum. O tarafta bir yerde ucuz pamuk satıyorlar da. Süleyman eniştemin bir oğlu oldu, hâlâ çocuğa yorgan yapamadılar.

Allah, Allah! Süleyman, baba oldu demek. Hay Allah! Ne zaman?

— Bir aya yakın.

— Peki, Kadriye nasıl? Sevinmiştir oğlan doğurdu diye.

— Sevindi ya, bu dördüncü. Recai abim bizi hiç aramaz sormaz diyor.

— Der, der. Ne dese haklı, dünyayı unuttuk biz.

— İkindiye kılmak yine kafamda — **Peki... Amcamın, yengemin ellerinden öperim. İnşallah geleceğiz, şöyle havalara açsın bir. Pazar günü falan, muhakkak...** (YAS, 49)

62. örnekte olduğu gibi vedalaşmalarda, ayrıldığımız kişi ile ortak tanıdıklarımız varsa onlara iyi dilekler sunulur ve selam gönderilir. Ayrıca

vedalaşmalarda karşımızdaki kişi ile tekrar görüşme temennisinde de bulunulur.

63) – Ya berberbaşı, işte böyle.

Hadi hoşça kal...

Deyip, hesabı ödemedi çıkıp gitti. (TÖ, 39)

64) Yahya:

– Artık vedalaşalım. **Yokluğumda aratmayın beni. Hadi hoşçakalın.**

Ayşe:

— **Güle güle Doktor Bey.**

Ahmet:

— **Selâmetle efendim. Dönüşünüzü bildirin de karşılayalım.**

Doktor bir eliyle müphem bir işaret yaparak:

—Artık orasını karıştırma. Bakalım döner miyiz, kalır mıyız?..

(MK, 45)

63 ve 64. örneklerde görüldüğü gibi “Hoşça kal” sözü, vedalaşmalarda genellikle ayrılan kişi tarafından kullanılır. Bu söz, yaygın olarak kullanılan veda ilişki sözlerinden biridir. Uğurlayan kişiler ise “güle güle ve selâmetle” uğurlama sözlerini kullanarak kişiye iyi temennilerde bulunmuşlardır.

65) O hızla izne ayrıldım.

Gidip Büyük Hanım’ı gördüm, “Ben izne ayrıldım, memlekete gidiyorum, bir ay falan kalırım, sizin mektupları başka bir arkadaş getirecek, haber vereyim” dedim.

“**Selâmetle git, sağ-salim dön**” dedi Büyük Hanım. Elini öpüp çıktım. Bahçede İnci’ye rastladım, elinde bir sarı gül goncası. “Ben” dedim “izne ayrıldım, memlekete gidiyorum”. Yüzüme dalgın dalgın baktı. “İyi” dedi; “**Ferit’i görürsen selam söyle**”.

Başımdan aşağı kaynar su döküldü sanki. “O, o, olur...” diye kekeleyip hızla çıktım bahçeden. (MM, 66)

66) Rektörün elini öptüm. O da beni gözlerimden öptü. Babamın arkadaşıydı.

Kahve içtik ve bana uzun uzun babamı anlattı. Sonra neler yaptığımı sordu. Ben de kendi maceramı dile getirdim. Yurtdışına giderken babamla beraber kendisine de uğramıştık. Zaten fakülteden hocamdı. “Bak Ömer” dedi. **“Sağlıcakla git, sağlıkla gel.”** Sana güveniyorum, kariyerin parlak olacak. Hiç merak etme, döndüğünde yerin hazır. Ülkenin senin gibi idealist gençlere ihtiyacı var”. (HB, 71)

65 ve 66. örneklerde kullanılan “Selâmetle git, sağ-salim dön” ve “Sağlıcakla git, sağlıkla gel.” veda ilişki sözleri hem şekil hem de anlam olarak birbirine çok yakındır. Eş ve yakın anlamlı sözcüklerle kurulan bu iki kalıpta da aynı temenni dile getirilmektedir. Her ikisi de ayrılmalarda uğurlayan kişi tarafından söylenmektedir.

65. örnekte Büyük Hanım’ın “selametle”; 66. örnekte üniversite hocasının “sağlıcakla” kelimesini kullanılması; ilişki sözlerinde kişilerin özelliklerine, yaşına, statüsüne göre veda sözlerinin değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

67) — Nereye böyle?

— İşte... Gezelim biraz diye çıktık.

— Pek güzel. **Hadi... Kalın sağlıcakla.**

— **Güle güle hocam.** (BB, 30)

Vedalaşma ilişki sözlerinde, hem ayrılan kişi hem de uğurlayan kişi karşısındaki kimseye iyi temennilerde bulunur.

68) — Rafet Efendi benim bildiğim ikindi namazı sekiz rekât idi, sen galiba on sekize çıkardın...

— Yok canım... Üzerine afiyet biraz kırgınlık var... Oturduğum yerden kalkamıyorum...

— Şey, şöyle bir uğradımdı... Akşama bize buyurun diyecektim...

İki lokma bir şey yer, laflarız biraz...

— Ha... Sağolasın da... Bilmem ki köroğlu ne der... Bir haber iletseydik...

— Yahu yaşın geçtikçe karının korkusu artıyor be Rafet Efendi...

— Hah, hah, ha... O kadar da değil canım... Hani bir danışmalı, olur ya, bir mani çıkar...

— Çıkmaz çıkmaz, **hadi eyvallah**, bekliyoruz... (BB, 55)

69) Ne hediye, ne karşılık, ne tezahürat, ne Övgü isterdi Battal. İşini bitirdikten sonra kalabalığa dönüp sadece: “**Duanız bana yeter, hadi eyvallah**” deyip yine geldiği gibi, o güzelim BMW’ sine atlayıp, saçlarını savura savura gözden kaybolurdu. (RP, 73)

70) Gideyim o zaman. Elimi uzatacağım, **eyvallah** diyeceğim... “Bi dakika” dedi. Eğildi, masanın en alt gözünden camlı çerçeveli bir fotoğraf çıkardı. Koluyla silip uzattı.
Soluk renkli fotoğrafı alıp baktım. Bizim takım...
Fotoğrafı öpüp masaya koydum.

71)– Niyetin güzel ağa, amelin de güzel olur inşallah; **hadi bana eyvallah**.
Sanki ayağı yere basmazmış gibi öyle sessiz, hafif, hızlı uzaklaştı. (BÖ, 38)

68, 69, 70 ve 71. örneklerde kullanılan “eyvallah” sözcüğü, “Allaha ısmarladık” anlamında vedalaşma ilişki sözü olarak kullanılmıştır. Bu sözcük, bugün aynı zamanda onaylama, teşekkür etme ilişki sözü olarak kullanılmaktadır.

72) Otobüs kalkmak üzereydi. Dönüp Gül’e sarıldı. Kulağına fısıldadı.
— Bunları çok konuştuk. Kararlı olduğumu biliyorsun Benim için yaptıklarını unutmayacağım. **Kendine iyi bak**.
Gül’ün gözleri yaşlı.

—Yolun açık olsun. (KA, 11)

72. örnekte son dönemde yaygınlaşarak kullanılan “Kendine iyi bak.” vedalaşma ilişki sözü kullanılmıştır.

Gül karşısındaki kişiyi uğurlarken “Yolun açık olsun.” sözünü kullanmıştır. Çünkü karşısındaki bir otobüs yolculuğuna çıkmaktadır. Bu da vedalaşma ilişki sözlerinin seçiminde karşıdaki kişinin nereye nasıl ve ne amaçla gittiğinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

5. RİCA ETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Rica etme, karşımızdaki kişiden kibarca bir şey istemektir. Rica, karşımızdaki kişiyi herhangi bir konuda, herhangi bir şey yapmaya ikna etmede çok kolaylık sağlar. Rica, iletişimin nezaket kuralları çerçevesinde yürütmesinde oldukça etkilidir.

Kişi, yaygın kullanılan “Allah aşkına, Allah’ınızı severseniz, lütfen, rica ederim” gibi rica etme ilişki sözleriyle ricada bulunulabilirken –bağlama bağlı olarak- “Ceketimi verir misin, Sabah biraz erken kalkar mısın?” gibi sorularla sezdirmeye bağlı olarak ricada bulunulabilir. Ayrıca konuşmacı ile dinleyici arasındaki ortak bir geçmiş sayesinde bazı ifadeler de rica anlamı kazanabilir. Rica ilişki sözü kullanmaksızın, kişinin durumunu anlatarak isteğini dile getirmesi ricada bulunduğunu anlatabilir. Bunun yanı sıra ses tonu, jest ve mimiklerle de bazı sözlere rica anlamı yüklenebilir.

5. 1. Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullandığı Rica Etme İlişki Sözleri

73) Nefise:

— Üst katta, mavi boyalı odada zayıf, uzun boylu, ince kara gözlü bir kadın var? Kimdir o? Bu kadın kimin nesi? Niçin öyle düşünüyor? Adını söyleyiniz. Söyleyiniz... Söyleyiniz canım. (Nefise’nin çehresi morarır, ağzı köpürür) **Rica ederim...** (T, 93)

74) Gulyabaninin omuzlarına yakın bir tarafından kürk cebi gibi iki yarıktan bir çift küçük insan eli çıktı. Aşağıdan yukardan bir kaç düğme çözdü. Cübbe o uzun vücudun sıyrılarak yere düştü. Altından kırmızı yollu bir mintan çıktı. Hasan - **Lütfen** mintanı da at bakalım... Ahubaba hemen aynı hareketle mintanından da tecerrüt etti. (G, 154)

75) Bu neticeye kadar kocasını sükûnetle dinleyen Seza Hanım hemen o arıda bir gözyaşı seli ile yerinden fırlayıp zevcinin ağzını tutarak:
Sus Sermet sus!.. **Allah aşkına** sus!.. (SP,46)

76) Diyebildim.
Yine az bir sükûttan sonra:
— Ne istiyorsunuz?
— Kapıyı açmanızı **istirham ediyorum**. (MSŞ, 15)

77) Yine o eski sözler. Fakat o kadar ucu bucağı gelmez sözler ki ya ilere ayrılır, dallandırılır ki dinleyene, göz kararması, adeta baygınlık gelir. Bu lâkırdı tufanından kurtulmak için kadın ninenin bir ikinci uyku nöbetine intizardan başka çare yoktur. Çünkü ondan evvel kalkmak isterseniz:
— Ayol dur. **Allah'ını seversen dinle**... İşte bitiyor.
Ricasıyla eteğinizden çeker. (Ş, 71)

İlk beş örnekte Hüseyin Rahmi GÜRPINAR' ın eserlerinde yaygın olarak kullanılan rica etme ilişki sözlerinden birer örnek verilmiştir. “rica ederim, lütfen, Allah aşkına, Allah'ını seversen” ilişki sözleri, bugün de yaygın olarak kullanılırken “istirham ederim” ilişki sözünün kullanımı oldukça azalmıştır.

78) — Mes'ud, **müsaade et**, birkaç dakika yüzünü göreyim.

Dedi. Şimdi daha hazin bir dikkatle göz göze geldik. (GT,39)

Bu örnekte “Müsaade et” sözüyle izin istenerek ricada bulunulmuştur. Ayrıca “...birkaç dakika yüzünü göreyim.” kısmında da sezdirmeye bağlı ricada bulunularak rica anlamı pekiştirilmiştir. İsteklerimizi herhangi bir rica sözü kullanmadan da karşımızdakine bildirebiliriz. Bunu, örnekte olduğu gibi, sezdirerek yaparız.

79) - Efendiler, **merhameten bana müsaade ediniz.** Benim buraya can atışım her gelen gibi bir ihtiyacı tabii üzerine değildir. İçeride göreceğim iş büsbütün başkadır. Şu ufak müsaadeniz ile belki bana hayatımı bahşetmiş olacaksınız. Demek istiyordu. Fakat içeriye girmek lüzumunun tazyikile suratları asık duran oradaki insanlar böyle bir ricanın manasını anlayabilecek efendilere benzemiyorlardı. (TİÇ, 38)

Bu örnekte kahramanımız, “merhameten bana müsaade ediniz” sözüyle ricada bulunmuş ve sözünün devamında herhangi bir rica sözü kullanmamasına rağmen her cümlesine rica anlamı yüklemiştir.

80) Ana, oğul kanlarımız kaynaşıyordu. Ben otuz yaşından sonra ana sesi duyuyordum. O, cami kapısına ağlar bıraktığı kundağı koskocaman bir adam olmuş görüyordu. Aramızdaki gittikçe artan ısınmayı fark eden kadın beni rikkate getiren hıçkırıklar içinde:

- **Oğul ben ettim, sen etme !..**

Ricasını inledi. Cinayetinden utanır bir jestle iki avuç ile yüzünü kapadı. Boğula boğula ağlıyordu. Ben de tepeden tırnağa kadar bir ispazmoz geçiriyordum. Fakat rikkatimi yenmeğe uğraştım.

80. örnekte anne çocuğuna karşı suç işlemiştir ve çocuğu ona çok kızgındır. Çocuğunun ona kızacağını, zarar vereceğini düşünen anne: “Oğul ben ettim, sen etme!..” sözüyle hem özrünü hem de ricasını dile getirmiştir.

Örnekte olduğu gibi ricada bulunulacak kimse şayet rica edecek kişiye kırılgın veya kızgın ise kişi önce kendisini affettirmeye çalışır, sonra ricada bulunur.

81)— Hanım dedim, hepimizin akıbetimiz olan, hakikatin esrara karıştığı bu büyük dakikada kanlı bıçaklılar yüreklerinden, en derin kin ve husumetlerini silerler... **Ayaklarınızı öpeyim**, gidiniz, helal ediniz. Allah da bunu emreder, Peygamber de, din de, insaniyet de... Haydi, durmayınız gidiniz. Helal ediniz. Mezardan bir çift müsterham gözün tâ mahşer gününe kadar üzerinize dikilip kalması rahatsızlığından kurtulunuz... (KP,22)

“Ayaklarınızı öpeyim” sözü, toplumumuzda “size çok rica ediyorum, önünüze diz çöküp yalvarıyorum” anlamında rica ilişki sözü olarak kullanılmaktadır. Ayrıca örnekte “gidiniz, helal ediniz” ve “Haydi, durmayınız gidiniz. Helal ediniz.” cümlelerinde de sezdirmeye dayalı rica söz konusudur.

82) Tıktıklar evvelkilerden biraz daha hızlıca tekrarlandı. İçeriden ses çıkmadı. Bir iki tıttık daha oldu. Yine cevap yok. Bu tıttıkların bir netice vermediğini gören gece ziyaretçisi ağzının kapının anahtar deliğine uydurup mümkün olduğu kadar alçak bir sesle:

— **Sevgili Anjelciğim ben geldim. Kim olduğumu sesimden anlamıyor musun? Öteki can sıkıcı budalaların ikisi de uyudu. Burada benden başka kimse yok.** (M, 80)

83) **Aman yavrum mümkün olabileceği kadar mektubunu eksik etme.** (KE, 59)

82 ve 83. örneklerde herhangi bir rica sözcüğü kullanılmamasına karşın sezdirmeye dayalı bir rica vardır.

84)— Evet, hakkınız var...

- Bu itirafınıza bravo hanım... Teşekkür ederim...
- **Bir şey değil!**.. (MSŞ, 86)

Yukarıdaki örnekte “Bir şey değil” sözü, “Rica ederim.” anlamında kullanılmıştır. Ancak bu kullanımda bir şeyin yapılması için rica etme anlamı yoktur. Bu örnekte rica anlamındaki söz, bağlamda “Zahmet olmadı, önemli değil.” anlamında kullanılmıştır. “Rica ederim” sözü, bağlama göre - yukarıdaki örnekte olduğu gibi- farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılabilir.

5. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Rica Etme İlişki Sözleri

85) Melek Hanım:

- Ahmet, sen miydin?
- Ahmet Zehra’yı gördü ve dondu. Sofradakiler dondu.
- Softa ve oda kaskatı kesildi. Ahmet’in gözlerinde kızıl kıvılcımlar, sesi boğuk, Zehra’yı işaret ederek:
- Ne arıyor bu, burda? Ne zaman geldi?
- Melek Hanım ayaklandı, sofa ile Ahmet’in arasına girdi. Müşfik hatta yalvaran bir sesle:
- **Sinirlenme, sabahınan geldi. Baba evi demiş, dönmüş.**
- Ahmet o anda savuracak, kıracak bir şey bulamamış olacak ki, başındaki kasketi yere çaldı. Patladı:
- Oh, ne ala!.. Yıllarca şunun bunun kucağında dolaş, sonra hiçbir şey olmamış gibi çık gel...
- Arif Efendi zorla doğruldu, zorla sedire oturdu:
- Hemen **parlama, bi otur, bi dinle bakalım.** Ahmet bu sakın sese daha beter sinirlendi.
- Ne oturması baba, ne dinlemesi... (KA, 47)

85. örnekte Ahmet’e sakin olması için ricada bulunan Melek Hanım: “Sinirlenme, sabahınan geldi. Baba evi demiş, dönmüş.”, Arif Efendi ise: “Hemen parlama, bi otur, bi dinle bakalım.” demiştir. Bu cümlelerde herhangi

bir rica sözcüğü bulunmamasına karşın rica anlamı vardır.

86) Aniden Zehra' ya saldırdı, kolundan tutup kaldırdı, sille tokat girişti, bir yandan bas bas bağıırıyordu:

—Defol burdan... Kaltak seni... Utanmaz. Ne yüzle geldin ha, ne yüzle.

Melek Hanım atılıp araya girmeye çalıştı, Arif Efendi ellerini yüzüne kapadı, Songül şaşkınlık ve korku ile odadan fırlayıp avluya çıktı.

Zehra gözyaşları ile yalvarıyordu:

— **Affet ağabey, ayağını öpeyim affet.** Zorla kaçırdı beni zorla.

(KA, 47)

86. örneğin alındığı eserde, Zehra ailesinden, köyünden ayrılmış; yıllar sonra köyüne dönmüş ve ailesinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Zehra'nın kullandığı “ayağını öpeyim, elini ayağını öpeyim” ricası yöresel kullanılan ve bugün büyük şehirlerde pek rastlanılmayan bir rica sözüdür. Bu da rica sözlerinin bölgelere, kişilerin özelliğine, kullanıldığı durumlara göre değişiklik gösterdiğini ortaya koyar.

87) Poşette yiyecek, giyecek, bir de kendi yaptığı ahşap, küçük bir ayna. Poşeti gardiyana uzatıyor:

— **Size zahmet,** bunu Zehra Hanım' a verin.

— Olur. (KA, 147)

88) — Kemal Bey, **rica ederim,** bu adam sarhoş, **lütfen** bir maraza çıkarmaya kalkmasın. (TÖ, 133)

89) Müdür tedirginlik içinde “Aman Remzi Bey bu komünisti başımıza bela etmeyin. Burası küçük yer, **lütfen**” diye sızlanmaya başlayınca şef üstelememiş. (UH, 24)

90)— Baba, **sizden rica ediyorum.** Benim için çok önemli bu. (YTYS, 59)

Yukarıdaki örneklerde yer alan “lütfe” ve “rica ederim” ifadeleri en yaygın kullanılan rica sözleridir. Bu sözler, rica anlamını güçlendirmek için kimi zaman bir arada da kullanılabilir.

91) — İşte **baba... İşte...**

— Dur kızım, tamam çekirtme...

— Baba **nolur alalım, azıcık...**

— Ağlatma şunu Süleyman...

— Ama bademcikleri...

— Azıcık **baba, kakaolusundan, azıcık.** (BB,32)

92) Anlarsın tabi canikom. İşin ucu aşçılığa çıkıyor. Şimdi düşünebiliyor musun, orayı alıyoruz, elden geçiriyoruz, bir iki eleman ayarlıyoruz. Senin sihirli ellerin mutfakta dolaşıyor. Geniş balkonda mis gibi masalar denize karşı. Valla tek sezonda meşhur olursun. Ben kasada durur, hesap işlerine bakarım. Lokantanın bitişiğinde bir daire var, orada kalırız.

Oooh, mis gibi hava, kekik kokulu. Önünde deniz. İster balık tut, ister yüz. Trafik yok, gürültü yok, tabiatla baş başa.

Çok mu sıkıldık ıssızlıktan. Atları arabaya bir gün Bodrum, ertesi gün Marmaris, kurtlarımızı döker geliriz. Refik bize göz-kulak olur. **Ha! Ne dersin?**

Bu son cümleyi “lütfe kabul et, n’olur beni kırma” tonunda söylemişti. (C, 132)

91 ve 92. örneklerde görüldüğü gibi bazen ses tonu ve mimiklerle de kimi sözlere rica anlamı kazandırılır. Ayrıca 7. örnekte ricada bulunan kişi “nolur alalım, kakaolusundan azıcık” şeklinde ricada bulunmuştur. Burada ricada bulunanın bir çocuk olduğuna dikkat edildiğinde ilişki sözlerinin kullanımda yaşın da önemli olduğu ortaya çıkar.

93) “**Kurbanın olayım** efendim, bu fakire kıymayın, bu bir ağır

hizmettir beni bağışlayın. **N’olur**... Ben bir fukara köylüyüm. Ne ilmim var, ne hikmetim... İki sözü bir araya getirmeye gücüm yetmez... Beni bundan azad edin... Bana gelinceye kadar ihvan içinde nice yiğitler, nice âlim zatlar, ağırlığınca altun eden üstadlar vardır... Yapmayın, elinize, eteğinize düştüm.” diyerek feryat ettim. (S, 10)

93. örnekte her cümlede rica anlamı bulunmaktadır. “Kurbanın olayım” ve “n’olur” sözlerinde açık bir rica anlamı varken diğer cümlelerde sezdirmeye dayalı bir rica anlamı vardır.

94)– Tamam, tamam dedikoduyu kes. Kaymakam rica etti. **“Yahu Reis Bey, gelmiş benden zurnacı istiyor, güler misin ağlar mısın? Şu işe bakıver.”** dedi.

Bu örnekte sezdirmeye dayalı rica kullanılmıştır.

6. TEŞEKKÜR ETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Kişi küçük de olsa kendine yapılan bir iyiliğe, bir yardıma, bir ilgiye karşı duyduğu gönül borcu ve memnuniyetini teşekkürle dile getirir. Teşekkür etmek, insanlık gereğidir.

Verilen şeylere asla karşılık beklememek gerektiğini her fırsatta söyleriz. Karşılık beklemeden yapılanlar, genelde toplumumuz tarafından daha hoş karşılanmaktadır. Belki karşılık maddi açıdan olmamalı ama en azından manevi açıdan insanı doyurmalıdır. Manevi olarak doyum sağlayan en güzel şeylerden biri de, yapılanlar karşılığında teşekkür etmektir. Çünkü teşekkür etmek, iyilik yapanın ruhuna hitap edilebilecek en güzel hediyedir.

Kültürümüzde teşekkürü ifade eden “teşekkür ederim, sağol, minnettarım” gibi birçok kelime vardır. Ancak bazen sıcak bir tebessüm de teşekkür manasına gelir.

6. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Teşekkür Etme Sözlere

95) – Zaten çoktandır düşünmekte olduğum bir şeyi, beni zahmetten kurtararak sen ifaya karar vermiş olduğun için **teşekkür ederim...** (T, 98)

Teşekkür etmede en yaygın kullanılan söz, “teşekkür ederim” ifadesidir. Teşekkür ederim ifadesi her durum için kullanılabilen bir teşekkür sözüdür.

96) — Geçmiş olsun.
— **Eyvallah** arkadaş. (BD, 92)

96. örnekte kullanılan “eyvallah” sözü, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde sadece teşekkür ilişki sözü olarak kullanılırken, Mustafa Kutlu'nun eserlerinde vedalaşma sözü (bk. 4. 2. 12–13–14) olarak da kullanılmaktadır.

“Eyvallah” sözcüğü, önceleri teşekkür anlamı ifade ederken zamanla bu sözcüğün anlamı genişleyerek veda etme ve onaylamalarda da kullanılmıştır.

97) Nezihi Bey — Bilemem.

Komiser - Maksudı tenezzüh olsa sandal sahibini bulup pazarlık etmesi lazım gelirdi.

Komiserin karşısında el pençe divan duran sandalcı Nikoli, uzun müddet susta vaziyetinde bulunmaktan yorulmuş bir fino tavrıyla başını sağa sola yatırarak ye'sinden dudaklarını ısıra ısıra:

— **Sağ olasin** komiser efendi; ağzının içerde öpeyim ki haniya böyle söyledin; pazarlık etmedi; bana hiç bir söyleyememiş. Sandal içerde binmiş... Kasmış... Ah panayamu... Bu karı divane idi ki böyle havada denizde çıkmış... Ah komiser efendi, uç meci diye verecek idi yine razı olmayacaktım ki benim sandalda binsin... Daha yeni aldı; borcuma vermedi; benim altı tane

çocukları var; ne ilan ekmek parası çıkaracak? Ah benim zavallı sandal... Boz burunda gitti? Mudanya' da gitti? Kim bilir?

Nezihi Bey - Sen merak etme. Sandalın gelmezse ben sana iki misli bedelini tediye ederim.

Nikoli — **Allah ömür versin beyefendi.** . Dört lira bir sandal aldım... İki lira tamir koydum. Boyalandım. Altı lira. Ama ne sandal oldu? Bulabileceğim bir daha böyle bir kelepir?.. (SP, 22)

98) – Azizeciğim hay **Allah senden razı olsun.** Benim bu papazdan kaçmak akılma gelmediydi. Kaç defa göründüm. Ne büyük günaha girmişim. Şimdi ben ne yapayım. (§,332)

Teşekkür ilişki sözleri, konuşanın dinleyene minnettarlığını dile getirir. Minnettarlık ifadeleri toplumumuzda, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, alkış sözleri ile de anlatılmaktadır. Toplumumuzda alkış sözleri de teşekkür sözü olarak kullanılmaktadır.

99) — Ah ne kadar ağlasanız... Gözyaşı dökseniz yeri... Öyle nur gibi anayı bir daha nerede bulursunuz? Döşeğe yatmadan, kimseciği usandırmadan uçtu. Gitti. Ne kadar ameli salih bir kadınmış... Cennet kuşu... Ölüm kaşla gözün arasında derler... Ah bakınız ne kadar doğru. Bir varmış, bir yokmuş... Ah gaflet dünyası... Ah bu kalın kafalarımız... Ölümü, âhireti bir kere hatırmıza getirmeyiz de birbirimizi yiyip dururuz... Dedikodudan hiç baş kaldırmayız... Adam ne oluyoruz... Dünyanın malı dünyada kalacak... Yiyeceğimiz bir lokma, giyeceğimiz bir hırka değil mi?.. Her koyun kendi bacağından asılacak... Amelinin hesabını herkes kendi verecek... Âlemin dırdırı... İyiliği... Kötülüğü ne vazifemiz... Zavallının dün sabah kahvesini pişirip eline ben verdimdi... **Zahmet oldu kızım** helal et; dedi. A ne lazım doğrusunu söylemeli... Hak hukuk bilir kadındı. Benden tarafa gani gani helâl olsun... Hiç incinmedim... İşte bu sabahki kahvesine yetişemedi... Ah yalancı dünya... (§, 365)

Yukarıda kullanılan “zahmet oldu” teşekkür etme ilişki sözü ile konuşan dinleyenin emeğinin farkında olduğunu ve dinleyene minnettar kalındığını açıkça anlatır.

- 100)** — O cihetleri merak etmeyiniz, gönlüm ganidir. Dosta düşmana karşı para için ne kendimi mahcup ederim sizi...
— **Var ol evlâdım...** (Ş, 320)

Örnekte kullanılan “var ol” sözcüğü “sağ ol” anlamında bir teşekkür etme ilişki sözüdür. Bu ifade bugün “Var ol” şeklinde tek başına değil, genellikle “Çok yaşa, var ol!” veya “Yaşa, var ol!” şeklinde “yaşa” sözcüğü ile bir arada kullanılarak beğeniye dile getirmek, takdir etmek, teşekkür etmek için kullanılmaktadır.

- 101)** Aç kaldığınız ne ise ne... Hane sahibinin fazla nezaketi de sizi bir taraftan sıkar:
— Aman efendim hiç buyurmuyorsunuz!
İltifatlarına mukabil:
— **Allah ziyade etsin;** çok yedim.
Kabilinden cevap yetiştirmelidir. (Ş, 80)

Bu örnekte kullanılan “Allah ziyade etsin.” teşekkür sözü, ikram edilen yemek için kullanılmıştır. “teşekkür ederim, sağ ol, minnettarım” gibi genel teşekkür kalıplarının yanı sıra teşekkürü gerektiren durum da teşekkür ilişki sözünün seçiminde dikkat edilen önemli bir ölçüttür.

6. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Teşekkür Etme Sözleri

- 102)** Mümtazcığım bu meselede bize gösterdiğin yardımlar için **müteşekkirimiz.** (KA, 118)

- 103)** — Yoo!.. Biz varız ya. Annen var.

— **Sağolun...** (KA, 126)

104) — Bir ihtiyacın olursa anneme haber ver, kadınlar sık sık gelecek. Hatta istediğin bir şey olursa Songül ile bana iletebilirsin.

— Tamam, tamam. **Sağ ol.** (KA, 127)

105) — Bu yüzden beyefendi... Sıkıldınız galiba.

— Bilakis efendim, müstefid oluyoruz.

— **Teşekkür ederim, ...** (YAS, 80)

106) Neredeyse utancından ağlayacaktı. Hoca:

— Baban bir mübarek gazi adamdı evlat, diye sürdürdü sözü. Bize emanet sayılırsın. Olur-olmaza aldanıp batıla saparsın diye endişe ederdim. Helal kazanç dediğimiz şeyin üç ölçüsü var: meşru bir iş, adalet ve alın teri. Hele şu define-mefine lafları bildiğin karasevda, Allah ırak etsin.

— **Sağolasın** hocam, diyerek ellerine sarıldım. Kalktılar.

Kolaylık dileyip ayrıldılar. (BÖ, 71)

Yukarıdaki metinlerde çok yaygın olan ve her durumda kullanılabilen “müteşekkirim, sağ ol, sağ olun, sağ olasın, teşekkür ederim” ilişki sözleri örneklendirilmiştir.

“Sağ ol” ve “sağ olasın” sözleri 2. tekil şahıslar için kullanılmış olmasına rağmen şekil olarak farklılık göstermektedir. “Sağ ol-a-sın” derken “-a” istek kip eki “-sın” 2. tekil şahıs ekidir. “Sağ ol” ise emir kipi olarak görülmesine rağmen istek ifadesi taşımaktadır.

107) Oturup birlikte bir ihtiyaç listesi hazırladılar. İhtiyaçlar temin edildikten sonra bile geriye epeyce para kalmıştı. Zehra: **“Hocam, Allah senden razı olsun, sen yüzümü güldürdün Cenabı Hak da seni güldürsün.”** dedi. (KA, 140)

“Allah senden razı olsun.” ifadesi teşekkür için kullanılan bir ilişki sözüdür. Bu sözle konuşan, dinleyene minnettarlığını dile getirirken aynı zamanda dinleyene dua etmiş olur. Örnekte Zehra: “Hocam Allah senden razı olsun.” demiş ancak bununla yetinmeyerek “...sen yüzümü güldürdün Cenabı Hak da seni güldürsün.” şeklinde dua ile devam etmiştir. Zehra’nın bu şekilde devam etmesinin nedeni, sözünün anlamını güçlendirerek karşısındakine çok minnettar kaldığını anlatmak istemesidir.

İlişki sözlerinin seçiminde daha önce de konuşanın kişisel özellikleri, maddi durumu, statüsü, dini anlayışının önemli olduğunu belirtmiştik. Yukarıdaki örnekte Zehra’nın karşısındaki kişinin bir Hoca olduğu dikkate alındığında başka bir sonuç ortaya çıkar: Konuşan; dinleyicinin kişilik özelliklerini, hayata bakışını, statüsünü, dini anlayışını göz önünde bulundurur ve ona göre ilişki sözü kullanır.

108) — Ne dersiniz Asım Bey, kalkan zamanı kalkan yenir, değil mi ama?

— Efendim... Ha, evet, kalkan. Ne kadar **zahmetlere girmişsiniz.**

— Yok canım. (YTYS, 33)

109) — Efendim, çok özür dilerim. Kahvenizi nasıl içersiniz, diye sormaya unuttum.

— Zararı yok efendim. Nasıl olursa olsun, **zahmet oldu.**

— Ben sütlü seviyorum, size de öyle yaptım.

Kahvemi alıyorum. (C, 73)

108 ve 109. örneklerde kullanılan “zahmetlere girdiniz” ve “zahmet oldu” teşekkür etme ilişki sözlerinde konuşan, dinleyene değer verdiğini ve kendisi için onun emek harcadığının farkında olduğunu anlatmaktadır.

110) Bi giriştim tahtalara. Terli perçemlerimi elimin tersiyle geri geri atarak. Kuyulardan serin sular çekerek. Gıcır gıcır, bir o yana, bir bu yana.

“Oh, **eline koluna sağlık**, kınalı kızım, benim.” diye gidip gelip okşasın, sevsin diye Hanımanne.

111) Melek:

— Gül reçeli kaynatmıştım, seversin.

Zehra annesine sevgiyle bakıyor:

— Ya, **ellerine sağlık**. (KA, 43)

112) Zehra ayaklanır, ayakta gülümser annesine:

— Yok, be anne. Serçe kadar kadın. Tertemiz. Ses yok, soluk yok. Verirsen yer, vermezsene oturur, mübarek biri. Geçende banyo yaptırdım. Bilsen nasıl sevindi.

— Oh, oh. **Ellerin dert görmesin...** Bu günler geçecek kızım. Sık dişini. (KA, 135)

113) Derken Süleyman geldi.

Bi çuval un getirdi. Çuvalı tandır damının önüne bıraktı. Koca çuval.

Sen onu nasıl sırtına aldın? Onca yolu nasıl geldin?

Süleyman iyice irileşti. İrileşip lise üçe geçti. Yüzü gözü un içinde kalmış. Bir kara gözleri ışılıyor. Ayran ezdim. Götürüp Süleyman' a verdim. **Sağol** dedim Süleyman, **ellerin dert görmesin**.

Anan gibi konuştun kız, dedi bana. İkimiz de güldük. (BB, 25)

110, 111, 112 ve 113. örneklerde dinleyenin harcadığı emek için “ellerin dert görmesin, eline koluna sağlık” teşekkür etme ilişki sözleri; yapılan bir yemek için ise “ellerine sağlık” teşekkür etme ilişki sözü kullanılmıştır. Bu teşekkür sözlerinin değişiklik göstermesi, konuşanın dinleyene ne için teşekkür ettiğiyle doğrudan ilgilidir. Kültürümüzde su ikram eden kişiye “Su gibi aziz ol.”, maddi yardım eden kişiye “Allah birine bin katsın.”, ziyarette bulunan kişiye “Ayaklarınıza sağlık.” gibi farklı durumlar için kullanılan çok sayıda teşekkür etme ilişki sözü vardır.

7. ÖZÜR DİLEME İLİŞKİ SÖZLERİ

Özür dileme, birine veya bir guruba karşı kırıncı bir söz kullanıldığında, hatalı davranışlar yapıldığında affedilmek amacıyla söylenen söz veya yapılan davranıştır. Özür dileyen kişi yaptığı yanlışın farkına varmıştır.

Kişi; suçu kabul ettiğini, pişman olduğunu, hatayı niçin yaptığını, affedilmeyi beklediğini, yaptığı hatayı tekrarlamayacağını ve hatasını telafi edeceğini söyleme yollarıyla özür dileyebilir. (Gökçora, 1998: 30–32)

Özür dileme ilişki sözleri, insanlar arasındaki iletişimi ve ilişkiyi onarıcı özelliğe sahiptir. İnsanlar arasında oluşan sorunların giderilmesini ve her şeyin yoluna girmesini sağlar özür dileme ilişki sözleri.

7. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Özür Dileme İlişki Sözleri

114) Mail boynunu büküp yalvarırcasına bir bakışla Hayati'ye, bu haberci kadına karşı öyle dürüş muamelede bulunmamasını işaret etti. Hayati mülâyim görünmeğe uğraşarak:

— **Affedersiniz** hanım. Böyle şeyler benim de başımdan çok geçti. Bu türlü muhabbetlerin sonu nereye vardığını bilirim de onun için hiddetten kendimi alamıyorum. Siz söyleyeceklerinize devam ediniz... (T,156)

115) O gece zavallı Fîrûze hayalinin önüne dikilen bu siyah bıyıklı, iri gözlü delikanlının kendine açtığı muhabbet aguşuna düşmemek için bütün korkusu ile uğraştı. Ertesi günü Reyhan'dan gelen mektup sandalla yalının önünden geçişindeki nevmidâne ve mütehassirâne tahassüsatı cidden yanık bir belâğatle tasvir ediyordu. Yanık âşık gündüz yalının önünden geçmemek için o güne kadar gösterdiği tâkatberandâzâne mukavemete artık tâb-ü tahammül getiremediği, nihayet o küstahlığa cüret ettiği için **aflar, özürler diliyordu**. (MT, 167)

116) Hanımefendi!

Emrinize tamimiyle itaat gösteremediğim için **af ve merhametinizi iltica ederim.** (KYABİ, 125)

114, 115 ve 116. örneklerde konuşan kişiler, yaptıklarından pişman olduklarını dile getirerek “affedersiniz, aflar merhametler diliyordu, af ve merhametinizi iltica ederim.” ilişki sözleriyle dinleyenlerden özür dilemektedir.

117) – **Affedersiniz** Hoca Hanımefendi, davet nezri ne kadardır...

Nefise istiğnalı bir tavırla başını pencereden bahçeye çevirerek:

—Kendimce ufak bir davet yapacağım... Tütsü falan nezirleri beş lira... (T, 71)

118) Beyin böyle bahisten bahse atlayıvermekteki söz değişikliğinden oğlundan evvel babasının terbiyeye muhtaç olduğuna intikalde güçlük çekmeyen mürebbiye muhatabını süzmek için gözlerini büsbütün buruşturarak:

— **Pardon** mösyö!.. İlk sualinize vereceğim cevabı bitirmeden bir ikincisini irada kalkışmayınız. (MT, 57)

117 ve 118. örneklerde konuşanlar, affedilmek için ricada bulunmaktadır. Bu kullanımda herhangi bir pişmanlık söz konusu değildir. Bölümün ilk örneğinde “affedersiniz” sözüyle pişmanlık dile getirilirken 118. örnekte bu durum söz konusu değildir. Çünkü sözün bağlamdaki anlamı değişmiştir.

119) Kadın elini koynuna soktu. Gazete parçasına sarılı ufak bir şey çıkardı, Mâile uzatarak:

Size, tarafından bir nişane, hem de muhabbet yadigârı olmak için bunu gönderdi; **kusura bakmasın**, kendilerine gönderilebilecek bundan başka bir şey bulamadım, dedi. (T, 154)

119. örnekte konuşan, açıklama yaparak özür dilemektedir. Özrünü

dile getirmek için ise “kusura bakma” özür dileme ilişki sözünü kullanmaktadır. Bu kullanımda herhangi bir pişmanlık anlamı olmadığı gibi konuşan affedilmeyi de beklememektedir; elinde olmayan nedenleri anlatarak özür dilemektedir.

- 120)** Arap (hiddetle): – Elbette Bir tarafına sığaca! Bu koca trampoyu senin keyfin için mi yaptılar ayo?
 Kadın: - **Ay sözümü geri aldım...** Ne öfkeli arap bu!.. Uysan kavga çıkacak... (Ş, 26)

Bu örnekte konuşan: “Ay sözümü geri aldım.” özür dileme ilişki sözünü kullanarak ortada bir suç olduğunu ve bu suçu üzerine aldığını anlatarak özür dilemiştir.

- 121)** Kahveci: - **Gücenme Hanım...** Ekmeğim de var, suyum da...
 (Ş, 28)

Yukarıdaki kullanımda kahveci: “Gücenme hanım.” diyerek bir hata yaptığını ve bu hatasını telafi edeceğini anlatmıştır.

- 122)** — Allaha ısmarladık hanımlar. **Böyle bir günde çok rahatsız ettik efendim sizi.** (MSŞ,76)

Bu kullanımda kişi suçlu olduğunu dile getirerek, herhangi bir özür dileme ilişki sözü kullanmadan, sezdirmeye dayalı olarak özür dilemiştir.

7. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Özür Dileme İlişki Sözleri

- 123)** — Hocam **affınızı dilerim. Bir yanlış anlaşılma olmuş.**
 — Ne gibi?
 — Yıkım falan yok. (KA, 117)

Yukarıdaki kullanımda “affınızı dilerim” derken pişman olmuş; “Bir yanlış anlaşılma olmuş.” derken affedilmek için ricada bulunmuştur.

124) — Kusura kalma, bu sefer ölçüyü tuttutamadık. (MK, 106)

125) — Seni mahcup ettim. Kusura bakma. (C, 102)

124 ve 125. örneklerde konuşanlar, hatalarını kabul etmiş ve dinleyenden affedilmek için ricada bulunmuşlardır.

126) — Ula yoksa laz mısın sen?

Görevli memur, ustanın az gerisinde durmuş sessizce olan biteni seyrediyordu.

— Derviş usta!

Usta birden irkildi. Etine çuvaldız batmış gibi tek ayağı üzerine döndü.

— **Özür dilerim efendim, sizi gitti sandıydım.**

— Bırak şimdi. Olmasın böyle şeyler. İşçiye ilk günden şımartıyorsunuz. Kerim Bey’in kulağına giderse...

— **Özür dilerim efendim. Ben yani şakacıktan, yani Karadenizli olunca!..**

— Bu kapıdan içeri girmemeli. Laz, buz dışarda. Anlaşıldı mı? Adamları yerleştir. Bugün yarım yevmiye. Akşama da elbise ayakkabı verirsiniz.

— Başüstüne efendim. (YAK, 16)

126. örnekte özür dileyen kişi, hatasını kabul etmiş; özür diledikten sonra: “Sizi gitti sandıydım; Ben yani şakacıktan, yani Karadenizli olunca!..” açıklamalarıyla özrünü kuvvetlendirmeye ve affedilmeyi beklediğini anlatmaya çalışmıştır.

127) — Zehra, biraz dinlesen beni.

— Aa. Konuştu. Aferin sana. Konuş, konuş. O beş yılın hesabını sabaha kadar konuşsan zor verirsin.

— **Çok özür dilerim.** Kavga etmek istemiyorum.(KA, 170)

128) — **Özür dilerim.** İlk kez senden gizli bir iş yaptım. (UH, 47)

127 ve 128. örneklerde de konuşanlar, hatalarını kabul etmiş ve pişman olmuşlardır.

129) — Ben değiştim. Bütün eski hesapları kapadım. Yine seninle ve tabi sen istersen yeni bir hayat. (KA, 170)

129. örnekte konuşan, özür dileme ilişki sözü kullanmamıştır; ancak konuşan suçunu kabul etmiş ve tekrar aynı hatayı yapmayacağını dile getirerek özür dilemektedir.

130) “**Maalesef üzgünüm** Ali Bey, ne iş var, ne ev” (UH,24)

Bu örnekte konuşan “maalesef üzgünüm” diyerek elinden bir şey gelmediğini anlatmış, bir şey yapamadığı için karşısındakinden özür dilemektedir.

131) — Selâmlar Süleyman...

— Aleyküm selâm hocam.

— Bak yine aleyküm selâm dedin.

— **Hoş görün efendim,** alışkanlık. (BB, 30)

131. örnekte konuşan, açıklama yaparak özür dilemektedir. Kişi özrünü dile getirmek için ise “hoş görün” özür dileme ilişki sözünü kullanmaktadır. Bu kullanımda herhangi bir pişmanlık anlamı olmadığı gibi konuşan, dinleyenden affedilmeyi de beklememektedir.

132) — Bunlar ne, ha! Bunlar ne? Sizin döküntünüzü toplamaktan usandım. Madem kestin tırnağını götür at çöpe; madem çıkardın çoraplarını at kirli sepetine. Başkan yine pısıyor. Kestiği ekmek

dilimlerini sofraya diziyor. Süklüm-püklüm:

— **Haklısın canım, haklısın. Bugün kafam karışık biraz. Hani toplantı var ya.** (TÖ, 13)

132. örnekte kişi: “Haklısın canım, haklısın.” diyerek karşısındaki kişiye hak vererek suçunu kabul etmiş ve daha sonra, “Bugün kafam karışık biraz. Hani toplantı var ya.” şeklinde bir açıklama yaparak özür dilemiştir.

8. DAVET ETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Davet etmek, bir kişiyi bir yere çağırmak, o kişiyi görmekten memnun olacağını anlatmak veya bir kişinin bir kurala uymasını istemektir.

Davet etme ilişki sözleri, genellikle dinleyene; “Seni orada görmekten memnun olurum.” demek için kullanılır. Bu yüzden de toplumumuzda bir yere davet edilmek ayrıcalık olarak kabul edilir. Ayrıca yapılan davete iştirak etmemek; davet yapan kişiye karşı bir hata işlemek, bir kusurda bulunmak olarak kabul edilir ve özür dilemeyi gerektirecek bir davranış olarak değerlendirilir.

Davet, kişiler arasında yakınlaşmayı sağlar, toplumsal ilişkilerdeki bağı güçlendirir.

Davet etme ilişki sözleri bazen de konuşan tarafından karşıdaki kişiyi; herhangi bir konuda uyarmak, ikna etmek, onun kendisi gibi düşünmesini, davranmasını istemek için kullanılır. Bu tür durumlarda davet etme ilişki sözlerinin kullanılması karşıdaki kişiyi nazikçe, kırmadan onun bir şey yapmasını istemektir. Bu tür kullanımlarda davet etme ilişki sözlerinin rica anlamı fonksiyonunda olduğu açıkça görülür.

8. 1. Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullandığı Davet Etme İlişki Sözleri

133) — Anne Vasfiye teyzem geldi...

Derinden derine kopan:

— **Buyursun... Buyursun...**

Davetinden sonra... (MSŞ, 52)

134) Edib Münir, Tanaş ismindeki evin çocuğuna süt ekmek ısmarladı. Kakaoyu pişirdi. Ekmeği dildi. Masayı tek muzavva pencerenin önüne çekti. Misafirlerine:

— **Buyurunuz.** Bakınız Haliç'in bir kısmı görünüyor. (DMKP, 102)

133. ve 134. örneklerde konuşanlar, “buyursun, buyurunuz” sözleriyle kendilerine misafir olarak gelen kişileri içeriye, içerideki bir yere davet ediyor. Burada konuşan, karşıdaki kişinin orada bulunmasından rahatsızlık duymayacağını anlatmak istediği için davet etme ilişki sözlerini kullanmıştır. Bu tür durumlarda davet etme ilişki sözlerinin kullanılması, dinleyenin orada bulunmaktan rahatsız olmasını engeller; konuşanın misafirperverliğini gösterir. Bu yüzden kültürümüzde davet etmek de nezaket kuralları arasında yer alır.

135) — Bu şüphe cehennemi, yüreğimde kendi kendine doğuyor. Böyle şüphe üzerine kalkılan büyük cüretlerin vereceği fena neticeleri de ben sana söyleyeyim. Şimdi beni iyi dinle. İşlediğimiz günahı Allah affetsin. Ben tamamilen salâha döndüm. Seni de **bu kararıma itaate davet ediyorum.** (DMKP, 165)

135. örnekte davet etmenin bir başka fonksiyonu karşımıza çıkmaktadır. Davet ilişki sözleri; dinleyeni sadece bir yere, eğlenceye, toplantıya çağırarak için kullanılmaz. Bu sözler aynı zamanda, yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, dinleyenin bir kurala, karara veya düşünceye uymasını istemek için de kullanılabilir.

136) Dudu yavaşça dedi ki:

— İşte bak, şu karşıda oturan geçende mektup okuttuğum

ihtiyardır; ona gitmeyelim, pek zevzek bir heriftir.

Bu defa bir orta yaşlısını intihap ettiler. Saçına, sakalına kır serpmiş, karaca kuruca simâlı, ufak tefek vücutlu bir yazıcı efendi arkasını barakanın kenarına dayamış, dizlerini dikmiş, yarı yatar, yarı oturur, yarı uyur, yarı uyanık gibi gözler yarım kapalı bir halde kendinden ha geçiyor, ha geçmekte iken tahrir dükkânçesine iki varda kosta hanım yaklaştığını o rehaveti, o yumuk gözleri arasında fark ederek derlendi, toplandı: “**Buyurun efendim**” i bastırdı. İçeriye evvelâ Dudu girdi. Artık dükkân dolmuştu. Saffet’e yer yok gibiydi. Yazıcı efendi telâşla hanımların altına birer kahveci iskemlesi sürdü. Yarı içeride, yarı dışarıda oturdular. (MT, 210)

136. örnekte bir esnaf, kendi dükkânına yaklaşmakta olan bayanları görünce onları: “Buyurun efendim” diyerek içeri davet etmiştir. Burada konuşan, dinleyenlere “İçeri girebilirsiniz, içeri girmenizde herhangi bir sakınca yoktur.” demek istiyor.

137) PEHLEVİ ŞEKÜRE HANIMIN

Elemlî ziyanını size iş’ar etmekle pürıztıraptırlar. Cenaze mahı hali ruminin onuncu günü saat de müteveffanın Erenköy’ünde semtindeki hanesinden kaldırılacağından muayyen vakitten biraz evvel mezkur hanede **ıçtima edilmesi bilcümle ehibba ve eviddaya ilân olunur.**

Derseadet 10 teşrinievvvel sene 13**

Davetname alamayan zevattan işbu ilanın o makamda telakki buyrulması ve çelenk ve sair, türlü çiçek getirilmemesi ayrıca istirham olunur. (Ş, 374)

137. örnekte, cenaze için düzenlenen bir tören davetiyesi görülmektedir. Davetnamede törenin yapılacağı yer ve zaman belirtilmiş; belirtilen yer ve saatte bütün eş, dost, tanıdık ve yakınların toplanması istenmiştir. Davetname alamayanların anlayış göstermeleri de davetname sonunda not düşülmüştür. Bu davetiyede “... ehibba ve eviddayı davet

ederiz” yerine; “... ehibba ve eviddaya ilân olunur” şeklinde davetin açıkça dile getirilmemesi; cenaze törenlerinde herkesin bulunmak istemeyebileceği, bu yüzden de kişilerin kendilerini zorunlu hissetmelerini engellemek için olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Çünkü toplumumuzda davete katılmamak, daveti reddetmek kaba ve hoş olmayan bir davranıştır.

138) Meftun:

— **Sizi de tertip ettiğimiz baloda görmekten müşerref oluruz.**

(Ş, 418)

Davet etmek, karşıdaki kişiye karşı bir inceliktir. Ancak davet eden kişi, bu inceliği daha da belirgin hâle getirmek isterse “Buyur gel!” yerine, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, “Sizi orada görmek bizlere onur verir. Katılımınız bizleri mutlu eder. Sizi orada görmek bizim için ayrıcalıktır. Sizi orada görmekten müşerref oluruz.” gibi karşısındaki kişinin onun için değerli olduğunu açıkça ifade eden davet etme ilişki sözleri kullanabilir.

8. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Davet Etme İlişki Sözleri

139) —Selâm!..

Dedi ve onlara doğru yürüdü.

— **Buyur bir şeyler ye... Hadi gel! Gel, otur şöyle...**

Ağacın altına serilmiş kilime oturmuşlardı. (YTYS, 29)

Yukarıdaki örnekte “Buyur bir şeyler ye...” diyerek kişi davet edilmiş; “Hadi gel! Gel, otur şöyle...” denerek davet anlamı güçlendirilmiştir. Burada kullanılan “Hadi gel!” sözü de bir davettir. Ancak “buyur” sözcüğü dilimizde davet için kullanılan kalıp sözdür. Toplumumuzda kişi birisini davet ederken “buyur, davet ederim” gibi kalıp sözlerini kullanmayı tercih eder. Ayrıca sık kullanılan; “Davet mi bekliyorsun?” ilişki sözüyle de davet etme görülmektedir.

140) — Kimi aradınız, diye sordu. Kadına döndük:

— Ahmet Ferit İlkeli, dedik.

Kadın bir an bakışlarını kaçırdı, bir an sanki ne diyeceğini bilemedi, sonra:

— Ne yapacaktınız?

— Türkiye’den geliyoruz da. Ailesinden selam getirdik, biraz konuşmak istemiştik.

Kadın “Bi dakika” deyip pencereden kayboldu. Ardından kapıyı açtı.

— Ahmet Bey burada değil, ama ben sizinle konuşabilirim.

Buyurun, içeri gelin. (MM, 71)

140. örnekte “buyurun içeri gelin” davet etme ilişki sözüyle yapılan davette, “İçeri gelmenizde herhangi bir sakınca yok, isterseniz gelebilirsiniz” anlamı vardır.

141) — Rafet Efendi benim bildiğim ikindi namazı sekiz rekât idi, sen galiba on sekize çıkardın...

— Yok canım... Üzerine afiyet biraz kırgınlık var... Oturduğum yerden kalkamıyorum...

— Şey, şöyle bir uğradımdı... **Akşama bize buyurun** diyecektim... **İki lokma bir şey yer, laflarız biraz...**

— Ha... Sağolasın da... Bilmem ki köroğlu ne der... Bir haber iletseydik...

— Yahu yaşın geçtikçe karının korkusu artıyor be Rafet Efendi...

— Hah, hah, ha... O kadar da değil canım... Hani bir danışmalı, olur ya, bir mani çıkar...

— Çıkmaz çıkmaz, hadi eyvallah, bekliyoruz... (BB, 55)

141. örnekte konuşan, Rafet Bey’i: “Akşama bize buyurun” sözüyle onu misafir edip ağırlamak için davet etmiştir. Bu kullanımda –davet sözünün bağlamdaki anlamına da dikkat edildiğinde- davet etme ilişki sözlerinde bir rica anlamı da olduğu açıkça söylenebilir.

142) Bu sırada Doktor peyda oldu.

Merhaba çocuklar, nasılsınız, dedi. İkisi birden ayaklanarak:

- İyiyiz Doktor amca, **buyurun**, dediler.

İşte görme özürü olanların harika ses algısı. İkisi de aynı anda Doktor'u sesinden tanıdılar.

- Na'pıyorsunuz burda?

Cesur:

- Ne yapacağımızı konuşuyoruz.

Oh, ne güzel. O zaman aranızda bana da yer açın, ben size ne yapacağınızı söyleyeyim. (RP, 169)

142. örnekte Doktor, daha önceden tanıştığı iki gencin yanına gitmiş, onları selamlamış, onların hatırlarını sormuş. Bunun üzerine gençler, –dışarıda bir bankta oturuyorlar– “onun yanlarında kalabileceğini, yanlarında kalmasının bir sakıncası olmadığını, hatta kalmasından memnun olabileceklerini” anlatmak amacıyla; “buyurun” ilişki sözüyle onu davet etmişlerdir.

Toplumumuzda davet etme, nezaket kuralı olarak bir alışkanlık hâline gelmiştir. Tanıdık birisinin bulunulan yere gelmesi durumunda –yakınlık veya samimiyet aranmaksızın– o kişi davet edilir.

143) Ali oyundan oyuna, takdimden takdime, şakadan şakaya atlayarak milleti kırıp geçiriyor; meydanı bir tavernaya, bir düğün salonuna çeviriyor.

— Ooo!.. Berber Baki Bey, siz de mi buradasınız, **Lütfen rica ediyorum!.. Lütfen meydana**, haydi alkışlıyoruz Baki Beyi...

Be-Be-Ce Baki kızara bozara meydana çıkıyor, oyuna katılıyor.

— Ciğerci Selim abimiz, yanında Uncu Fahri Baba'mız, saygılar... Orkide Düğün Salonu'nun müdürü Sayın Şadan Beyefendi ve zarif eşi halk tribününde sizleri de görüyorum. Hoş geldiniz efendim, safalar getirdiniz... Beri yanda yaylalar aslanı Bakırcı Ziya abi ve onunla birlikte pehlivanlar şahı Sadettin Kılıç, oğlu gol kiralı Erol kardeşimiz.

Ve bilhassa Erol kardeşimizi meydana çağırıyoruz. Hani alkış, hani!.. (TÖ, 188)

143. örnekte Ali, Berber Baki Bey'i, "Lütfen rica ediyorum!.. Lütfen meydana" rica etme ilişki sözleriyle davet etmiştir." Davet sözcüklerinin bağlamda rica anlamı kazandığını önceki sayfalarda belirtmiştik. Bu kullanımda ise davet sözleri kullanılmaksızın doğrudan rica sözleriyle davet etme gerçekleştirilmiştir. Örnekteki ikinci ricada ise "Hani alkış, hani!" denerek kişi onure edilerek davet edilmiştir. Ayrıca "hani" sözcükleri tekrar edilerek davetin anlamı pekiştirilmiştir.

9. KARŞILAMA İLİŞKİ SÖZLERİ

Kişi bir gruba dâhil olduğunda, bir yere gittiğinde oradakiler tarafından karşılanmayı bekler. Yeni gidilen yerde kişiler veya bir kişi tarafından karşılanmayan kimse gittiği yerde, katıldığı grupta kendini yalnız hisseder. Karşılanan kişinin ise kendini o grubun bir parçası olarak görmesi daha kolay olur. Bu bakımdan karşılama ilişki sözleri, gündelik hayatta kişiler arasındaki ilişkilerin daha düzenli ve iyi olmasında oldukça önemlidir.

Karşılama, bireylerin arasındaki iletişimi güçlendirir. Bireylerin birbirleriyle kaynaşmasına katkı sağlar. Bu yüzden karşılama ilişki sözlerinin yaygın olarak kullanıldığı toplumlarda kişiler arasında daha iyi ve sıcak ilişkiler oluşur.

Toplumumuzda kişileri karşılamaya oldukça önem verilir. Hatta büyük toplantı veya törenlerde ev sahibi konumundaki kişi kapıda durarak gelenleri tek tek karşılar. Karşılama esnasında kişiler, karşısındakine sıcak davranır ve karşılama ilişki sözlerini yineleyerek kullanır. "Hoş geldiniz" en yaygın karşılama ilişki sözüdür. Bu sözde bir esenlik dileme, bir iltifat ve memnuniyet söz konusudur.

9. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Karşılama Sözleri

144) Mağaranın perileri bize: - **Sefa geldiniz, buyurunuz,** diyorlardı.

Gittikçe ürkekliği artarak, inen Samet'e:

— Oğlum işitiyor musun? Burası çok misafirlikten hoşlanan bir yerdir.

Kaynım titrek bir sesle:

— Evet. Kalabalık varmış gibi aşağıdan sesler geliyor. (BD, 325)

145) Bir zaman hiç bir şey konuşmadan ikimiz de karşı karşıya heykel gibi durduk. Neden sonra aklımı başıma toplayarak: «**Safa geldiniz**» diyebildim.

O zavallı da benim işitmesini çok merak ettiğim sözü galiba zihninde arayıp bulmakla uğraşıyordu. Ufacık bir hal ve hatır soruşmasından sonra lakırdı gene düğümlendi. O, söylemeye cesaret edemiyor gibi, ben de dinlemeye. (BD, 352)

146) Tüylüler hep bir ağızdan düdüklere, trampeteye uydurarak marş gibi bir makamla şu güfteyi tutturdular:

Safa geldin merhaba

Kameti tuba baba

Hele gördük bir daha

Yoluna canlar feda

Gulyabani babamız

Bizim ulu atamız (G, 147)

147) Arap hizmetçi:

— Safalar, kademler getirdiniz. (G, 123)

148) — Sus canım! Herif sigara içerek geliyor.

— **Hoş geldi; safa geldi.** (M, 360)

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde

karşılama ilişki sözü olarak daha çok “sefa/safa geldiniz” sözü kullanılmaktadır. “sefa” ve “safa” sözcükleri Arapça kökenli olup her ikisi de “neşe, eğlence, zevk” anlamına gelmektedir. “Sefa geldiniz” sözü “bize neşe getirdiniz” anlamında kullanılmış olup dinleyenin gelmesinden duyulan memnuniyeti anlatır. Taranan eserlerde sadece 148. örnekte, “Hoş geldi” sözüne rastlanılmıştır. Bu da, bize bu sözün eserlerin verildiği dönemde yaygın olarak kullanılmadığını düşündürmektedir.

9. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Karşılama Sözlere

149) Arif Efendi kızını bağrına basıp ihtiyarlara mahsus ince inlemelerle hıçkırır.

— **Hoş geldin kızım.**

— **Hoş bulduk baba.** (KA, 41)

150) — Ciğerci Selim abimiz, yanında Uncu Fahri Baba’mız, saygılar... Orkide Düğün Salonu’nun müdürü Sayın Şadan Beyefendi ve zarif eşi halk tribününde sizleri de görüyorum. **Hoş geldiniz efendim, safalar getirdiniz...** Beri yanda yaylalar aslanı Bakırcı Ziya abi ve onunla birlikte pehlivanlar şahı Sadettin Kılıç, oğlu gol kiralı Erol kardeşimiz. (TÖ, 188)

151) – **Hoş geldiniz** Sayın Bakanım... **Şeref verdiniz.** (TÖ, 190)

Mustafa Kutlu’nun taranan eserlerinde karşılama ilişki sözü olarak daha çok “hoş geldin” sözü kullanılmıştır. Karşılanan kişinin karşılayan kişilerce önemli olduğunun anlatılması, gelişle çok memnun olduğunun belirtilmesi amacıyla –son iki örnekte olduğu gibi- bu ilişki sözüne “safalar getirdiniz, şeref verdiniz” gibi sözler de ilave edilir.

10. ONAYLAMA İLİŞKİ SÖZLERİ

Onaylama ilişki sözleri, karşıdaki kişiye hak verildiğini anlatır. Onay veren kişi, karşıdaki kişinin doğru söylediğini, ona konuştuğu konu hakkında katıldığını belirtir.

Onay ilişki sözleri, karşıdakine çoğu zaman cesaret verir; onun düşüncelerini rahat bir şekilde açıklamasını sağlar. Bu yüzden onaylama sözleri iletişimin devam etmesi açısından önemlidir.

Kimi zaman konuşan, dinleyenin herhangi bir konuda haksız, hatalı olduğunu dile getirebilir. Bu tür iletişimin olduğu durumlarda, dinleyen konuşanın söylediğini kabul ederek onun söylediklerini onaylayabilir. Bu durumlarda kullanılan onaylama sözleri, özür dileme ilişki sözü olarak kullanılmış olur.

10. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Onaylama İlişki Sözleri

152) Komşudan bir sada:

— Ne var hoca hanım, ne haykırıyorsun?

— Sen misin yavrum, Seher?..

— Benim, çabuk söyle; işim var. Çılgılığını duydum; lokma ağzımda sofradan kalktım.

— Yemek mi yiyordunuz?

Evet...

— Afiyet olsun... Şey kızım, bir şey soracağım... Bizim Sarman oralarda mı? (T, 13)

153) — Hoca Hanımcığım, meraktan çatlıyorum. O masalı bizimki mi yazmış? O Gülsüm ben miyim? Karısını ne diye kötülemiş. Çabuk söyle...

— (Müteessirane) Zavallı Gülsüm, sana dün söylemedim mi? Masalı kocan Rıfkı Efendi yazmış. Ben söylediğimde yanılır mıyım hiç?.. Dediğim noktası noktasına geldi çıktı. **Evet**, kocan

yazmış; bunun böyle olduğuna beş parmağımı basarım. Fakat kızım, sen şimdi işi meydana vurma; gizli tut; kocanın niyeti bozuk. O evlenmek üzere... Sözü kesmiş, işi pişirmiş; içim sana acıdı. Düşündüm, taşındım. Şu Gülsüm' e bir analık edeyim, dedim. İyi saatte olsunlar, onlarla görüştüm...

154) — Siz isterseniz pek ala olur. Açınız... Merhamet...

Nazlanmaya benzer kesik bir ses cevap verdi:

— Korkuyorum...

— Neden korkuyorsunuz?

— Önce sizden, daha daha çok şeylerden...

— Önce benden?

— **Evet** sizden...

— Neden bu?

— Gece yarısı kapısını bir erkeğe açan kadın hakkında ne fikirde bulunursunuz? (MSŞ,16)

152, 153 ve 154. örneklerde “evet” ilişki sözüyle, konuşan kişi kendi sözünü doğrulayarak onaylamıştır. Onaylama ilişki sözleri sadece karşıdaki kişiyi herhangi bir durumda onaylamak için değil, kişinin kendini onaylaması için de kullanılabilir.

Bu örneklerle dikkat edilecek olursa, “evet” sözcüğünden sonra konuşan, onayladığı durumu düşüncüyü dile getirir. İlk örnekte olduğu gibi “evet” sözcüğü tek başına kullanıldığında kesik cümle kurulmuş olur.

155) — Eski aldıklarını iade etmeden yenisini istemeğe hiç sıkılmazsın. Yüzsüz herif...

— **Hakkın var**, sen daima böyle mukriz, ben müstakrız mevkiinde bulundukça senin ahlâklı, benim yüzsüz, ahlâksız olacağıma şüphe yoktur. (MSŞ, 62)

156) — Peki, Hanım dediğiniz gibi olsun, ben Asyalı bir koca olmamaya uğraşacağım. Fakat siz de son kıyım bir Avrupalı nazenin zihniyetine girmeyiniz. Sözü söz, fakat damanım Türk

damarıdır. Şimdi cevap veriniz. Bir kaç zamandır aramızda karılık kocalık sevgi ve samimiyeti bulandıran bazı esrar dönüyor sanıyorum...

— **Evet hakkınız var...**

— Bu itirafınıza bravo hanım... Teşekkür ederim...

— Bir şey değil !.. (MSŞ, 86)

155 ve 156. örneklerde kişi, karşısındakinin sözünü onaylıyor. Örneklerde kişiler, karşısındaki kişilere “hakkın var” ilişki sözünü kullanarak açıkça onları onaylamıştır. Son örnekte “hakkınız var” sözünün başına “evet” sözcüğü getirilerek onaylama anlamı pekiştirilmiştir.

157) Vah zavallı anneciğim, ben senin saflığının karşısında her budalaca söze: «**Evet, hay hay...** » diye diye sinirlerimi bozup bu hale geldim. İnsan, ikiyüzlü, sinsî olmadıkça en yakın akrabası ile bile iyi geçinip yaşayamıyor. Durmadan aldatmalı, aldanmalı. (BD, 8)

157. örnekte “Evet, hay hay...” kullanımında, “evet” onaylama sözü, “hay hay” ise kabul etme sözü olarak kullanılmıştır. Yani “Evet, hay hay...” ilişki sözü, “Sözlerini onaylıyor ve kabul ediyorum.” anlamında kullanılmış ve karşıdaki kişinin söyledikleri tamamen onaylanmıştır.

158) Aman sükût etme... Çünkü senin için söylemek lüzumu işte şimdidir. Sükûtta devam edersen kendi suallerime yine kendim cevap vermekte muztar kalarak derim ki: Bu kâğıt parçasındaki zevcini, evladını aşkına kurban eden kadın sen ve kurban edilen kocanın da ben olduğumuz meali istihraç olunuyor...

— **Hakkın var...**

— Demek hakkımı teslim ediyorsun?

— **Ediyorum.** (SP, 96)

158. örnekte kadın, kocasının söylediklerini “Hakkın var” diye

onaylamış, kocası ise: “Demek hakkımı teslim ediyorsun?” sorusuyla tekrar onay isteyince eşi: “Ediyorum.” diyerek tekrar onu onaylamıştır. Burada olduğu gibi kişi, karşısındaki kişinin sözünü onaylamak istediğinde onun söylediği sözü tekrar ederek onay verebilir. Örneğin: “Ben çalışkanım.” diyen kişiye “Çalışkansın.” denerek onay verilebilir.

159) — Burası her sırrı yutan derin bir kuyudur değil mi?

— **Emin olunuz öyledir.** (GT, 17)

160) İrfan, şaşırılmış olarak:

— Hanımefendi... Benim zaten aklım başımda yoktu. Onu siz şimdi bütün bütün aldınız...

Kız, ufak bir kahkahadan sonra:

— **Evet doğrudur.** Feriha Hanımefendi kime mektup yazarsa şuurunu alır bırakır... (KYABİ, 136)

161) — Siz öyle söylüyorsunuz... Fakat kocam kıymetimi biliyor mu? Bir erkeğin zevcesi melek de olsa yine mutlak gözü dışarıdadır.. Bu da Rabbimin bir hikmeti...

— **Evet... Evet...** Allah'ın akıl ermez böyle hikmetleri çoktur... (KYABİ, 137)

162) — Biçare gafil bu ilk tatlı yemlemelerle ağa düşerse Hanımefendi o zaman biraz makamı değiştirerek iffet satarcasına takdirnameler göndermeğe başlar...

— **Hakikaten!..**

— Demek keşfim doğru...

— **Tamamiyle...** (KYABİ, 136)

163) — Sahihini istersen ona benim de pek fikrim yatmaz. Beyoğlu'nda Pazar Alman, Bonmarşeye hiç gittin? Onda rafa koymuşlar, üç ayak üzerine oturmuş karpuz gibi yuvarlak bir şey vardır. İşte bu dünyanın cumcuması imiş. Ben de bilirim ki dünya

düzdür amma savanlar yuvarlatır, iddia edolar. Besbelli ki bizimle maytap edolar. Aksisini ispata muktedirsın? Değil isen düz gördüğün şeye yuvarlaktır diyorlarsa «**He**» demeğe mecbursun. (M, 14)

164) — **He işte bu lafında haklıdır.** O işe mütalâa derler. (M,15)

165) Atıf Cemal — Bu kanunlar yapılmasa cemiyette hayat kabil olmaz.

Edib Münir — **Doğru...** (DMKP, 85)

Yukarıdaki örneklerde “Emin olunuz öyledir. , Evet doğrudur. , Hakikaten! ,Tamamiyle... , He. , Haklıdır. , Doğru...” sözleriyle karşıdaki kişinin sözleri onaylanmıştır. “He” onaylama sözü konuşma diline has bir ilişki sözüdür.

10. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Onaylama İlişki Sözleri

166) – Seni severim Ahmet, ağabeyim sayılırsın.

Ahmet içinden “**Elbette** düzü, en az sekiz on yaş büyüğüm senden.” (KA, 61)

167) — Bunları hiç değiştirmeyelim. Çok güzel, değil mi Arzu, diyor.

— **Evet, aynı fikirdeyim.** Refik Bey:

— Ama lokantaya yeni bir isim vermemiz lazım, artık Çilek olmaz, diyor.

Gülşen’in alnı kırışıyor:

— **Doğru.** (C,150)

168) Sigarayı bırakmıştı, ama yandaşlarından biri: “Takma kafana Haşmet abi, cahil işte, ne dediğini bilmiyor, yak bi sigara” diye paketi tutunca, dayanamayıp yaktı.

Dumanını üfürürken gülümsedi bile:

— **Haklısın...** Olur-olmaz her lafa cevap vermek, herkesi muhatap almak yakışmaz.

169) “O çık dert çekmiştir ha, anlattı mı sana?” Zehra’ya kalmadan Hanife atıldı: “Hanımımın ağzı var, dili yok. Geldi geleli iki laf edemedik.” Zehra:

— **Doğru** konuşmaya ne mecalim var ne isteğim. İyi ki sen geldin. Bak dilim açıldı işte. (KA, 75)

170) — Bir araya gelemedik be Cihan.

Cihan artık yüzünü kaldırıp da kızın yüzüne bakamıyor.

— **Öyle.** Kabahat benimdir. Sen üzerine düşeni fazlasıyla yaptın. (KA, 181)

171) — Yabancısınız galiba?

— **Evet,** Ankara’dan geldim. (TÖ, 30)

172) — Vay be kuş varmış sandıkta, işe bak sen.

— Kuş **elbette...** Ne yapacağız, çok ayıp oldu. (MK, 30)

173) — Çocuklar gecikti. Ben derim ki, şu zavallı kalkanları bekletmeyelim.

— **Ben de tasdik ederim.** (YTYS,34)

174) Öyle değil mi ama! Bizim ne düşündüğümüz, biraz da ne yediğimize, nasıl yediğimize, ne kadar yediğimize bağlı değil mi? Şimdilerde ilerlemiş veya geri kalmışlık bir devletin fertlerine düşen ortalama protein miktarı ile ölçülüyor mu? Bu ne demektir aynı zamanda?

Veysel tamamlıyor:

— Kişi başına düşen enerji miktarı.

— **Evet. Tamamen öyle...** (YTYS, 91)

175) — Sen Hüsamettin Değil misin dedim. Aşağı Sulucalı.

Şaşırdı, gülümseyerek yaklaştı.

— **He, öyle**, ya sen kimsin? (MM, 123)

Yukarıda görüldüğü gibi Mustafa Kutlu'nun eserlerinde “elbette, evet, haklısın, aynı fikirdeyim, doğru, öyle, ben de tasdik ederim, tamamen öyle, he öyle” gibi çok sayıda onaylama sözü kullanılmıştır.

Onaylama, yukarıdaki ilişki sözleriyle olabileceği gibi çeşitli jest ve mimiklerle de olabilir.

11. REDDETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Reddetme ilişki sözleri, karşıdaki kişinin görüşüne katılmamayı ifade eder. Ayrıca karşıdaki kişinin davetini geri çevirmek, isteğini yerine getirmeyeceğini ifade etmek ve kişiyi onaylamamak için de reddetme ilişki sözleri kullanılabilir.

11.1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Reddetme İlişki Sözleri

176) —Tatlı mı yapacaksın? Yedi okka şeker çok değil mi?

Sokaktan hazır ekmek kadayıfı, baklava alsak olmaz mı?

— **Hayır**, tatlı yapacak değilim. Şerbetlik kırmızı şeker alacağım.

Şerbet yapacağım. Bahçedeki büyük incir ağacının altına dökeceğim. (T, 39)

177) — Beyefendi, böyle kapalı pek sıkılıyorum; beni kendi arabanızla sokağa yollayınız. Yanıma en itimat ettiğiniz bir kadın, fazla olarak bir de uşak terfik ediniz. Yüzüme kalın bir peçe örteyim. Kendimi kimseye bildirmeyeceğime size istediğiniz kadar yemin edeyim...

İstirhamlarında bulundu. Mâil, Hayatî'den müsaade istihsal

etmek istedi. Hayati:

— **Hayır, olamaz...**

Kat'i cevabını verdi. Bu red üzerine Şöhret hayli ağladı. (T, 190)

178) — Canım böyle sevdalılar daima intihardan bahseder. Kulak asma...

— **Yok yok...** Ben Ayn-ı Nur'un sn günlerdeki tutumunu beğenmiyorum. (SP, 209)

179) — Efendim, ufak nakdi bir muavenet...

— **Asla...**(DMKP, 23)

180) Zengin şehirliye bu refahı veren, köylüyü o meşakatlere mahkûm eden Allah mı? Kanun mu? Bir doğuş tesadüf mü? Bunun üçünden biri değil, yalnız köylünün cehaleti... Bu acıklı müsavatsızlığı mümkün merteye tamir için ne yapılıyor? Bu sadette oldukça mühim çareler düşünüp meydana atanlara karşı:

— **Olamaz.**

İtirazlarıyla paradoksal sesleri yükseliyor. Cemiyette rahat yaşayanların huzurlarını bozan her söz paradoksaldır. Evet olamaz... (DMKP, 95)

181) Edib Münir — Bu şen'i iftirayı **katiyen ve nefretle reddederim.** (DMKP; 39)

182) — Beyefendi, düğümüz var. Biraz zurna çaldırıp oynayacağız. Bizden bir tacizlik getirmezsiz ya?

— **Yok, yok, bilâkis...** Biz de memnunen dinleriz. (GT, 129)

183) — Aman sus kardeş... Kıyamete alâmet... Deccal çıkacak diyorlardı. Sakın bu işte gelecek Frenk olmasın...

— **Yok canım** Deccal mecal değil. (Ş, 25)

184) Ağlayarak arabin ayaklarına kapanıp:

— Aman ablacığım kurban olayım. Her tarafım zangır zangır titriyor. Ben bu evde yalnız başıma bir odada yatamam. Nereye gideceksen beni de beraber götür.

Kaşlarını çattı:

— **Olmaz, olmaz**, benim verdim, evradım var... Geceleri çekerim. Yanıma kimseyi alamam. (G, 31)

176 ila 184. örneklerde görüldüğü gibi reddetme “hayır, hayır olamaz, yok yok, asla, olamaz, olmaz olmaz, katiyen ve nefrette reddederim, yok yok bilâkis, yok canım” ilişki sözleriyle sağlanmıştır.

185) — Mâil Bey de eğlenceye dâhil oluyor mu? Beraber gelecek mi?

Mâil ciddi bir tavırla:

— **Ben unumu eledim; eleğimi astım. Benim gibi evli, çoluk çocuk sahibi adamlara öyle yerlere gitmek yaraşır mı?** (T, 113)

Reddetme sözü kullanılmadan da –yukarıdaki örnekte olduğu gibi- herhangi bir durum veya teklif çeşitli açıklamalar yapılarak reddedilebilir; bir düşünceye karşı çıkıldığı anlatılabilir. Yani sezdirmeye dayalı reddetmeler de vardır.

11. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Reddetme İlişki Sözleri

186) “İmaj gözlüğü- iki milyon”

Buyur abi ayna bursa, bak istersen.

Bakıyorum... Aman Allahım! Bir mafya elemanı aynadan bana el sallıyor. **Yok yok**... İmaj falan gerekmez, hem bunlar genç işi.

(RP, 23)

187) Ne oluyor?

Ne olacak?

Zabıta baskını mı var?

Polis mi geliyor?

Hayır.

Bu pislik Ateş'in ayak sesleri. (RP, 62)

188) Zinnure, "Eee, burada dikilip duracak mıyız?" diye sordu. "**Yo**" dedi Süleyman, "gideceğiz tabii, hadi kızım kalk bakalım..."(BB, 79)

189) Ayak bağı olan şeylerden kurtulursun bir, bir. Gittikçe hafiflersin. Hafiflersin ne demek?

Biri sana ağır bir söz söyler, biri sana ağır bir yük yükler, biri seni över de göklere çıkarır, biri sana mani olmak ister, biri seni çekip götürmeye çalışır, biri önüne engeller yığar bir başkası para yığar, biri der ki aç kalırsın, biri der ki yapamazsın, biri der ki **olmaz, imkânsız.**

190) — **Hayır, kabul edemem.** Aldanıyorsun. Böyle bir belde yok.(Yİ, 70)

191) — Annemdi, oydu, size anlatmıştır.

— **Yoo... Hayır,** anlatmadı. (YTYS, 41)

186,187, 188,189, 190, 191. metinlerde çok yaygın olarak kullanılan "hayır, kabul edemem, yok, yok yok, olmaz, imkânsız, yoo" gibi reddetme sözleri örneklendirilmiştir.

192) Kuyumcu sesini yükselterek:

— İstemiyorum dedim. Mecbur muyum yemeye?

Ötekiler kuyumcunun yükselen sesine dönerler.

Seyfi:

— Olmaaaz... Ustanın ikramıdır alacaksın.

Kuyumcu ter ter tepinir:

— **Almıyorum ulan, almıyorum...** Var mı diyeceğin? (MK, 79)

192. örnekte Seyfi'nin, "...alacaksın" ısrarını, kuyumcu "almıyorum" diyerek reddetmiştir. Bu örnekte olduğu gibi karşıdaki kişinin söylediği söz, olumsuz hâle getirilerek teklif, ısrar, davet vb. reddedilebilir.

193) Başkan'ın kan başına sıçramıştı "Yahu delirdiniz mi siz, adam resmi kayıtlara göre eşkıya; nasıl dikeriz heykelini" deyince, Encümen'in yaşlılarından Recep Çavuş içini çeke çeke; **"Ne eşkıyası be!..** Fukara babası idi Muharrem Efe... (TÖ, 25)

193. örnekte olduğu gibi karşıdaki kişinin söylediği söze itiraz edilerek, sitemde bulunularak kişinin söylediği sözün doğruluğu reddedilebilir.

194) — Ben gelmeseydim dayı! Yusuf'la gitseydim...
— **Olur mu evlâdım.** Amcazadelerin. (YAS, 54)

195) — Abi ben hatır sormak için uğramıştım. Seni gündüz çok aradım ama bulamadım. Lütfen rahatsız olmayın.
— **Hiç olur mu canım.** Lafın belini kıracağız bu gece, seni bırakmam. (MM,136)

194 ve 195. örneklerde "Olur mu, hiç olur mu" denilerek kişinin söylediğine karşı çıkılmış ve kişilerin istekleri reddedilmiştir.

196) — Bu yüzden beyefendi... Sıkıldınız Galiba.
— **Bilakis efendim,** müstefid oluyoruz. (YAS, 80)

Bu örnekteki "bilakis" sözcüğüyle kişinin söylediğinin tam tersi bir durumun olduğu anlatılmış, böylelikle kişinin söylediği reddedilmiştir.

197) Nimet'i mahalleden tanıyor.
Bakmış bakmış anasına demiş ki: "Bu kız burada kuruyup

gidecek, ver sen bunu bana, pazarda bir tezgâh açalım, işe yaradığını görünce yüzüne kan, damarlarına can gelir” demiş.

Anası; **“Nasıl olur, bu kız bu haliyle ne alacak - ne satacak.**

Hem o geçit insan seli ortasında, iti var-kopuğu var.” demiş.

(RP, 84)

197. örnekte kişi reddetme ilişki sözü kullanmadan kendisine getirilen öneriyi, sezdirmeye bağlı olarak reddetmiştir.

12. BAŞ SAĞLIĞI DİLEME İLİŞKİ SÖZLERİ

Kültürümüzün bir parçası olan baş sağlığı dileme, kişilerin acılarını paylaşmak, onları acı günlerinde yalnız bırakmamak için yapılır. Bu bakımdan baş sağlığı, insanlar arasında paylaşımların artması ve insanları birbirine yaklaştırması açısından oldukça önemlidir.

Baş sağlığı ilişki sözlerinin neredeyse tamamı alkış (dua) niteliğindedir. Bu sözler, genellikle ölen kişi için onun ardından söylenen sözlerdir. Ancak baş sağlığı dilenirken ölen kişinin yakınlarına da iyi dileklerde bulunulabilir. “Allah sizlere ömür versin, Allah sizlere sabır versin.” gibi baş sağlığı ilişki sözleri, ölen kişinin yakınlarını teskin etmek için söylenir.

Baş sağlığı ilişki sözleri sadece taziye zamanlarında değil, ölen bir kişi anıldığında da kullanılabilir.

12. 1. Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullandığı Baş Sağlığı İlişki Sözleri

198) N — Ananız babanız sizi birbirinize vermedikten sonra sizin sözleşmeniz kaç para eder?

Z — Niçin para etmesin! Kocaya annem varacak değil ya... Ben varacağım... **Allah rahmet eylesin** bana büyük dadım anlatırdı.

Birbirini almazdan evvel babam da annemle böyle mektuplaşırlarmış... (KYABİ, 45)

199) Hainler cezalarını gördüler. Hanım efendi, bize birçok mal terk etti. **Allah gani gani rahmet eylesin. Nurlar içinde yatsın.** Hala sayesinde geçiniyoruz. (G, 167)

200) Geldiğinin senesinde kaynatası vefat etti. Atıf Efendi, **Allah rahmet eyleye, iyi adamdı.** Gençliği için öteberi söylerlerdi. O adam öyle gürlledi gitti. (T, 10)

198, 199 ve 200. örneklerdeki “Allah rahmet eylesin. , Allah gani gani rahmet eylesin. Nurlar içinde yatsın. , Allah rahmet eyleye, iyi adamdı.” baş sağlığı ilişki sözlerinin tamamının alkış (dua) şeklinde olduğu görülmektedir. Burada görüldüğü gibi, baş sağlığı sözlerinin genelinde ölen kişiye karşı iyi dileklerde bulunulur. En yaygın kullanılan baş sağlığı sözü “Allah rahmet eylesin.” sözüdür. Ayrıca, örneklerde de görüldüğü gibi, baş sağlığı sözleri ölen bir kişi anıldığı da söylenebilir.

201) Mösyö Makferlan — Bir insan ilmen, faziletten elemde muhibbinin madununda bulunsa bile bu gibi büyük yeis ve matem zamanlarında eviddasını dilinin dönebildiği mertebede teskin edici elfaz ile tesliye etmekle vazifedardır. Binaenaleyh şurada mecliste hazır bulunan matemzede iki kardeşe cemiyetimiz namına **taziyetlerimi beyan ederim.** (Ş, 369)

Bu örnekte kişi baş sağlığı dilerken “taziyetlerimi beyan ederim” sözünü kullanmıştır. Yukarıdaki 198, 199 ve 200. örneklerdeki baş sağlığı ilişki sözleri, dua şeklinde iken bu örnekte böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü bu örnekte baş sağlığı dileyen kişi Mösyö Makferlan adında yabancı bir kişidir. O hâlde baş sağlığı ilişki sözlerinde, kişinin bağlı olduğu kültür ve dini anlayış oldukça önemlidir.

Kişilerin kullandığı baş sağlığı ilişki sözlerine bakarak o kişi hakkında

çeşitli değerlendirmeler yapılabilir.

202) Dudu — Toprağında rahat yatsın Bedros Ağa bana alâkalandığı vakit, ah o da böyle ne keskin bir âşık idi. (MT, 187)

202. örnekte Dudu kalfa; “Toprağında rahat yatsın “ baş sağlığı ilişki sözüyle, “ölen kişiyi iyi olarak hatırladığını, onun kıymetini bildiğini, hakkını verdiğini; bu yüzden onun rahat olmasını istediğini” dile getirmiştir. Toplumumuzda ölen kişiye karşı da çeşitli sorumluluklar olduğu düşünülür. Bu baş sağlığı ilişki sözünde bunu açıkça görmek mümkündür.

Bu örnekte Dudu baş sağlığı ilişki sözünü, Bedros Ağa adındaki bir gayrimüslim için kullanmıştır. Toplumumuzda “Toprağı bol olsun. , Toprağında rahat uyusun.” gibi baş sağlığı ilişki sözleri genellikle sevilen gayrimüslimler için kullanılır.

203) — Beyefendi Allah size ömürler versin. Başınız sağ olsun. (GT, 167)

“Allah size ömürler versin. Başınız sağ olsun.” ilişki sözleriyle baş sağlığı dilenen kişi teselli edilmeye çalışılmış, ona iyi dileklerde bulunulmuştur.

Baş sağlığı ilişki sözleri, ölen kimse için söylenenler ve baş sağlığı dilenen kişi için söylenenler şeklinde iki kategoride değerlendirilebilir.

12. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Baş Sağlığı İlişki Sözleri

204) Emrullah Hoca da öldü. Köyün direği yıkıldı.

Bir Köroğlu bir Ayvaz idiler senelerdir. Onunda çoluk çocuğu gurbette. Geldiler, defnettiler, gittiler.

Hoca köyün kendisiydi.

Eh, köy gitti, o da gitti. **Mekânı cennet olsun.** (BÖ, 161)

205) — Ne desen haklısın Kâmilciğim. **Allah rahmet eylesin.**

Rahmetli babamın arkadaşı, hısımdan akrabadan yakındı. Anamın hastalığında köyden sırtlayıp üç saat ötede istasyona indirmişti. İhsan Amca ha... (YAS, 48)

206) Yorgancı Yaşar buna terbiyeyi vermiş... **Allah rahmet etsin**

temiz adamdı yorgancı... (BB, 53)

204, 205 ve 206. örneklerde kullanılan “Mekânı cennet olsun, Allah rahmet eylesin, Allah rahmet etsin” baş sağlığı ilişki sözlerinde alkış (dua) anlamı çok açıktır. Baş sağlığı ilişki sözlerinin girişinde belirttiğimiz gibi baş sağlığı sözlerinin geneli alkış şeklindedir. Ayrıca örneklerde görüldüğü gibi, konuşanlar tarafından ölen kimselerin iyi özellikleri, iyi yönleri hatırlanmaktadır. Toplumumuzda ölen kişilerin kötü özellikleri pek dile getirilmez; getirilmesine hoş gözle bakılmaz. Şayet ölen kimsenin kötü özelliği söylenecekse genellikle “Allah rahmet etsin; ama ...” diye başlanarak alkış ile birlikte dile getirilir.

13. SÖZ VERME İLİŞKİ SÖZLERİ

Söz verme ilişki sözleri denince, ilk akla gelen karşıdaki kişiye bir vaatte bulunulacağı zaman kullanılan sözler gelir. Ancak genellikle bir vaatte bulunulacağı zaman kullanılan bu ilişki sözlerini, aynı zamanda kişiler kendilerini karşıdaki kişiye inandırmak için de kullanabilir. Çalışmamızda bu iki durum için de kullanılan ilişki sözlerini bir arada değerlendirdik.

Toplumumuzda gündelik hayatta çok kullanılan söz vermek, kişiler arasındaki güveni sağlamlaştırması açısından oldukça önemlidir. Söz veren kişi, verdiği sözde durarak, söz verdiği kişiye mahcup olmamak için çaba sarf eder. Söz verilen kişi de bunu bildiği için söz veren kişiye itimat eder.

13. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Söz Verme İlişki Sözleri

- 207)** — Teşekkür ederiz birader ağa... Sen ya çekil işine git. Yahut şöyle alarga dolaş bir şeye karışma... Biz burada bekleyeceğiz. Onlar çıkınca alıp götüreceğiz. İşte o kadar.
Arnavut, makamı tehditte şahadet parmağını burnunun ucuna götürüp:
— Ama ne vakit görüyorum siz de içerde girdiniz zamparalık için, ben de geliyorum sizin arkandan...
Raci:
— Girdiğimizi görürsen gel... Biz sana doğru söylüyoruz. Ve böyle **söz veriyoruz...**
— Peki... Peki... (§, 211)

207. örnekte kişiler karşısındakini ikna etmek, inandırmak amacıyla “söz veriyoruz” demişlerdir. Bunun üzerine Arnavut, ikna olmuş ve dediğinden vazgeçmiştir. Söz vermek, işte bu kadar etkilidir iknada. Çünkü “söz vermek”, -ilerideki örneklerde açıkça görülecektir- ilişki sözünün “namusum, şerefim, hatta değerlerin üzerine söz vermek” anlamı vardır.

- 208)** — **Vallahi** ben olsam hemen ağzına şamarı indiriveririm. (§, 327)

- 209)** Arabî Hocası — **V'Allah** meseleye ağzım sulandı. (MT, 44)

- 210)** — **Vallahi vermeyeceğim... Billahi vermeyeceğim... Tallahi vermeyeceğim.** (MSŞ, 65)

Vallahi, “söylediğime Allah’ ı tanık tutarım” anlamına gelen bir söz verme ilişki sözüdür. 208, 209 ve 210. örnekte, konuşan söylediğinin anlamını güçlendirmek için bu sözü kullanmıştır. Bu söz dilimize Arapçadan girmiş olup 209. örnekte Arapça Hocası bu sözün Arapça şeklini –“V'Allah”ı- kullanmıştır. 210. örnekte “vallahi vermeyeceğim, billahi vermeyeceğim,

tallahi vermeyeceğim” kullanımında kişi “vallahı, billahi, tallahi” eşanlamlı sözcükleri kullanarak söylediğinin anlamını daha da güçlendirmek istemiştir.

211) — Sen bana söylemeyeceğine yemin eder misin?

— **Ederim.**

— **Masum çocuğunun başına, merhum pederinin ruhuna yemin ediyor musun?**

— **Ediyorum.** (SP, 97)

211. örnekte kişi karşısındakine “...yemin eder misin?” diyerek onun herhangi bir şey söylemeyeceğine dair söz vermesini istemiş, karşısındaki “ederim” sözüyle istenilen sözü vermiştir. Ancak kişi bununla yetinmeyerek “Masum çocuğunun başına, merhum pederinin ruhuna yemin ediyor musun?” diyerek onun sevdikleri üzerine söz vermesini istemiştir. Burada olduğu gibi bazen sadece “söz veriyorum, yemin ediyorum” ilişki sözleri, söz verme için yeterli görülmeyebilir. Bu durumda söz veren kişiden onun için değerli olan şeyler üzerine söz vermesi istenilebilir.

212) ... Adım kötü, fakat ondan başka erkek yüzü görüyorsam bu gözlerim sönsün. (T, 74)

212. örnekte, kişi, “...görüyorsam bu gözlerim sönsün” şeklinde bir söz verme ilişki sözü kullanmıştır. Bu ilişki sözüyle kişi, “Şayet sözümde durmuyorsam başıma kötü bir şey gelsin.” demek istemiştir. Bugün de bu şekilde, kişinin kendisine beddua etme niteliğinde olan, “Şuradan şuraya gitmek nasip olmasın. , Gözlerim önüme aksın. “ gibi çok sayıda söz verme ilişki sözü kullanılmaktadır.

213) Saffet Hanım — Yemin ederim ki metresin ne olduğunu bilmiyorum. (MT, 12)

214) — Veririm evlâd veririm... Allah bir, doğru cevaplar veririm. (GT, 39)

215) — **Allah'ı Azimüşşanın ismi Celâline kasem ederim** ki ben değilim. (SP, 99)

216) Maksadım içeri girip münasebetsizi kulağından tutup atmak.
Namusum hakkı için böyle. (M,133)

217) — Hep bunları doğru mu söylüyorsun?
— **Namusum üzerine yeminle söylüyorum** ki... (BD, 305)

218) — Hiçbir şey bilmediğimi **her türlü mukaddesatın üzerine yemin ederek söyleyebilirim.** (MSŞ, 34)

219) — Elmasım saçma söylüyorsun. **Namusum üzerine dünyada mukaddes bildiğim şeyler üzerine kasem ederim** ki saçma söylüyorsun. (T, 94)

213, 214, ... ,218 ve 219. metinlerde çeşitli söz verme ilişki sözleri örneklendirilmiştir. Bu ilişki sözlerinde de kişi karşısındakini doğru söylediğine inandırmaya çalışmaktadır.

13. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Söz Verme İlişki Sözleri

220) Zehra: "Nasıl olur Ziya Ağabey, gören ne der?"
—Gören olamayacak kızım **benden sana söz.** (KA, 56)

220. örnekte kullanılan "...benden sana söz." ifadesi "söz veriyorum" anlamında kullanılmış olup kişinin karşısındakini vaadine inandırmak için kullandığı bir söz verme ilişki sözüdür.

221) — Abi, elinde tabanca bir fırlamış kapıdan.
—Yok ya!
— **İki gözüm önüme aksın.** İlhami Abi görmüş, hani evleri o

sokakta ya. (KA,149)

221. örnekteki “İki gözüm önüme aksın.” söz verme ilişki sözü, “Şayet yalan söylüyorsam başıma kötü bir şey gelsin.” anlamında kullanmıştır. Kişi burada, sözünün doğruluğunu anlatabilmek için söz verme ilişki sözünü kullanmıştır.

222) — **Vallahi** oturmayacağım, işim acele, şu evrakları bırakıp
çıl...
— **Namussuzum** bırakmam. Kırk yılın bir başı. (YAS, 46)

222. örnekte ilk cümlede, konuşan “vallahi” ilişki sözüyle orada kalmayacağına dair bir söz vermiştir. Karşısındaki ise, onun söz vermesi üzerine, onu verdiği sözden geri döndüreceğine dair, “namussuzum...” ilişki sözüyle söz vermiştir. Burada kullanılan “namussuzum” sözü, “Namusum üzerine söz veriyorum.” anlamına kullanılan bir söz verme ilişki sözüdür.

223) Rahmetli İl Başkanı Zeynel Abidin Bey “Siyaset zalimdir”
demişti.
Bakma sen şu Belediye işine. Onu senin omzuna yıkıyorlar.
Böylece bir rakip eksiliyor.” Yine bir seçim olmuş, yine adaylığa
yeltenmiş, **yine sözler verilip-alınmış**, hatta -hatırladıkça
rakipleri adına utanıyor- yeminler edilmişti. (TÖ, 11)

223. örnekteki “söz verme”, vaatte bulunmak için kullanılmıştır. “Yine sözler verilip-alınmış” ifadesinden kişilerin birbirini ikna etmek için birbirlerine karşılıklı söz verdiği anlaşılmaktadır.

224) — **Valla** sen bilirsin, harita elimde olduktan sonra bana ortak
mı bulunmaz. Başına talih kuşu konu haberin yok. (MK, 125)

225) — Ne ulan bu, **valla** dayanılır gibi değil. (TÖ, 27)

226) Yeri geldi dedim, en baba itirafı da yaptım.

— Benim bir kız arkadaşım bile olmadı.

— İnanmıyorum!

Kıpkırmızı olmuşum, itiraf ne zor bir şey.

— **Yemin ederim.** İlk sen. (C, 201)

227) “Yahu arkadaş, ben öyle biri değilim. **Yemin billâh.**” (C, 205)

228) İnanamayacaksınız ama **yeminle söylüyorum** dilencileri
bile es geçmiyor. (RP, 65)

224, 225, 226, 227 ve 228. örneklerde kullanılmış olan “valla, yemin ederim, yemin billâh, yeminle söylüyorum” sözleri, konuşanın dinleyenleri söylediklerinin doğruluğuna inandırmak için kullandığı söz verme ilişkisi sözleridir.

14. ALKIŞ İLİŞKİ SÖZLERİ

Alkış ilişkisi sözleri; Allah’tan bir şey istemek, iyi dilekleri karşı tarafa iletme, karşıdaki kişiyi takdir etmek için kullanılan sözlerdir. Bu sözlerin tamamında; iyilik, başarı, mutluluk gibi güzel istekler dile getirilir. Alkışlar, konuşanın memnuniyetini, isteğini ifade ederken dinleyeni de memnun eder. Bu bakımdan, kişilerin arasındaki iletişim ve ilişkilerin güçlenmesine büyük katkı sağlar.

Alkışlarda bazen somut ifadeler; bazen ise abartılı ifadeler kullanılır. Bu sözlerle konuşanın beklenti ve isteklerinin neler olduğu kolayca anlaşılır.

Büyük bir kısmı cümle şeklide olan alkış ilişkisi sözlerinde az sözle çok şey ifade edilir. Bunlarla örf, âdet, gelenek, göreneklere ulaşmak mümkündür. Kuşaktan kuşağa aktararak gelen bu sözler, kültürün izlerini taşıyan tarihi vesikalardır.

14. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Alkış İlişki Sözleri

229) — Yemek mi yiyordunuz?

— Evet...

— **Afiyet olsun...** Şey kızım, bir şey soracağım... (T, 13)

229. örnekte yemek yiyen kişiye “afiyet olsun” denilerek ona yediklerinin sağlık ve esenlik vermesi dilenmiştir. Bugün de genellikle yemek yiyenlere söylenen bu alkış ilişki sözünü, konuşan “Allah afiyet versin” şeklinde söyleyerek, sadece yemek yiyen kişilere söylenen bir söz olmaktan çıkarıp genel bir durum olarak kullanabilir.

230) — Görüştün mü anacığım? Ne diyorlar? İyi saatte olsunlar; onlar da Gülsüm' e acıyorlar mı?

— Acıyorlar, acıyorlar.

— **Hay ömürlerine bereket, eksik olmasınlar...** Lâkin Hoca Hanımcığım, kocam nerede evleniyor? Kimi alıyor? (T, 31)

231) — Biliyorum, asıl kabahatli sen değilsin.

— **Allah ömürler versin** efendim. Ulüvvücenabınızın önünde mahcubiyetten ölüyorum. (BD, 187)

230. ve 231. örneklerde kullanılan “Hay ömürlerine bereket, eksik olmasınlar ve Allah ömürler versin” alkış ilişki sözleri, karşıdaki kişinin söylediklerinin beğenildiği, bu şekilde düşünmesinden dolayı duyulan memnunluk dile getirilmiştir. Bu bakımdan örnekteki alkış ilişki sözlerinin teşekkür etme fonksiyonları olduğu rahatlıkla söylenebilir.

232) — Sen anana şimdi hiç bir şey söylemezsin; sandığa bir anahtar filan uydurursun. Parayı oradan alırsın. Zaten üç senedir sandık dibinde öyle kapalı duruyormuş. Anana bir lüzumu olmamış; o para ile kocanı kurtarırsın. Sonra anan duyarsa

duysun, ne diyecek? Rıfkı'yı elden kaçırmamış olduğu için paranın gittiğine yerinmez, vallahi sevinir. Bize bir de **Allah razı olsun** der... (T, 39)

“Allah razı olsun” ilişki sözü, hem teşekkür hem de alkış ilişki sözüdür. 232. örnekte kişi yapılanlara teşekkür etmek için “Allah razı olsun” derken aynı zamanda karşıdaki kişiye dua etmektedir.

233) — Üç yaşında bir kızım var efendim.
— **Allah bağışlasın...** (T, 70)

234) — O Paris'e giderken karnımda idi, şimdi üç buçuk yaşındadır.
— **Allah çok ömürler, güzel huylar versin.** (MT, 12)

233 ve 234. örneklerde kullanılan alkış ilişki sözleri, karşıdaki kişinin çocuğuna iyi dileklerde bulunmak için söylenmiştir. Toplumumuzda bir kişi çocuğunun olduğunu söylediğinde veya çocuğundan bahsettiğinde karşıdaki kişi örneklerdeki alkış sözlerine benzer alkış ilişki sözü kullanır. Bu, toplumumuzda alışkanlık haline gelmiş bir kullanımdır.

235) — Ha şu karşıda... Parmaklığın yanında uca oturan mı?
— **Gözlerin aydın olsun;** he, işte odur... Senin için çeşmelerinden su boşanıp da ortalığı sele boğan beyefendi...

236) — Bedriye Hanım... Kızım hu...
— Ne var Emeti Hanım?.. Kurtuldun mu?
— Kurtuldum... Kurtuldum...
— Eh **gözün aydın, geçmiş olsun.** (KYABİ, 23)

235 ve 236. örneklerde kullanılan “Gözün aydın olsun.” alkış ilişki sözü, karşıdaki kişinin kötü, zor bir durumdan kurtulduğu zamanlarda kullanılır. Toplumumuzda, bir kişi kötü veya zor durumdan kurtulduğunda o

kişiyeye göz aydınlığı verilir. Buna “göz aydınlığı vermek” denir. 236. örnekte “gözün aydın” dendikten sonra “geçmiş olsun” sözü de eklenerek alkış anlamı güçlendirilmiştir.

- 237)** Emine — Oğlan biraz keyfini bozdu. Mızızlanıyordu. Onu salıncağına yatırdım. Tencereyi ocağına vurdum. Yıkınacak ufak tefek var. Ev işi biter mi hiç...
- Misafir — **Allah sağlık versin...** İşte her gün hepimiz böyle didişip duruyoruz... (MSŞ, 52)

237. örnekte Emine, işlerinin yoğunluğundan şikâyet etmektedir. Misafir ise “Allah sağlık versin...” diyerek ona alkışta bulunmuş, onu durumundan şikâyet etmemesi için üstü kapalı olarak uyarmıştır. Burada kullanılan alkış ilişki sözünün kullanım alanı çok geniş olup her durumda söylenebilir.

- 238)** — **Maşşşşallah** Almanlara... (Aferin) Almanlara... **Rabbim kılıçlarını keskin etsin.** (KP,61)

Alkışlar, kültürümüzde o kadar geniş bir yere sahiptir ki her durum için ayrı bir alkış ilişki sözü kullanılabilir. 238. örnekte Almanların savaşta başarısını kutlamak, başarılı olmalarını dilemek için “Rabbim kılıçlarını keskin etsin.” şeklinde bir alkış ilişki sözü kullanılmıştır. Ayrıca örnekte kullanılan “maşallah” sözü de “ bir kişiyeye nazar değmemesi için kullanılan alkış ilişki sözüdür.

- 239)** — **Allah saklasın**, bu köşkün perileri benim vücuduma yayılmaya kalkarsa ben nasıl men edebilirim. (G, 70)

- 240)** — Ah kardeşim ah... **Evlere barklara şenlik, dostlar başından irak.** Dinledikçe içim hûn oluyor. Biçare kadın... Gençmiş, güzelmiş, nur topu gibi bir de evlâtıçı varmış. Kocası

da aldan al delikanlı bir beyefendi imiş... A zavallı kadıncağız ne idi zorun ki yavrucağım öksüz, kocanı bekâr bırakarak tatlı canına kıydın gitti? **Allah kimseleri şaşırtıp da böyle kötü yolara düşürmesin!** Alnının ne kara yazısı varmış. (SP, 6)

241) — Cenab-ı Hak kullarını bunların şerrinden masun buyursun âmin. (Ş, 19)

239. örnekte kullanılan “Allah saklasın”, 240. örnekte kullanılan “Evlere barklara şenlik, dostlar başından ırak.” ve “Allah kimseleri şaşırtıp da böyle kötü yolara düşürmesin!”, 241. örnekte “Cenab-ı Hak kullarını bunların şerrinden masun buyursun âmin” alkış ilişki sözleri kötü bir durumdan sakınmak için kullanılan sözlerdir.

242) ... Rabbim encamını hayır eyleye... (KYABİ, 164)

242. örnekte kullanılan “Rabbim encamını hayır eyleye” bir işin iyi sonuçlanmasını istemek için kullanılan bir alkış ilişki sözüdür.

243) — Affedersiniz basurun bir de bu türlü olduğunu bilmiyordum. Zarâfet’ in her sene böyle bir dert geçirmek âdeti ise “Allah şifalar versin” demekten başka kimseye bir söz düşmez. Bu hastalığına o, kendi alışmış sizi de alıştırmış demek oluyor. Her sene böyle ha!.. (Ş, 354)

243. örnekte kullanılan “Allah şifalar versin” alkış ilişki sözü, konuşanın dinleyene sağlık dilemek için kullandığı bir sözdür.

244) — Bize dokunmasa da Cenabı Mevlâ daha uzun ömürlü etsin. (KYABİ, 13)

245) — Peki, çabuk döneriz; ben benimkini kaybettin; Allah seninkini bağışlasın. (SP, 28)

246) — Allah kazasından saklasın. Şu kızı elemsiz, kedersiz büyütüp de bir helâl süt emmiş bularak “Al emanetini” diye verip kurtulsam... (SP, 114)

244, 245 ve 246. örneklerde kullanılan alkış ilişki sözleri, konuşanın karşısındakine iyi dilekler sunmak için kullandığı sözlere örnektir.

247) — Cenabı Hak bana sabırlar, sana da akıllar versin. (MT, 109)

247. örnekte kullanılan “Cenabı Hak bana sabırlar, sana da akıllar versin.” sözü her ne kadar alkış sözü olarak görülse de bu sözle konuşan, karşısındakine sitem etmektedir.

14. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Alkış İlişki Sözleri

248) —Onu zapt edemeyiz. Yaşatmaz bunu.

Melek:

— **Allah göstermesin.** Bey bırak bunları... (KA, 44)

249) — O nasıl söz, ağzından yel alsın. (KA, 44)

250) Arabada kalanlar “Herif aklını sıçrattı galiba, **Allah saklasın**” diye endişelenedursun... (TÖ, 100)

251) Sabit’te el ayak hiç tutmuyor. Boyun ağız, göz, **Cenab-ı Hak evlerden ırak etsin**, her biri bir yana bakıyor. (TÖ, 23)

248, 249, 250 ve 251. örneklerde kullanılan “Allah göstermesin.”, “ağzından yel alsın”, “Allah saklasın”, “Cenab-ı Hak evlerden ırak eylesin” alkış ilişki sözleriyle kişi, kötü durumların başına gelmesini istememektedir.

Dilimizde aynı durumları karşılayan birden fazla alkış ilişki sözünün bulunması, toplumumuzun alkışlara verdiği önemi gösterir. Ayrıca burada Türkçemizin zenginliği de gözler önüne serilmektedir.

252) — Hayırlısı ne ise o olsun. (KA, 57)

“Hayırlısı ne ise o olsun” alkış ilişki sözüyle, Allah’ tan için hayırlısı dilenmektedir. Bu alkış ilişki sözünün kullanımı oldukça yaygındır. Bazen bu alkış ilişki sözünü, kişiler zor anlarda, kötü sonuçlarda birbirlerini teselli etmek, birbirlerine umut vermek için de kullanmaktadır.

253) ... Allah seni mesut etsin.(KA,70)

254) — Allah bir yastıkta kocatsın ikisini de. **Maşallah** damat da pek şeker. (Yİ, 71)

“Allah mesut etsin.” ve “Allah bir yastıkta kocatsın” alkış ilişki sözleri, genellikle yeni evlenen kişiler için söylenir. Kişilere mutluluk, birlik ve beraberlik içerisinde bir ömür geçirmeleri temennilerinde bulunulur.

255) Allah nazardan saklasın. (BÖ,146)

254. örnekte kullanılan “maşallah” ile 255. örnekte kullanılan “Allah nazardan saklasın” alkış ilişki sözlerinde kişilerin kötülüklerden korunması temenni edilir.

256) Ortaklığa böyle adım atan iki sırtlan birbirine sarılır. İkisi birden “Eh, hayırlı olsun” der. (KA, 167)

257) Biz böyle dükkânla uğraşıp didinirken; öğretmenler, öğrenciler, okumaya meraklı kimseler uğruyor; “Hayırlı olsun” diyerek bizleri yüreklendiriyorlardı. (UH, 64)

256 ve 257. örneklerde kullanılan “hayırlı olsun” alkış ilişki sözüyle, yeni başlanılan bir işin kişiye başarı ve mutluluk getirmesi temennisinde bulunulur.

258) — Yok canım, Niye son olsun. Ben izne gelirim. Sen çıkmış olursun. **Allah sağlık versin.** (KA, 180)

259) — Görülmemiş bir **afet, Allah beterinden saklasın.** (BÖ, 156)

260) Ben avuç içi kadar kasabayı idare etmekte zorlanıyorum, ya büyük şehirler ne yapıyor? **Allah yardım etsin.** (TÖ, 26)

258, 259 ve 260. örneklerde kullanılan “Allah sağlık versin.”, “Allah beterinden saklasın.” ve “Allah yardım etsin.” alkış ilişki sözleri, kötü bir durumda bulunan kişiye moral vermek amacıyla söylenir.

261) — Efendim beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim. **Bu tesis vatana millete hayırlı olsun,** dedikten sonra mikrofonu bayan edebiyat öğretmenine terk ederek kürsüden iniyor.

262) Genç irisi **maşallah, Allah tuttuğunu altın etsin.** (BÖ, 6)

263) Ne yalan söyleyeyim çok iyiliğini gördük, **Allah razı olsun.** (BÖ, 29)

264) — Sizin elinizi öpmeyip de kimin elinizi öpeceğiz. **Allah ne dilediğiniz varsa versin.** (RP, 172)

262, 263 ve 264. örneklerdeki “Allah tuttuğunu altın etsin.”, “Allah razı olsun.” ve “Allah ne dilediğiniz varsa versin.” sözleri hem teşekkür hem de alkış ilişki sözü olarak kullanılmaktadır.

265) “Cenab-ı Hak seni bana, çoluk çocuğuna bağışlasın.” (BÖ, 51)

266) Anneciğim dedim, seni çok seviyorum. Elini, yüzünü, ayağını öpüyorum. **Ömrün uzun olsun, Allah seni başımızdan eksik etmesin.** (C, 207)

267) — İsmet Ağam göndermiş. Ava mava giderken giysin demiş. İyidir İsmet Ağam.
— İyidir tabi, **Allah eksikliğini göstermesin.** (BÖ, 92)

265, 266 ve 267. örneklerde kullanılan alkış ilişki sözlerinde kişiye uzun ömürler dilenerek, kişiden duyulan memnuniyet dile getirilir.

268) Encamı hayır olur inşallah. (BÖ, 72)

268. örnekte kullanılan “Encamı hayır olur inşallah.” bir işin iyi sonuçlanmasını istemek için söylenilen bir alkış ilişki sözüdür.

269) Güle gele otur, ek biç. (BÖ, 133)

270) Hayırlı olsun... (BÖ, 192)

269 ve 270. örneklerde yeni bir şeyin uğurlu ve hayırlı olması için kullanılan alkış ilişki sözleri örneklendirilmiştir.

271) Bunu Allah düşmanımın başına vermesin. (RP, 63)

271. örnekte “Allah düşmanımın başına vermesin.” alkış ilişki sözüyle kişi, kötü durumların başına gelmesini istememekte; hatta bu kötü durumla düşmanın bile karşılaşmamasını dilemektedir. Bu alkış ilişki sözü, toplumumuzdaki iyi niyetin güzel bir göstergesidir.

272) Efendim afiyet olsun tıraşın

Gitsin tûyun selâmet bulsun başın. (MK, 13)

“Afiyet olsun” alkış ilişki sözü genellikle yemek yiyen kişilere söylenirken, 272. örnekte tıraş olan bir kişiye kullanılmış; tıraşının ona sağlık ve esenlik getirmesi temennisinde bulunulmuştur. Tıraş olan kişilere genellikle “saatler olsun” ilişki sözü kullanılmaktadır. Ancak örnekteki kullanım da “saatler olsun” ilişki sözüyle aynı anlamdadır. Örnekteki kullanım alışılmış olan bir kullanımın dışında olduğu için ilk bakışta yanlış görülebilir; ancak kullanımda hiçbir yanlışlık yoktur. İlk bakışta yanlış olarak algılanmasını, günlük hayatımızda farklı durumlar için farklı bir alkış sözünü kullanmayı alışkanlık hâline getirmiş olmamıza bağlayabiliriz.

15. KARGIŞ İLİŞKİ SÖZLERİ

Kargış ilişki sözleri, kızgın insanların birbirlerine duydukları öfkeyi, hıncı, çaresizliği dile getirir. Kargış ilişki sözleriyle kişi acısını, öfkesini yansıtır.

Kargışlarda öfkeli bir insanın kızınca Allah’ a nasıl yakardığı, kızdığına nasıl kötü dileklerde bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Kargışlar, alkışlar gibi, toplumun ve özellikle kişinin inancını, değer yargılarını, beklentilerini ortaya koyar.

Kargış ilişki sözlerinde, kişinin bireysel ve toplumsal eksikliklerine, hatalarına kötü dileklerde bulunulur. Bu da dinleyen üzerinde manevi çöküş yaratır. Kargışlar, dinleyende olumsuz duygular uyandırırken söyleyende ise - söz olumsuz da olsa- manevi bir rahatlamaya sebep olur. Çünkü kargış söyleyen kişi karşı tarafa öfkesini ve kızgınlığını dile getirerek içini dökmüştür.

15. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Kargış İlişki Sözleri

273) — Deminden sen bana acıyarak o tek lirayı vere idin zekat yerine geçer Allah da sana merhamet ederdi. Şimdi üç bin lirayı mı verirsin? Canını mı? Düşün... Bir yerine üç bin verme pek ağır bir cezadır. Lakin bazen Allahın cilvesi o kadar anında zuhur eder ki. **Allah gönlüne göre versin..** (MSŞ, 69)

273. örnekte yer alan “Allah gönlüne göre versin.” sözü, bağlama göre alkış veya kargış ilişki sözü olarak kullanılabilir. Karşıdaki kişinin yaptığı işten, söylediği sözden memnun kalındığında alkış; memnun kalınmadığında ise kargış olarak kullanılır.

274) — Ah o komşularımız!.. **Hepsi yere geçsin.** (T, 51)

275) — **Allah seksen defa belânı versin.** (BD,67)

276) — **Allah belânı versin** midesiz herif... Bu manzara aklıma geldikçe bir daha havyar yiyemeyeceğim. (Ş, 194)

277) — Çattık belaya desene... Hay **Allah o Ayşe hanımı kahretsin...** Ben onlara karışmadım. Ve karışmak da istemem.

— Karıştın gitti. Diyorum sana.

— Karıştığımdan benim hiç haberim yok...

— Senin nereden haberin olacak?.. Acaba Çin Maçın perisine mi? Hint perisine mi? Gam gama yoksa Yosma Halile mi karıştın?

— Korkutma beni abla. Bunlar nasıl isim? İlahi Ayşe Hanım **kör ol da sürün inşallah...** (G, 40)

278) — Bizim çiftlik kâhyası Zekeriya Efendi. **İlahi seni efendiler götürsün...** Tuh nankör... **Yediğin ekmek gözüne dizine dursun...** (G, 157)

279) — **Kahrolsun** böyle karı. (169)

280) Bana ettiğin bu büyük fenalığın yakında neticesini görür, o zaman marifetini beğenirsin. Artık bilmem ki ne diyeyim.
Allah'tan bul... (SP, 219)

281) — **Uhuvvet namına sana bin lânet olsun birader...** (SP, 247)

282) Saffet Hanım – Metres nedir madam?
Modist – **Ev bark yıkımı, Allah'ın belâsı...** (MT,11)

283) — ... Utanmadan arlanmadan bu iftirayı attığı için dilerim ki bari Huda'dan **o da tatlı canından bulsun.** (Ş, 270)

284) — Kız sus... **Dilleri tutulsun...** O nasıl söz?.. Tövbe de...
Tövbe de...

285) — Ne haykırıyorsun abla o kadar? Yalnız evdekiler değil, yedi mahalle halkı uyanacak...

Zarafet baygınlıklar geçirerek:

— Uyansın... **Yedi mahalle halkıyla beraber ateşlerde yansın...** Va va va vavayyy...

Rabia — Şaban sana fenalık ettiyse yedi mahalle halkının ne kabahati var?.. (Ümmü âlem) niçin çayır çayır ateşlere yansın?..

Zarafet — Yansın... Yansın. Ben yanıyorum herkesler de yansın!..

Rabia rnüteessirane bir tavır ile yüzünü Zarafet'e yaklaştırarak arabı dikkatli dikkatli süzdükten sonra:

— Vah zavallı Zarafetçiğim?.. Gözlerin belermiş... Dudakların gövermiş... **Bu haline sebep olan sebepsiz kalsın inşallah...**

Zarafet Kalsın...

Rabia — **İki gözleri kör olsun.**

Zarafet — Olsun...

286) — Ne diyeceğim. **Allah hepsinin cezasını versin.** (Ş,382)

Yukarıdaki örneklerde yer alan kargış ilişki sözleri, konuşanın bir durumdan veya kişiden rahatsız olduğunda, ona sinirlendiğinde onun cezalandırılması için kullandığı sözlerdir. Örneklerin bazılarında konuşan, sinirlendiği kişiyi Allah' a havale etmiştir.

15. 2. Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullandığı Kargış İlişki Sözleri

287) Ahmet' in Seher'i değil de; Seher'in Ahmet'i ayarladığını cümle âlem biliyor.

Sebeb olanlar utansın. Hatta **Allah hepsinin belasını versin.**

(KA, 19)

288) — Karşımda görünce, böyle birdenbire dayanamadım. **Allah belasını versin.** Az daha elimden bir kaza çıkacaktı. (KA, 50)

289) Zehra hediyeleri getirenin başına çalıyor. **Cehenneme kadar yolunuz var**, diyor. Zaten Kemal'in ne mal olduğunu herkes biliyor. (KA, 69)

290) Geride kalan Kemal karnını tuta tuta, katıla katıla gülüyor. Zehra “İğrenç herif, **boyun devrilsin inşallah** emi” diye beddua ediyor. (KA, 109)

291) “Güya adamları kazanmaya, kendi yanımıza çekmeye gelmiştik, bir çuval inciri berbat ettik. **Allah cezasını versin** şu Demirci'nin nereden çıktı teres. (TÖ, 83)

292) Bir İstanbul tutturdun gidiyorsun. Yahu şunu everelim belki vazgeçer, kalır dedik olmadı. Çoluk çocuk sahibi oldun yine fayda yok. Askere gitmemiş, gitsin gelsin akıllanır dedik; gitti geldi daha beter oldu. **Yüzünüze dizinize dursun be!..** (BÖ,159)

293) Odalarda, çalışma salonlarında tek tük kâğıt parçaları. Bir kırık diş fırçası, bir eski kitap, köşeye savrulmuş bir yığın ders notu. Gidip bakmaktan kendini alamamıştı. “Demek delikanlı sınıfını geçti. Göğsünü gerip derin bir nefes aldı, onu boşaltırken bu yıl boyu, sanki yıllar boyu kendini sıkı cendereyi, şu garip yazılarla dolu teksir kâğıtlarını olanca gücü ile köşeye fırlatıverdi “**Canın cehenneme**”. (YTYs, 99)

294) O hadiseden sonra buna olanlar olmuş. “**Lanet olsun** böyle memlekete de, böyle mesleğe de” diyip istifa etmiş. (RP, 104)

Yukarıdaki örneklerde kullanılan kargış ilişki sözleri, konuşanın kızdığı kişi veya durumlar için kullandığı sözlerdir. Kişi bu sözleri söyleyerek kızgınlığını, sitemini dile getirmiş ve kısmen manevi bir rahatlık hissetmiştir.

16. KABUL ETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Kabul etme ilişki sözleri, karşıdaki kişinin söylediğine razı olmayı anlatır. Kabul eden kişi, karşısındakinin söylediklerini bazen isteyerek kabul eder; bazen ise istemeyerek kabul etmek zorunda kalır. Razı olunan kabul etmelerde “ikna olma” anlamı vardır.

Kabul etme, çoğu zaman karşıdaki kişiye duyulan saygıyı belirtir. Kabul etme ilişki sözleri, kişiler arasındaki ilişkide sorunların çıkmasına engel olur; ilişkilerin düzenli olmasına katkı sağlar.

16. 1. Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullandığı Kabul Etme İlişki Sözleri

295) En mühim şartım da şudur: Bir daha bana görünmeyecek, varlığından aileme de hiçbir şey sezdirmeyeceksin.

— **Peki evlat peki**, seni bir daha görmemek bana çok acı verecek ama tahammül edeceğim. (GT, 42)

295. örnekte, baba oğlunun isteğini, istemeyerek de olsa, “peki evlat peki” diyerek kabul etmiştir. Burada kabul etme ilişki sözünü kullanan kişi istemediği bir şeye boğun eğme, razı olma durumunda kalmıştır.

296) Yok... Fikrini öyle mutazallimane beyan etme... Bu üç nevi vesikanın bir yerde içtimai senin aleyhinde kuvvetli bir şüpheyi, âdeti bir hükmü davet ediyor.

Seza Hanım daha ziyade kızarıp bozarak:

Doğru... (SP, 96)

296. örnekte kullanılan kabul etme ilişki sözüyle kişi, “karşısındakine hak vermiş ve karşısındaki kişinin suçlamalarını “doğru” diyerek kabul etmiştir. Kişinin suçunu kabul etmesi, karşısındaki kişiden üstü kapalı bir şekilde özür dilemesi anlamına gelir. Bu durumda kullanılan kabul etme ilişki sözlerinde, sezdirmeye dayalı özür dileme söz konusudur.

297) — Bugünkü hayatımız, benliğimiz, duygumuz ile de buradan bir cennet dünyasına uçmamıza imkân yok.

— Gene büyük bir teessüfle söyleyeyim ki **öyle**. (BD, 107)

298) Nuri: — Cici Bey senden birkaç şey soracağım. Planımı bazı noktalarda alacağım cevaplar üzerine kuracağım için mümkün olabildiği kadar doğru söylemeni rica ediyorum.

— **Peki...** (BD, 169)

299) — Sen işi bana havale et. Pek öyle ince eleyip sık dokuma...

— **Pekâlâ**, bildiğin gibi olsun. (T, 43)

300) Bakkal — Dibinden ateşi verince ne dir de pişmez a efendi!.. At suya, yarım saat kaynat; içinde bir dirisi kalırsa getir, sıfatıma çal... Fakat böğrölceyi nideceksin canım?.. Aylâ Karadeniz malı

yeni bir fasulyam var ki, bir kerek tadına varanlar bize gene ondan vir deyi her gün başıma balta kesiliyorlar.

Hayati — Hayır, ben böğrölce isterim.

Bakkal -. **Pekâyîlâ** efendim! Müşterinin de keyfine karışılmaz a?..

Böğrölce dedin, böğrölce olsun. Ne kadar isteyon?.. (T,145)

301) Biçare delikanlı kendi kendine:

— **Peki, öyle olsun...** dedi. (KYBİ, 123)

297, 298, 299, 300 ve 301 örneklerde kullanılan “öyle, peki, pekâlâ, pekâyîlâ, peki öyle olsun” kabul etme ilişki sözleriyle kişi, karşısındaki kişinin söylediklerini kabul etmeden başka bir çaresi olmadığını dile getirmiştir. 301. örnekte “peki” ve “öyle olsun” şeklinde iki kabul etme ilişki sözü kullanılmıştır. Burada kişi, iki ilişki sözünü birden kullanarak kabul etmekten başka çaresinin olmadığını vurgulamıştır.

302) — O halde kapının önünde beklerim. Açabilirsen ben de içeri gireyim.

— **Olur... Olur...** (BD, 89)

302. örnekte “olur” kabul etme ilişki sözü kullanılmıştır. Buradaki kullanımda, önceki örneklerden farklı olarak, kişi karşısındakinin söylediklerini, kendince doğru ve mantıklı bulduğu için kabul etmiştir.

16. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Kabul Etme İlişki Sözleri

303) Şoförün yüzündeki gülümseme kertenkeleden beter.

Düşünün; bu şoförün ne kasketi, ne bıyığı var. Kravatlı, tıraşlı, takım elbiseli, alabrus kestirmiş saçlarını. Hadi bütün bunlara

“**eyvallah**” dedik; ya o mahut gülümseme. (HB, 6)

- 304)** — Ama gidişat iyi değil.
— **Öyle!**.. Ne yapalım Allah büyük. (RP, 40)

- 305)** — **Peki**, senin dediğin olsun. (KA, 77)

303, 304 ve 305. örneklerde “eyvallah”, “öyle”, “peki” ilişki sözleriyle kişi istemeyerek de olsa karşısındaki durumu veya kendisine söyleneni kabul ettiğini ifade etmiştir.

- 306)** — Kirazlı kızla ahbablığı ilerlettin demek.
— **Evet öyle.** (HB, 43)

306. örnekte “evet” onaylama sözüyle “öyle” kabul etme ilişki sözü birlikte kullanılmıştır. Bu kullanımlarda konuşan, kendisine söyleneni onayladığını ve kabul ettiğini ifade etmektedir.

- 307)** — Şebinkarahisarlıyım, dedim. Bize Hacı Ömeroğulları derler.
— **Pekâlâ**, ben de Suşehri’nden olurum, hemşeri sayılırız. (YTYS, 17)

307. örnekte “pekâlâ” kabul etme ilişki sözü kullanıldığı cümlede, cümle başı pekiştireci olarak görev yapmaktadır. Kabul etme ilişki sözlerinin bu fonksiyonları da vardır.

- 308)** — Peki ben sorayım, sen cevap ver.
— **Olur.** (RP, 47)

- 309)** Yahu kardeşim nedir bu “uluslararası” durum diyeceksiniz.
Hay, hay... Anlatalım. (TÖ,28)

- 310)** — Demeyin! Yapar mısınız?
— **Elbette.** (KA, 118)

308, 309 ve 310. örneklerde kullanılan “olur, hay hay, elbette” kabul etme ilişki sözleriyle, kişi karşısındakinin isteğini seve seve, isteyerek kabul ettiğini ifade etmektedir. Bu sözler, konuşanın bir durumu severek kabul ettiğini anlatırken karşısındaki kişiyi de memnun etmektedir.

311) Olan da kaderdir, olmayan da.

Amenna. (KA, 156)

311. örnekte kullanılan “amenna” sözü, “öyledir, doğru, diyecek yok” anlamında bir kabul etme ilişki sözüdür. Genellikle dini durumlar için kullanılan bu ilişki sözü, konuşanın dini anlayışını ortaya koyması açısından önemlidir.

312) Senin söylediklerin umuma aykırı bir durum. Pek de kabul edilecek bir yanı yok yani.

Tamam, kabul. (MM, 19)

313) — O ihtiyarlar kasabanın en eskileri. Biri de babam.

— **Tamam tamam.** Babana saygımız var. (KA, 99)

312. örnekte kullanılan “tamam, kabul” ve 313. örnekte kullanılan “tamam tamam” sözleri sezdirmeye dayalı özür anlamı içeren kabul etme ilişki sözleridir.

17. TEBRİK ETME İLİŞKİ SÖZLERİ

Çeşitli durum, söz veya davranışların beğenildiğini, hoş gittiğini ortaya koymaya tebrik etme denir.

Tebrik etme ilişki sözleri, konuşanın memnuniyetini ortaya koyarken aynı zamanda karşıdaki kişiyi de hoşnut eder. Bu yüzden bir kişiyi tebrik etmek, tebrik edilecek bir davranıştır.

Toplumumuzun dini, milli bayramları ve çeşitli özel günleri vardır. Bu günlerde de kişiler birbirinin bu özel gününü kutlar ve birbiriyle tebrikleşir. Bu yüzden tebrik etme ilişki sözleri toplumumuz tarafından çok kullanılmaktadır. Bu sözlerin yaygın bir şekilde kullanılması, çok sayıda tebrik etme ilişki sözünün olmasını sağlamıştır.

Tebrik etme ilişki sözlerinin kullanılması için ortada hoşagidecek bir davranış, başarı veya söz olmalıdır. Ancak tebrik etme ilişki sözleri bağlamda; karşıdaki kişiyi iğnelemek, ona sitem etmek için de kullanılabilir. Örneğin yıllardır ava çıkan bir kişiye: “Seni tebrik ederim, on yılın sonunda bir avla dönebildin.” denildiğinde amaç, kişiyi tebrik etmek değil, onunla dalga geçmektir.

17. 1. Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullandığı Tebrik Etme İlişki Sözleri

- 314)** — Peki, karar verdim.
 — Hangisine?
 — Size yardım etmeye.
 — **Tebrik ederim.** (BD, 334)

- 315)** – **Bütün kalbimle tebrik ederim dostum...** (§, 299)

- 316)** Meftun Bey Eleni marifetiyle eline geçirdiği hemşiresi Lebibe’nin sevda ruznamesini daima mütalaa ve tetkik ile bu tutuşan muhabbet dumanı doğru çıktığını görerek fevkalade memnun oluyor, işin gidişine nazaran kariben bir «milyoner» gelini olacağı için bu muvaffakiyetinden dolayı Lebibe’yi **kalben alkışlıyor, tebrik edip duruyordu.** (§,165)

En yaygın tebrik etme ilişki sözü “tebrik ederim” sözüdür. 315. örnekteki “Bütün kalbimle tebrik ederim.” ve 316. örnekteki “kalben alkışlıyor”

ilişki sözleri ise tebrikteki içtenliği ortaya koymakta, konuşan tarafından ortada gerçekten tebrik edilecek bir durumun olduğu anlatılmaktadır.

317) — Bravo Kalender, bravo... Astronomideki bizim gazetecilerden çok yüksek... (BD, 337)

318) — Aferin Mahir Bey, yüzünden hiç umulmaz ama name tahririnde epey selika sahibi imişsin... (§, 151)

317 ve 318. örneklerde kullanılan “aferin” ve “bravo” da çok sık kullanılan tebrik etme ilişki sözleridir.

319) Modist — Merakta olma; dikkat etmişim... Kostümünün “kup”u dikkatimden kaçtı zannedersin?.. O makas “Paris” terzilerinin tutumudur. Burada “Şapo” koyan Rumlar, İtalyanlar terzidirler sanki?
Meryem Dudu — He, **babana rahmet!** Ben lep dedim sen şıp deyi leblebiyi çıkardın. (MT, 9)

319. örnekte kullanılan “babana rahmet” tebrik etme ilişki sözüyle; konuşan, karşısındaki kişinin takdire değer bir düşünce tarzına sahip olduğu, bir davranışta bulunduğu, bir söz söylediği için dinleyenin babasını -böyle bir kişi yetiştirmesi sebebiyle- rahmetle anmış; tebrik etmiştir.

320) ... Mademki nikâh etmişsiniz **Cenabı Hak size dirlik, düzenlik versin.** (T, 255)

Evlenen kişiler tebrik edilir. 320. örnekte kişiler tebrik edilirken “Cenabı Hak size dirlik, düzenlik versin” şeklide bir alkış ilişki sözü kullanılmıştır.

- 321) — **Aferin** matmazell!.. Bu hareketini görenler senin terbiyen hakkında ne fikir peyda ederler? İşte fena terbiye edilmiş bir kız demezler mi? (Ş, 106)

321. örnekte “aferin” tebrik etme ilişki sözü, karşıdaki kişiyi iğnelemek için kullanılmıştır.

17. 2. Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullandığı Tebrik Etme İlişki Sözleri

- 322) Ulan **aferin** sana. (BÖ, 9)
- 323) — **Helal sana** be Erol... (MK, 68)
- 324) — Çocuklar işi iyi pişirdiler, **helal olsun**.
— Olsun abi. (YAS, 42)
- 325) — Ülkenin üzerine güneş gibi doğdunuz... **Tebrikler**...
Teşekkürler (TÖ, 191)
- 326) — Demek polis idiniz, **bravo** size. (MK, 203)

322, 323, 324, 325 ve 326. örneklerde kullanılan “aferin, helal olsun, helal sana, tebrikler, bravo” sözleri, yaygın olarak kullanılan tebrik etme ilişki sözleridir.

- 327) “**Bayramı şerifiniz hayırlı olsun** Hacefendi.” (YAS, 55)

Toplumumuzda bayramların ve çeşitli özel günlerin kutlanmasına oldukça önem verilir. Bu günlerde kişiler birbirine ziyaretlerde bulunur, birbirlerini -327. örnekte olduğu gibi- tebrik ederler. Bu günlerde kullanılan

“İyi bayramlar, Bayramınız kutlu olsun, Bayramınız mübarek olsun.” gibi ifadeler de tebrik etme ilişki sözüdür.

328) Şimdi mani demeye başladılar karşılıklı. Sesleri yamaçlarda yankılanıyor.

Yaşayın siz emi... (BÖ, 10)

Bir kişi takdir edilecek bir iş yaptığı zaman -328. örnekte olduğu gibi “yaşa, çok yaşa” sözleriyle de o kişi tebrik edilebilir. Bu tebrik etme ilişki sözünde; “Ömrün uzun olsun ki böyle işler yapmaya devam et!” anlamında bir alkış da söz konusudur.

SONUÇ

“Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU’nun Eserlerinde İlişki Sözleri” isimli bu çalışmada, ilişki sözleriyle ilgili çeşitli tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Dil, içinde doğduğu toplumun kültür beşiğinde sallanarak gelişir ve toplumun bütün özelliklerini, toplumdaki bütün değişiklikleri bünyesinde barındırır. Bir toplumun kültüründe, dinî anlayışında, yaşadığı coğrafyadaki tüm değişiklikleri; toplumdaki bütün anlayışların izini dilin bünyesinde görmek mümkündür. Dilin içerisinde barındırdığı bütün izleri ve değişiklikleri en iyi yansıttığı bölümlerinden biri ise kalıp sözlerdir. Biz de çalışmamızda bu kalıp sözlerden biri olan ilişki sözlerini ele aldık.

Günlük yaşantımızda en çok kullandığımız kalıp sözlerinin başında ilişki sözleri gelir. Kişiler doğumdan itibaren bağlı olduğu kültürün vermiş olduğu alışkanlıkla çeşitli ilişki sözlerini kullanır. Bu ilişki sözleri, kullanan kişinin yetişmiş olduğu kültürün izlerini yansıtırken aynı zamanda kişinin toplumsal statüsü, dinî anlayışı, eğitimi, yaşı, cinsiyeti, beğenileri gibi özelliklerini de yansıtır.

Çalışmada bu ilişki sözleri; selamlaşma, tanışma, hatır sorma, vedalaşma-uğurlama, rica etme, teşekkür etme, özür dileme, davet etme, karşılama, onaylama, reddetme, baş sağlığı dileme, söz verme, alkış, kargış, kabul etme, tebrik etme kategorilerinde ele alınmıştır.

1890’lı yıllardan itibaren eser vermeye başlayan Hüseyin Rahmi GÜRPINAR’dan (1864-1944), 1980’lerden başlayarak 2000’li yıllarda eser vermeye devam eden Mustafa KUTLU’ya (1947- ...) gelinceye kadar ilişki sözlerinde pek değişiklik olmadığı görülmüştür. Geçen yüz yıldan fazla bu zaman içerisinde, Türkçenin ne kadar dış etkilere maruz kaldığı da düşünülürse, kullanılan ilişki sözlerinin pek değişmemiş olması Türkçemizin ne kadar sağlam bir yapısı olduğunu göstermektedir.

Kullanılan ilişki sözlerine bakılarak bir toplumun dinî anlayışı, kültürel yapısı, yaşayış biçimi, iletişime verdiği önem oldukça iyi bir şekilde

değerlendirilebilir.

Dilimizdeki ilişki sözleri göz önünde tutulduğunda İslamiyet'in ilişki sözlerinde çok etkili olduğu görülmektedir. Özellikle selamlaşma, hatır sorma, vedalaşma-uğurlama, rica etme, teşekkür etme, baş sağlığı dileme, alkış, kargış ve tebrik etme ilişki sözlerinde İslamiyet anlayışının izlerini açıkça görmek mümkündür.

Çalışmamızda ele alınan tüm kategorilerdeki –kargış ve reddetme kategorileri hariç- ilişki sözleri değerlendirildiğinde milletimizin ne kadar iyi niyetli ve sıcakkanlı olduğu görülecektir. Hatta bazı kargış ilişki sözlerinde bile –her ne kadar kargışlar kötü bir durum için kullanılsa da- “Allah belanı vermesin.” örneğinde olduğu gibi kötülük istenmediği, istenmeyeceği dile getirilir. Ayrıca Türkçedeki ilişki sözleri sayısının oldukça çok olması; Türkçenin zenginliğini, gücünü ve milletimizin toplumsal ilişkilere ne kadar değer verdiğini göstermektedir.

İlişki sözlerinin seçiminde konuşanın toplumsal statüsü, dini anlayışı, yaşı, sosyal çevresi, eğitimi, gelir durumu, etnik kökeni, kültürel yapısı birinci dereceden etkilidir. Ayrıca ilişki sözlerinin seçiminde konuşan kişi; karşısındaki kişinin statüsü, dinî anlayışı, yaşı, cinsiyeti, kültür yapısı gibi durumlarını da göz önünde bulundurur ve karşısındaki kişinin özelliklerine göre ilişki sözü kullanmaya dikkat eder.

Herhangi bir kategoriye ait olan bir ilişki sözü, kullanıldığı bağlamda başka bir kategorinin anlamını karşılayabilir. Örneğin “İyi akşamlar.” sözü, bağlama göre selamlaşma veya vedalaşma ilişki sözü olarak kullanılabilir.

Taranan eserlerde tespit edilen ilişki sözleri, kategorilere göre aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Kategorilerle ilgili gerekli özel değerlendirmeler ise tabloların alt kısmına yer almaktadır.

1. Selamlaşma İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Selamlaşma İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Selamlaşma İlişki Sözleri
Merhaba	Merhaba
Bonjur	-
Selâmün aleyküm Aleyküm selâm	Selâmün aleyküm Aleyküm selâm
-	Selam
-	Günaydın
-	Hayırlı geceler
-	Kolay gelsin

- a)** Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mustafa Kutlu'nun eserlerinde kullandığı “Merhaba” ile “Selâmün Aleyküm / Aleyküm selâm” selamlaşma ilişki sözlerinin ortak kullanım olduğu görülmektedir. “Merhaba” selamlaşma ilişki sözü her durumda ve her zaman kullanılan bir selamlaşma sözü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Selâmün aleyküm / Aleyküm selâm” sözü ise İslamiyet'in kabulü ile dilimize girmiş bir selamlaşma ilişki sözüdür. Toplumumuzun bir kısmında dinî anlayışla kullanılırken bir kısmında ise bu selamlaşma ilişki sözünün kullanımı, dinî anlayışın bir göstergesi olarak değil, tamamen alışkanlıktan kaynaklanmaktadır.
- b)** Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde selamlaşma ilişki sözü olarak kullanılan “bonjur” sözü, Fransızca bir sözcüktür. Hüseyin Rahmi'nin eserlerinin verildiği dönemde Fransa'ya olan hayranlık ve eserlerindeki kahramanlar gibi zengin, aydın kesimlerin alafranga yaşama olan düşkünlükleri sonucu dilimize “bonjur” gibi Fransızca sözcükler girmiş ve o dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu sözcük bugün selamlaşma ilişki sözü olarak kullanılmamaktadır. Bu da

Türkçenin güçlü bir yapısı olduğunu, dilimize yabancı sözcükler girse de, belli bir süre sonra bu sözcüklerin kullanımdan düştüğünü ortaya koymaktadır.

- c) Selamlaşma ilişki sözlerinin seçiminde, günün içinde bulunulan zamanı ve karşıdaki kişinin bir işle uğraşıp uğraşmadığı da “günaydın, hayırlı geceler, kolay gelsin” örneklerinden çıkartılan bir sonuçtur.
- d) Taranan eserlerde –selamlaşma ilişki sözü kullanılmaksızın- baş selamı, gülümseme, el sallama, göz kırpması gibi çeşitli jest ve mimiklerle de selamlaşma şekilleri olduğu görülmüştür. Ayrıca selamlaşma ilişki sözlerinin kullanımının yanı sıra tokalaşma da selamlaşma ilişki sözünün anlamını olumlu yönde pekiştirir ve kişiler arasındaki samimiyeti artırır.

2. Tanışma İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Tanışma İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Tanışma İlişki Sözleri
-	İsmi ni bağışlar mısın? / Adınız nedir?
-	Nerelisin?
-	Tanıştık, en yakın zamanda bir araya gelelim.
-	Memnun oldum.

- a) Genellikle kişiler birbirlerinin adını sorarak veya memleketlerini öğrenerek tanışır. Tanışma sonrasında kişiler en yakın zamanda bir araya gelme temennilerinde bulunabilir. Tanışmalarda en yaygın olarak

kullanılan söz, “Memnun oldum.” tanışma ilişki sözüdür.

3. Hatır Sorma İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Hatır Sorma İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Hatır Sorma İlişki Sözleri
- Ne yapıyorsun? - Çok şükür.	-
- Ne yapıyorsun, keyfin iyi mi?	-
- Şimdi nasılsın? - İç güveysinden hallice...	-
-	- Nasılsınız? - İyiyiz.
-	- Nasılsınız? - Çok şükür iyiyiz işte.
-	- Nasılsın? - Nasıl olalım.
-	- Nasılsınız? - Teşekkür ederim. / Sağol.
-	- Na'ber?
-	- Ne var ne yok? - Hiç ne olsun.
-	- Hacı anne iyidir inşallah. - Eh... Allah'a şükür.
-	- Nasılsın, eşin nasıl, çocuğun nasıl? - İyiler hamdolsun, ellerinizden öperler.
-	- Romatizmalarınız nasıl?

	- Sorma azizim.
--	-----------------

- a) Hatır soran kişi, karşısındakinin hatırının iyi olması beklentisi içerisinde.
- b) Kültürümüzde kişiye hatır sorulduğunda, kişi kötü bile olsa, “İyiyiz, çok şükür, hamdolsun.” gibi ilişki sözleriyle karşısındakine olumlu yanıtlar verir.
- c) Kültürümüzde karşılaşılan kimsenin eş, dost ve yakınlarının da hatırı sorulur.
- d) Bazı durumlarda hatır soran kişi, karşısındakinin daha önceden bildiği bir rahatsızlığını da sorabilir.

4. Vedalaşma-Uğurlama İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Vedalaşma-Uğurlama İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Vedalaşma-Uğurlama İlişki Sözleri
Allaha ısmarladık.	-
Elveda.	-
Hak selamet vere.	-
Selametle.	Selametle.
Sağlıcakla kalınız.	Sağlıcakla kal.
Adiyö.	-
Orevuar.	-
Sonra yine görüşürüz inşallah.	-
Uğurlar olsun.	-
Allah safayı hatır versin.	-

-	Cenab-ı Hak kazadan beladan esirgesin.
-	Hoşçakalın.
-	Güle güle.
-	İyi günler. / İyi geceler
-	Gene gel.
-	Selametle git, sağ salim dön.
-	Sağlıcakla git, sağlıcakla gel.
-	Eyvallah.
-	Kendine iyi bak.
-	Yolun açık olsun.

- a) Her ne kadar karşımıza çıkan bu tabloda büyük bir farklılık görülse de Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde kullanmış olduğu vedalaşma-uğurlama ilişki sözleri -birkaç tanesi hariç-, bugün de konuşma dilinde yaygın olarak kullanılmaktadır.
- b) Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde kullandığı “adiyö” ve “orevuar” sözcükleri, Fransızca olup o dönemde İstanbul'da belirli bir kesmin – alafranga yaşam süren kişilerin- kullandığı ilişki sözleridir. Bugün bu ilişki sözleri konuşma dilinde kullanılmamaktadır.

5. Rica Etme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Rica Etme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Rica Etme İlişki Sözleri
Rica ederim.	Rica ederim.
Lütfen.	Lütfen.
Ayaklarınızı öpeyim.	Ayağını öpeyim.

Allah aşkına.	-
İstirham ederim.	-
Allah'ını seversen.	-
-	Size zahmet.
-	N'olur.
-	Kurbanın olayım.

- a) Taranan eserlerde rica etme ilişki sözleri kullanılmaksızın bağlamda çeşitli sözcük veya cümlelere rica etme anlamı kazandırıldığı görülmüş ve bu tür kullanımlar inceleme bölümünde örneklendirilmiştir.
- b) Taranan eserlerde, “Yapar mısın, alır mısın?” şeklinde herhangi bir rica ilişki sözü kullanılmadan soru yoluyla da rica etmenin gerçekleştiği tespit edilmiştir.

6. Teşekkür Etme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Teşekkür Etme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Teşekkür Etme İlişki Sözleri
Teşekkür ederim.	Teşekkür ederim.
Sağolasın.	Sağolasın.
-	Sağolun.
-	Sağol.
Allah ömürler versin.	-
Allah razı olsun.	Allah razı olsun.
Zahmet oldu.	Zahmet oldu.
	Zahmetlere girmişsiniz.
	Ellerine sağlık.
	Ellerin dert görmesin.

	Eline koluna sağlık.
-	Müteşekkirimiz.
Allah ziyade etsin.	-
Varol.	-
Eyvallah.	-

- a) Türkçede çok çeşitli teşekkür etme ilişki sözü vardır. Çünkü teşekkür etmeyi gerektiren davranışa uygun bir ifade kullanılmasına dikkat edilir.
- b) Teşekkür etme karşıdaki kişiye duyulan minnettarlığı dile getirdiği için toplumumuzda alkış anlamı taşıyan bazı teşekkür etme ilişki sözleri kullanılmaktadır.
- c) “Eyvallah” sözü, Hüseyin Rahmi’nin eserlerinde sadece teşekkür etme ilişki sözü olarak kullanılırken, Mustafa Kutlu’nun eserlerinde vedalaşma ve kabul etme ilişki sözü olarak kullanılmıştır.
- d) Teşekkür etme ilişki sözleri, karşıdaki kişinin olumsuz söz veya davranışlarına karşı sitem etme amacıyla kullanılabilir.

7. Özür Dileme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi’nin Eserlerinde Kullanılan Özür Dileme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu’nun Eserlerinde Kullanılan Özür Dileme İlişki Sözleri
Affedersiniz.	-
-	Affınızı dilerim, bir yanlış anlaşılma oldu.
Aflar, özürler diliyordu.	-
Af ve merhametinizi iltica ederim.	-

Pardon.	-
Kusura bakmayın.	Kusura bakma.
Sözümü geri aldım.	-
Gücenme.	-
Rahatsız ettik.	-
-	Özür dilerim.
-	Çok özür dilerim.
-	Maalesef üzgünüm.
-	Hoş görün.
-	Haklısın canım haklısın. Bu gün biraz kafam karışık.

- a) Taranan eserlerde ayrıca özür dileme ilişki sözü kullanılmadan, çeşitli açıklamalar yapılarak sezdirmeye dayalı olarak özür dileme örnekleriyle karşılaşılmış, bu tür kullanımlar inceleme bölümünde örneklendirilmiştir.

8. Davet Etme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Davet Etme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Davet Etme İlişki Sözleri
Buyurun.	Buyurun.
Buyurunuz.	-
Buyursun.	Buyur.
İlân olunur.	-
Sizi görmekten müşerref oluruz.	-
-	Lütfen meydana.
-	Meydana çağırıyoruz. Hani alkış, hani!..

Davet ediyorum.	-
-----------------	---

- a) “Lütfen meydana” kullanımında olduğu gibi, rica etme sözleriyle de davet etme gerçekleşebilir. Çünkü davet etmenin kendi anlamında zaten bir nezaket ve rica söz konusudur.

9. Karşılama İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Karşılama İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Karşılama İlişki Sözleri
Sefa geldiniz.	-
Safa geldin.	-
Hoş geldi, safa geldi.	Hoş geldiniz, Safalar getirdiniz.
-	Hoş geldin.
-	Hoş geldiniz, şeref verdiniz.

10. Onaylama İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Onaylama İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Onaylama İlişki Sözleri
Evet.	Evet.
Evet, evet.	-
Evet, hakkınız var.	-
-	Evet, aynı fikirdeyim.
-	Evet, tamamen öyle.
Evet, hay hay.	-
Evet doğrudur.	-

Doğru.	Doğru.
Emin olunuz öyledir.	-
Hakikaten.	-
Tamamiyle.	-
He.	He, öyle.
-	Haklısın.
-	Tasdik ederim.

- a) Yukarıda kullanılan onaylama ilişki sözleri dışında, eserlerde onaylama sözü kullanılmadan da onaylamanın yapıldığı görülmüştür. Onaylama sözü kullanmadan kişi, karşısındaki kişinin söylediğine onay vermek istediğinde onun sözünü tekrarlayarak ona onay verebilir.

11. Reddetme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Reddetme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Reddetme İlişki Sözleri
Hayır.	Hayır.
Hayır olamaz.	-
-	Yoo... Hayır.
-	Hayır, kabul edemem.
Yok.	-
Yok yok bilakis.	-
Yok yok.	Yok yok.
-	Yo.
Olmaz.	-
Olamaz.	-
-	Olmaz, imkânsız.
-	Hiç olur mu.

-	Bilâkis.
-	Ne eşkıyası be.
Katiyen reddederim.	-

- a) “Ne eşkıyası be” değiştirilebilir bir reddetme ilişki sözüdür. Bu kullarımdaki “eşkıya” sözcüğü değiştirilerek kişi karşıındakinin söylediğini reddedebilir.
- b) Reddetme ilişki sözü kullanılmadan da herhangi bir durum veya teklif çeşitli açıklamalar yapılarak reddedilebilir; bir düşünceye karşı çıkıldığı anlatılabilir. Yani sezdirmeye dayalı reddetme ifadeleri de vardır.
- c) Reddetme ilişki sözü kullanılmadan karşıdaki kişinin isteği, olumsuz hâlde kullanılarak da reddedilebilir. Örneğin karşıdaki kişinin “Gelebilir miyim?” isteği, “Gelemezsin.” şeklinde isteğin olumsuz şekliyle reddedilebilir.

12. Baş Sağlığı Dileme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Baş Sağlığı Dileme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Baş Sağlığı Dileme İlişki Sözleri
Allah rahmet eylesin.	Allah rahmet eylesin.
Allah gani gani rahmet eylesin.	-
Allah rahmet eyleye.	-
Nurlar içinde yatsın.	-
-	Mekânı cennet olsun.
-	Allah rahmet etsin.
Taziyelerimi beyan ederim.	-
Toprağında rahat yatsın.	-

Başınız sağ olsun.	-
Allah sizlere ömür versin.	-

- a) Baş sağlığı dileme ilişki sözlerini, ölen kişiler için söylenenler ve ölen kişinin yakınları için söylenenler şeklinde iki kategoride incelemek gerekir. Yukarıda kullanılan baş sağlığı ilişki sözlerinden, “Allah sizlere ömür versin.” ve “Başınız sağ olsun.” sözleri ölen kişinin yakınları, diğerleri ise ölen kişi için söylenen baş sağlığı dileme ilişki sözleridir.
- b) Baş sağlığı dileme ilişki sözleri, genellikle alkış şeklindedir. Bu yüzden baş sağlığı ilişki sözlerine bakılarak kullananın veya kullanıldığı kişinin hangi dine mensup olduğu anlaşılabilir. Örneğin “Taziyelerimi beyan ederim.” sözü “Şırpsevdi” eserinde Mösyö Makferlan adındaki Müslüman olmayan bir kişi tarafından kullanılmıştır.

13. Söz Verme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Söz Verme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Söz Verme İlişki Sözleri
Söz veriyoruz.	Söz veriyorum.
-	Söz.
Vallahi.	Vallahi.
-	Valla.
V'Allah.	-
Vallahi, billahi, tallahi.	-
Yemin ederim.	Yemin ederim.
-	Yemin, billâh.
-	Yeminle.

Her türlü mukaddesatın üzerine yemin ederim.	-
Masum çocuğumun başına, merhum pederim ruhuna yemin ederim.	-
Namusum hakkı için böyle.	-
Namusum üzerine yemin ederim.	-
-	Namussuzum.
Allah bir.	-
Allah'ı Azimüşşanın ismi Celâline kasem ederim.	-
Gözlerim sönsün ki...	-
-	İki gözüm önüme aksın.

14. Alkış İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Alkış İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Alkış İlişki Sözleri
Allah ömürler versin.	-
Allah çok ömürler, güzel huylar versin.	-
Ömürlerine bereket, eksik olmasın.	-
Cenab-ı Mevla uzun ömürlü etsin.	Ömrün uzun olsun.
Evlere barklara şenlik, dostlar başından irak.	-
Cenab-ı Hak kullarını bunların şerrinden saklasın.	-
Allah saklasın.	Allah saklasın.
Allah kazasından saklasın.	-

Afiyet olsun.	Afiyet olsun tıraşın, selâmet bulsun başın.
Allah razı olsun.	Allah razı olsun.
Allah bağışlasın.	-
Allah sağlık versin.	Allah sağlık versin.
Allah şifalar versin.	-
Allah seninkini bağışlasın.	-
Gözlerin aydın olsun.	-
Gözün aydın, geçmiş olsun.	-
Maşallah.	Maşallah.
-	Allah nazardan saklasın.
Rabbim kılıçlarını keskin etsin.	-
Rabbim encamını hayır eyleye.	Encamı hayır olur inşallah.
-	Allah düşmanımın başına vermesin.
-	Güle güle otur, ek biç.
-	Allah eksikliğini göstermesin.
-	Allah seni başımızdan eksik etmesin.
-	Cenab-ı Hak seni bana, çoluk çocuğuna bağışlasın.
-	Allah göstermesin.
-	Cenab-ı Hak evlerden irak etsin.
-	Ağzından yel alsın.
-	Hayırlısı ne ise o olsun.
-	Allah seni mesut etsin.
-	Allah beterinden saklasın.
-	Allah yardım etsin.

- a) Dilimizde her durum için kullanılan çok sayıda alkış ilişki sözü vardır. Bu da Türkçemizin zenginliğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

15. Kargış İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Kargış İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Kargış İlişki Sözleri
Hepsi yere geçsin.	-
Allah belânı versin.	Allah hepsinin belânı versin.
Allah seksen defa belânı versin.	-
Allah hepsinin cezasını versin.	Allah cezasını versin.
Allah kahretsin.	-
Kahrolsun.	-
Kör ol da sürün inşallah.	-
İlahi seni efendiler götürsün.	-
Yediğin ekmek gözüne dizine dursun.	-
Allah'tan bul.	-
Tatlı canından bulasın.	-
Uhuvvet namına sana bin lanet olsun.	-
-	Lanet olsun.
Ev bark yıkımı, Allah'ın belâsı.	-
Ateşlerde yansın.	-
-	Cehenneme kadar yolunuz var.
	Canın cehenneme.
Bu haline sebep olanlar sebepsiz kalsın inşallah.	-
-	Sebec olanlar utansın.
-	Lanet olsun.
-	Yüzünüze dizinize dursun.

	Boyun devrilsin inşallah.
Allah gölüne göre versin.	-

- a) Kargış ve alkışlarda İslamiyet anlayışının izleri oldukça açık görülmektedir.
- b) “Allah gönlüne göre versin.” sözü bağlamda alkış veya kargış olarak kullanılabilir.

16. Kabul Etme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Kabul Etme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Kabul Etme İlişki Sözleri
Peki.	Peki.
Peki evlat peki.	-
Pekâlâ.	Pekâlâ.
Pekâyla.	-
Öyle.	Öyle.
Peki öyle olsun.	-
-	Evet öyle.
Doğru.	-
Olur... Olur...	Olur.
-	Tamam, kabul.
-	Tamam tamam.
-	Elbette.
-	Eyvallah.
-	Hay hay.
-	Amenna.

- a) Kabul etme ilişki sözleri, bağlamda onaylama ilişki sözü olarak da kullanılabilir.

17. Tebrik Etme İlişki Sözleri

Hüseyin Rahmi'nin Eserlerinde Kullanılan Tebrik Etme İlişki Sözleri	Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde Kullanılan Tebrik Etme İlişki Sözleri
Tebrik ederim.	-
-	Tebrikler.
Bütün kalbimle tebrik ederim.	-
Onu kalben alkışlıyor ve tebrik ediyordu.	-
Bravo.	Bravo.
Aferin.	Aferin.
Cenab-ı Hak size dirlik düzenlik versin.	-
-	Bayramı şerifiniz hayırlı olsun.
-	Helal olsun.
-	Helal olsun.
Babana rahmet.	-
-	Yaşayın siz.

- a) Tebrik etme ilişki sözleri, bağlamda karşıdakini iğneleme için de kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- ALTINÖRS, Atakan, **Dil Felsefesine Giriş**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2003.
- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Söz Varlığı**, Ankara, Engin Yayınevi, 2000.
- ASLAN, Sema, “Türkiye Türkçesinde Sezdirmeye Dayalı Rica Stratejileri”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, Mart, 2005. s. 114 - 126.
- AUSTİN, John L., **How to Do Things with Words**, Oxford/New York: Oxford Un, Press, (1984).
- DİLEK, Güner Figen, “Altay Türkçesinde Sözeylemler”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı 39, s. 40 – 49.
- DOĞAN G., Anlamda Dolaylık, **Dilbilim Araştırmaları**, 1994. s. 139 -195
- DOĞAN G., Söz Eylemin Yorumlanması. Söylem Üzerine İçinde, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2000, s. 82 - 104.
- DOĞAN, Nuh, “Bir Toplumsal Katman Olarak Samsun Pazarcılarının Dil Edimi Üzerine Toplumsal Bir İnceleme” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**”, 2008, s. 102 - 113.
- DOĞANÇAY- AKTUNA, Seran; KAMIŞLI, Sibel, “Sözeylemler Bağlamında Türkçede Kibarlık İmleri”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara, s. 133 - 141.
- ERDEM, Mehmet Dursun, **Mustafa Kutlu’nun “Hüzün ve Tesadüf” Hikâye Kitabındaki Konuşma Dili Unsurları**, İstanbul, Nehir Yayınları, 2001.
- GÖÇGÜN, Önder, **Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- GÖKÇORA, D., Türkçe, Özbekçe ve İngilizce Dillerinde Özür Dileme ve Teşekkürlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi, **XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, Mersin, 1998.
- GÖKMAN, Muzaffer, **Hüseyin Rahmi Gürpınar Açıklamalı Bibliyografya**, Ankara, MEB, 1966.
- HUDSON, R.A, **Sociolinguistics**, Newyork, USA: Cambridge University Pres. 1996.
- JOHN R. .Searle, **Söz Edimleri**, çev. R. Levent Aysever, Ankara, Ayraç,

2000.

KILIÇ, Veysel, **Dilin İşlevleri ve İletişim**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2002

KÖNİĞ, Güray, Toplumdilbilim Açısından Dil ve Dil Türleri, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara, Hitit Yayınevi, 1991. s. 59-70.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, Ankara, TDK Yayınları, 1964

PALMER, F.R, Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi, çev. Ramazan Ertürk, Ankara, 2001.

TOKER, Şevket, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler**, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1990

YILDIRIM, Ercan, **Mustafa Kutlu Hikâyeciliği**, Ankara, Ebabil Yayıncılık, 2007.

YÜCEOL ÖZEZEN, Muna, "Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde Teşekkür Kalıpları", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 2006, s. 66 - 77.

ÇAKIR, C., "Anlamanın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Altanlambilim", **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 24/3, 2004, 245-255.

ÖZET

CİHANGİR, Hüseyin. Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU'nun Eserlerinde İlişki Sözleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Bu çalışmayla Türkiye Türkçesinde konuşma dilinde selamlaşma, tanışma, hatır sorma, rica etme, teşekkür etme, özür dileme, davet etme, karşılama, vedalaşma-uğurlama, onaylama, reddetme, baş sağlığı dileme, söz verme, alkış, kargış, kabul etme, tebrik etme kategorilerinde kullanılan ilişki sözleri tespit edilmiştir. İlişki sözlerinden yola çıkarak Türk milletinin düşünce sistemi ve Türkçenin ifade zenginliği ortaya koyulmuştur.

Çalışma, özellikle roman ve hikâye gibi kurmaca metinlere dayandırılmıştır. Çünkü kurmaca metinlerde konuşma dilinin özelliklerini görmek diğer metinlere göre daha olası bir durumdur. Eserlerde sosyal çevreleri, statüleri, eğitimleri, gelir durumları, etnik kökenleri, kültürel yapıları, din anlayışları ve yaşları farklı kahramanların olması yapılan dil çalışmasının toplum dilbilimine uygun olmasını sağlamıştır.

Çalışma, Hüseyin Rahmi GÜRPINAR ve Mustafa KUTLU'nun eserlerine dayandırılmıştır. Çalışmanın bu yazarların eserlerine dayandırılması, bize ayrıca ilişki sözlerinin 1890'lardan günümüze kadar nasıl bir seyir izlediğini de takip etme imkânı sunmuştur.

Taranan eserlerde tespit edilen ilişki sözleri, kullanıldığı bağlama dikkat edilerek semantik-pragmatik açıdan değerlendirilmiştir.

İlişki sözlerinde hem kategori hem de bu kategorilerde kullanılan ilişki sözleri sayısının çok olması Türk milletinin toplumsal iletişime verdiği önemi gözler önüne sermiştir.

Anahtar Sözcükler:

1. İlişki Sözleri
2. İletişim
3. Bağlam
4. Toplum dilbilim
5. Semantik

ABSTRACT

CİHANGİR, Hüseyin. The Speech Acts In Literary Works Of Hüseyin Rahmi GÜRPINAR and Mustafa KUTLU, Master Thesis, Ankara, 2010.

In this study, the speech acts, which are used in informal Turkish language, were identified under the categories of greeting, meeting, inquiring after somebody's health, requesting for something, thanking, apologizing for something, inviting, welcoming, saying farewell to each other, refusing, offering condolence, promising, conveying sincere wishes or cursing, accepting and congratulating. Turkish people's way of thinking and expression wealth of Turkish language were displayed considering the speech acts as a starting point.

The study is based on especially fictional texts such as novels and stories. Because, characteristics of informal language can be seen clearly in fictional texts compared with the other texts. Creating characters, who have different social environments, social statutes, educational and cultural backgrounds, income levels, ethnic backgrounds or groups, sense of religion and ages, made the linguistic study suitable for socio linguistics.

This study was based on Hüseyin Rahmi GÜRPINAR and Mustafa KUTLU's literary works. So, this enabled us to see how speech acts progressed from 1890s to the present. Considering the context, the speech acts in these scanned texts were evaluated according to semantics and pragmatics perspectives.

Having both a great number of categories and speech acts in informal Turkish language educes that Turkish people give full weight to social communication.

Key Words:

- 1 Speech Acts
2. Communication
3. Context
4. Sociolinguistics
5. Semantic

